

Ahmet İnam

Akademik Yaşam, Bilgi, Mühendislik ve Felsefe Üstüne Alıştırmalar

SaY

Altmış yaşıma gelmek üzereyim, "Ne oldu yaşamımın temel sorusu?" diye kendime sorduğumda, şu günlerde bu soruya verdiğim yanıt: "Nasıl yaşayacağım bilgimle?" sorusu oluyor. Belki de, temel sorumun ne olduğu sorusu, temel sorumdur, kim bilir? Çağım insanının en ağır sorusu da bilgisiyle nasıl yaşayacağı sorusu olsa gerek. Bilgi çağı diyor da bilgiyi bilmiyor, hadi bilgiyi bildi diyelim, onunla yaşamayı bilmiyor. Yaşamla bilgi arasındaki uçurum gittikçe büyüyor.

Bu kitaptaki yazılar akademik yaşamdaki bilgi – yaşam ilişkisini sorgulayan denemelerden oluşuyor. Bir mühendis felsefeci olarak, mühendislik yaşam ilişkisine şöyle bir değinip, felsefenin ülkemdeki serüveni üstüne imalarda bulunduğum bu yazılar, Anadolu topraklarından çağımın bilgisine atılan çığlıklar olarak anlaşılmalı. Elbette uslu çığlıklar. Kültürümüzün köklerine doğru çıkılacak yolculuklar için açılabilecek yeni yolların ıssızlığında yankılanan sessiz çığlıklar. Duyacak olanlar bulunur umuduyla yazılmışlardır.

Yazılacaklardır.

Bu topraklardan dünyaya yazıp, bilgi okyanusuna bıraktığım şişe içindeki notlardan biridir bu kitap.

AHMET İNAM

ISBN 978-975-468-606-7

online satış:
www.saykitap.com

YAŞAMLA YOĞRULMUŞ BİLGİ

Ahmet İnam
(d. 1947, Sandıklı -)

1971'de ODTÜ Elektrik Mühendisliği Bölümünü bitirdi. 1972'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'ne doktora öğrencisi olarak girdi. Bu yıldan itibaren, doktora tezini verinceye dek, aynı fakültede Latince ve Eski Yunan'ca derslerini izledi. 1980 yılında, yardımcı dalı Eski Yunan Edebiyatı, ana dalı Sistematik Felsefe ve Mantık olmak üzere, doktora sınavlarını pekiyi derece ile verdi. Doktora tezi: "Edmund Husserl'de Mantığın Yeri".

29.9.1980'de Beşeri Bilimler bölümüne asistan olarak girdi. Aynı bölümde sırasıyla, 5.11.1980'de öğretim görevlisi, 15.7.1981'de yardımcı doçent ve 21.10.1983'de Sistematik Felsefe ve Mantık Ana Bilim Dalında doçent oldu. Nisan 1989'da profesörlüğe atandı. 16 Mayıs 1994-4 Haziran 2000 tarihleri arasında Felsefe Bölüm Başkanlığı yapmıştır.

Haziran 2003 tarihinde başladığı ODTÜ Felsefe Bölüm Başkanlığı görevini halen sürdürmektedir.

Mantık, bilim felsefesi, bilgi teorisi başta olmak üzere, felsefe tarihi, kültür felsefesi ve ahlak felsefesi alanlarında çalışmalarını sürdürüyor. Amacı, çağımızdaki insanı, bilim, sanat, din ve kültür etkinlikleri içinde kavramaya çalışmak.

İngilizcenin yanında, Almanca, Fransızca, Latince ve Eski Yunan'cadan okumalar yapabiliyor.

Önceki yıllarda Altın Portakal Kültür ve Sanat Vakfı'nın şiir ödülü seçici kurul ve Elektrik Mühendisliği Dergisi yayın kurulu üyeliği yapmıştır. Halen *Kitle İletişim Dergisi, Hacettepe Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, Doğu Batı Dergisi, Dini Araştırmalar Dergisi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Der-*

gisi, Bilimname Dergisi ve *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* yayın danışmanlığı yapmaktadır. Ayrıca *Felsefe Dünyası Dergisi* yazı işleri müdürü olarak görev yapmaktadır. Bunlarla birlikte *Jahrbuch der Internationalen Schoupenhauer-Vereinigung, İslami Araştırmalar Dergisi* yazı kurulu, *TÜBITAK Bilim ve Teknik Dergisi* Yayın Kurulu, Milli Eğitim Bakanlığı Danışma ve Yayın Kurulu, *Milli Eğitim Dergisi* Yayın Kurulu ve Kültür Bakanlığı Araştırma ve İnceleme Eserleri Yayın Danışma Kurulu üyesidir.

2003 yılında Yeditepe Felsefe, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi *Bilimname, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi* için, 2004 yılında *Erdem Dergisi, Felsefe Dünyası, Yeditepede Felsefe, Milli Eğitim Dergisi, Eğitim Bilim Toplum Dergisi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* ve *Felsefe Tartışmaları* için, 2005 yılında *Bilimname Dergisi, Felsefe Tartışmaları, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, Bilim Eğitim Toplum, Yeditepede Felsefe, Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* ve Türkiye'de Düşünce Yayımları Kaynakçası için hakemlik yapmıştır.

Mart 2002 tarihinde "TÜBA Bilgi Toplumuna Geçiş" konferansını ve Eylül 2003 tarihinde ise İstanbul Kültür Üniversitesi'nde Mantık Matematik ve Felsefe I.Ulusal Sempozyumu'nu düzenlemiştir.

Ocak 2003 ve Şubat 2004 tarihlerinde "Üniversitede Öğrenci-Öğretmen ilişkileri" konulu seminerler vermiştir.

2004 yılında TÜBİTAK AR-GE Eşgüdüm Daire Başkanlığı Bilimsel Toplantı Danışmanlığı yapmıştır.

1987-1992 yılları arasında Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesinde Lisans ve Yüksek Lisans dersleri, 1982-1991 yılları arasında Ankara Üniversitesi D.T.C.F., Felsefe bölümünde dersler ve 1992-1993 yılları arasında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler'de doktora dersleri vermiştir. 1995-1998 yılları arasında Gazi Üniversitesi'nde dersler vermiştir.

Ahmet İnam

YAŞAMLA YOĞRULMUŞ BİLGİ

Akademik Yaşam, Bilgi, Mühendislik ve
Felsefe Üstüne Alıştırmalar

SAY

Say Yayınları
Serbest Kürsü - 1

YAŞAMLA YOĞRULMUŞ BİLGİ / Ahmet İnam

ISBN 978-975-468-606-7
Sertifika No: 10962

Yayın Yönetmeni: Aslı Kurtsoy Hısım

Yayın Hakları © Say Yayınları
Bu eserin tüm hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Baskı: Engin Yayıncılık Pazarlama ve
Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Gazeteci Erol Dernek Sok. No: 5 Kat: 3
Beyoğlu / İstanbul
Tel.: (0212) 612 05 53

1. baskı: Say Yayınları, İstanbul, 2006
2. baskı: Say Yayınları, İstanbul, 2009

Say Yayınları
Ankara Caddesi 54/12 • TR-34410 Sirkeci-İstanbul
Telefon: (0212) 512 21 58 • Faks: (0212) 512 50 80
web: www.sayyayincilik.com
e-posta: sayyayinlari@ttmail.com

Genel Dağıtım: Say Dağıtım Ltd. Şti.
Ankara Caddesi 54/4 • TR-34410 Sirkeci-İstanbul
Telefon: (0212) 528 17 54 • Faks: (0212) 512 50 80
e-posta: dagitim@saykitap.com
online satış: www.saykitap.com

İÇİNDEKİLER

SUNU 7

I. BÖLÜM: AKADEMİK KUBBE ALTINDA 9
1. ***Akademik Bilgi*** 11
Akademik Bilgiden Özümsenen Bilgiye 11
Bir Bilgi Üretim Pazarlama Şirketi ya da Siyasal Bir Kale Olarak Üniversite 13
Nedir "Akademik" Olan? 15
Okullar Açılırken 18
Ödül, Paylaşım, Ortam 19
Siz ve Okur 20
Profesör Olmak 22
Taksi Şoförü ve Üniversite 24
Temel Bilimler Yaşama Ufkunda 26
Türkiye'de Sosyal Bilimlerin Yeri Üstüne 28
Altyapı Tamamsa Her Şey Tamam mı? 30
Üniversitelerimiz Neden Kültürümüzün AR-GE'leri Olamıyor? 33
Yaratıcı Üniversite 35
Oku/Ma 36
2. ***Akademisyenler*** 49
Yüzlerinin Ardındaki Akademisyenler 49
Akademik Yaşamın Kapılarında 52
Akademisyen Hamlığı 54
Akademisyen Tanrı mıdır? 56
Bir Akademisyenin Günlüğünden 58
Değerli Bir Akademisyenden Mektup 60
Bir Araştırma Görevlisinin Mektubu 62
Bir Felsefe Profesörünün Güncesinden 64
Bir Şair Akademisyenden Mektup 66
Kalbi Yaralı Bir Akademisyen 68

Kimi Akademisyenlerin Beğenilme Bunalımları 70
Mehlika ile Yasemin 72
Meşgul Bir Profesör 75
Sevgili Öğretmenim Bir Çocuktan Mektup Aldım! 77
Süheyla Hoca'nım 79
Vicdan Titremesi, Bir Akademisyenin 81
Bilim, İnsanı Dağıtır mı? 83

II. BÖLÜM: BİLGİ – MÜHENDİSLİK – FELSEFE 87
1. Bilgi 89
Bilgi, Bilgi 89
Bir Şifa Olarak Bilgi 91
Bilgeler Çekildi mi Hayatımızdan? 93
Bilgisiyle Yaşayan İnsanın "İç Dünyası" Neden Önemlidir? 96
Bilgi ve Savaş 98
Bilimin Şenliği İçin Şenbilim 100
Biliminizi Söyler misiniz? 102
Bilimle Gönülün Ne Alakası Var? 104
Öğrenmeyi Öğreten 107
Ders Verirken Ders Alan 109
"Entel"in Öküz Enerjisi 111
Bireysel Bilginin Epistemik Ethostaki Yeri 113
Yine Bilgi Ahlakı 115
2. Mühendislik 119
Mühendislik mi Mühendisletik mi? 119
Mühendise Etik 122
Mühendis Tüccar Rıfkı 124
Bela Mühendisliği 126
3. Felsefe 129
Bu Topraklardan Çıkacak Felsefe Pınarı 129
Felsefe Arsasında Yeni Bir Çadır 131
Felsefe Denilen Etkinlik 133
Felsefe Kuşu 136
Felsefe Palyaçoluğu 138
Felsefenin Ayağa Düşürülmesi 140
Felsefenin Toprağı 141
Felsefeyle Eğitim 143
Felsefi Yürüyüş Üstüne 144
Genç Düşünürlere 146
Iatro–Filosofia 148
İçinden Kuş Çıkan Felsefe 150
Müzik ve Felsefe 152
Nasıl Öğretilir Felsefe? 154
Türküden Felsefeye 156

SUNU

Altmış yaşıma gelmek üzereyim... "Ne oldu yaşamımın temel sorusu?" diye kendime bir soru sorduğumda, şu günlerde böyle bir soruya verdiğim yanıt: "Nasıl yaşayacağım bilgimle?" sorusu oluyor. Belki de temel sorumun ne olduğu sorusu, temel sorumdur, kimbilir? Çağım insanının en ağır sorusu da bilgisiyle nasıl yaşayacağı sorusu olsa gerek. 'Bilgi çağı' diyor da bilgiyi bilmiyor, hadi bilgiyi bildi diyelim, onunla yaşamayı bilmiyor. Yaşamla bilgi arasındaki uçurum gittikçe büyüyor.

Bu kitaptaki yazılar akademik yaşamdaki bilgi-yaşam ilişkisini sorgulayan denemelerden oluşuyor. Bir mühendis felsefeci olarak, mühendislik yaşam ilişkisine şöyle bir değinip, felsefenin ülkemdeki serüveni üstüne imalarda bulunduğum bu yazılar, Anadolu topraklarından çağımın bilgisine atılan çığlıklar olarak anlaşılmalı. Elbette uslu çığlıklar... Kültürümüzün köklerine doğru çıkılacak yolculuklar için açılabilecek yeni yolların ıssızlığında yankılanan sessiz çığlıklar... Duyacak olanlar bulunur umuduyla yazılmışlardır.

Yazılacaklardır.

Bu topraklardan dünyaya yazıp, bilgi okyanusuna bıraktığım şişe içindeki notlardan biridir bu kitap.

Ahmet İnam
Kasım 2005, Ankara

I. BÖLÜM
AKADEMİK KUBBE ALTINDA

1. Akademik Bilgi

AKADEMİK BİLGİDEN ÖZÜMSENEN BİLGİYE

Bilgi ne içindir? Neden bilmek isteriz? Bilginin hayatımızdaki yeri nedir? İnsan "bilen" bir varlık. Bilmek isteyen. Bu bilgisinin bir türüne akademik bilgi diyebiliriz. Üniversitelerde araştırma kuruluşlarında üzerinde çalışılan, araştırma yapılan bilgi.

Bu bilginin en azından üç hedefi var: Hakikati yakalamak, gerçeği öğrenmek, pratik yaşam sorunlarını çözmek. Burada hakikat, gerçeği adım adım keşfederek ya da icat ederek ulaşılacak, deyim yerindeyse, "asimptotik" bir kavramdır: Bir şeyin ne ise o oluşunu bilmektir, hakikat bilgisi. Örneğin Kant'a göre olanaksızdır. Ben bir ölçüde, gerçeğin bilgisi yardımıyla ilişkiye geçebileceğimiz bir bilgi olduğunu düşünürüm. Metafiziğin alanına girer. Gerçek ise bilimle araştırılan, sınanabilir bilgidir. Sorun çözme bilgisi ise, uygulamalı doğa ve sosyal bilimlerin yardımıyla ulaşılan bilgidir. Tıp, mühendislik, işletme, eğitim bilimleri, yönetim bilimleri gibi...

Akademik bilgi zaman içinde yapısal değişikliklere uğramış. Akademik bilgi şimdilerde uygulamaya, sorun çözmeye yönelmiş. "Enformasyon"a bilgi denmeye başlanmış. "Yapmayı bilmek", beceri bilgi önemsenmiş. Bilmek, yapabilmek olmuş. Bilmek, hesapla, ölçüyle sınırlanmış. Akademik bilginin ölçütleri

nesnellik adına, bilenden, bilenin bilgiyle ilişkisinden koparılmış. Bilenin yüzü örtülüp, ürünlerine bakılıyor. Yüzüne bakarsak, elbette bakabilirsek, "bilimsellik" elden gider diye düşünüyoruz. "Yüze bakmayı", acaba bizim partiden mi, dindar mı, dinsiz mi, gibi bir şey olarak, falanca arkadaşın dostu mu gibi "torpillere", "kayırmalara" yol açabilecek keyfilikler olarak düşünüyoruz. Feodal toplumların feodal ilişkilerini akademik yaşama aktarma gibi anlıyoruz.

"Bilenin yüzü" onun bilgisine dahildir! Bilenin yüzü, okunabildiğinde, bilgisiyle olan ilişkisini sunar size. Nasıl bildiğini söyler. Kalıplarla, yorum yapabilme, eleştirme gücünden yoksun bilme! "Nasıl biliyorsan bil, bana şu dergilerde yazılmış, şu kadar puanlık makale ile, yabancı dil sınavındaki başarınla gel, referansların da olsun –ki referans mektuplarının çoğuna güvenilmeyeceğini çünkü bu adamda iş yok diye bir referansın kolay kolay verilmeyeceğini (ben gerektiğinde vermişimdir! Uyanık öğrenci kapalı zarfı açıp okumuş, kendine övgü düzen bir diğer hocadan almıştır!) düşünürüm– seni hemen kadroya atayalım! Bilenin yüzüne bakmak, onunla konuşmak, bilgisiyle yaşadığı serüveni tanımak gerekir. Elbette bu tanımada yazdığı yazılar, kitaplar, aldığı ödüller, verdiği dersler, yaptığı konuşmalar, teknik becerileri, başardığı sınavlar önemlidir. Unutmayalım, bilenin yüzü bilgisine dahildir! (Bilenin yüzünün bir "metafor" olduğunu söylememe gerek var mı ey nesnelciler, ey "en bilimselci", yayın sayıcı, puancılar, omuzlarda oturan iyilik ve kötülük melekleri, "lokma sayıcılar"!)
Bilenin yüzü onun öncelikle,

1) Bilgisini içselleştirip, içselleştiremediğini söyler! Kurnazlıkla mı biliyor, içtenlikle mi? (Bu sözler bazılarınıza, belki çoğunuza tuhaf gelebilir: Tüm öğrencilik ve öğretmenlik yaşamımda bu iki tür bilme arasındaki uçurumu gördüm!) Sınav geçmek, test çözmek, tez yazmak, profesör olmak pekâlâ Almanlar'ın Klugheit dedikleri kurnazlıkla yapılabiliyor. Papağan hocalar sonradan tüccar ve yönetici oluyorlar!
2) Bilenin yüzü, bilgiyle olan ilişkisindeki anlam atmosferini gösteriyor. Şu demek: Bilen, bilgisini bir bütüne yerleş-

tirebiliyor. Diyelim ki kimyanın bir dalında uzmandır, bu bilgisini içtenlikle, bizzat yaşayarak, sınayarak, çile çekerek, devşirmiştir. Bu bilgisini, yaşadığı yaşamla, bilimin kültürdeki yerini anlamaya çalışarak, bilimsel etkinliğin bütünlüğü içinde bir yere koyabiliyorsa, bilgisini kendinden çıkan yorumlarla yorumlayabiliyorsa bu yüzüne yansır. Makalelerine, yeterince kurnazsa, yansımayabilir!

3) Bilenin yüzü, bilgisiyle olan ilişkisindeki aşkı, heyecanı, içtenliği yansıtır. Aşk, bilgi aşkı taklit edilemez. Sahtekârları hemen ele verir. Bilenin içtenlikle yüzüne yansır!
4) Bilenin yüzü, bilgisi karşısındaki tavrı, ciddiyeti, sorumluluğu, saygıyı yansıtır! Bilenin yüzünde bilgisine duyduğu sorumluluk yansır.
5) Bilenin yüzü, yazdığı satırların aralarını okumamıza, onun bilgisiyle nasıl ilişkiye girdiğini görmemize yarar.

Elbette vesikalık resimlerdeki yüz değil. Aristoteles'in yüzü örneğin! Newton'un, Einstein'in yüzleri! Fotoğraflarını görmesek de olur. Görsek de fotoğrafın ardındaki yüzü okumak gerek. Bilen yüzü. Bilgiyle bütünleşen yüzü. Bilgisine, bir anlamda dönüşmüş, bilgisi haline gelmiş, "bilgisi olmuş" yüzü. Yüzünü gizleyip, çalma çırpmayla, taklitle, insan ilişkileriyle akademik postlar kapmış yüzsüzlerin ortaya çıkması için, biz akademisyenlerin birbirimizin makaleleriyle birlikte, yüzlerimizi de okuyabilmemiz gerek. Aramıza sahtekârları almamak için. Akademik dünyanın, kendi öğrencilerim arasında da yazık ki görüyorum, yüzsüzlerin dünyası olmaması için. Özümsenen bilgiyle donanmış bilgi âşıklarının insanlığa katkısı için.

❖

BİR BİLGİ ÜRETİM PAZARLAMA ŞİRKETİ YA DA SİYASAL BİR KALE OLARAK ÜNİVERSİTE

Acıyla gülümsüyorum. Üniversite yok artık. Türkiye'nin insanları tartışıyor, çatışıyor. İktidar, muhalefet, yöneticiler, dernekler. Nasıl bir üniversite? Sorulmuyor. Üniversite adının kullanıldığı, herkesin kendi dünya görüşü, çıkarı, inançları doğrultusunda giriştiği kavgada, üniversite, sanki habire çekiştirilen bir "bayrak". Bu çekiştirmelerle yırtılıp herkesin elinde ka-

lacak. Nasıl bir bayrak? Neyin bayrağı? Türkiye'de üniversite siyasi bir kavga olarak yaşanıyor. Demek ki yaşanmıyor.

Özellikle 1980'lerden sonra Avrupa'da, Amerika'da hızla gelişen, şirketleşen üniversitelerde, ticaretin, siyasetin büyük baskılarını görüyoruz (Bu duruma karşı Batı'da yıllardan beri çığlıklar atılıyor. Son bir çığlık olarak, bir ölçüde felsefi –Derrida çizgisinde!– ağırlığı olan yazıların derlendiği Parallax dergisindeki görüşleri, örnek verebilirim. Cilt 10, No: 2, 2004). Üniversiteler üzerinde "hesaplar" yapılıyor. "Çıkar muhasebe defterini, üniversite!" deniliyor. Örneğin, "gelir ve giderlerini bir görelim!" Muhasebeciler yönetiyor üniversiteyi, muhasebeci denetçileri! Muhasebe kültürü! Müşteri öğrencilerdir, proje veren şirketlerdir, öğrenci velileridir! Onlara iyi "servis" yapmak gerekir. Yıldız sayınıza göre. Yoksa, yıldızlarınızı söküverirler. Entelektüel otellerdir, artık üniversiteler; bilgiyi yönetmeyi (management!) öğreten şirketlerdir. Kâr etmeyenlerin "piyasadan çekildiği", çektirildiği, kapatıldığı kurumlar. Bilgi paradır. Ne harcıyorsun, üniversite? Ne kazanıyorsun? Kazancına göre konuş!

Nasıl anlarsınız bir üniversitenin başarılı olduğunu? Çok kolay: **a)** Yayınlarına, **b)** Gelirlerine, **c)** Yetiştirdiği öğrencilerin iş bulma durumlarına, **d)** Yaptığı projelere, **e)** Uluslararası üniversitelerle birlikte kazandığı paralara, **f)** Toplumun, iktidarın, iş adamlarının, ideolojik, dinsel cemaatlerin ondan beklediklerini yerine getirip getirmemesine bakar, başarılı olup olmadığını hemen anlarım! Peki, bu üniversite, insan kültürüne, yaşamına, sanatına, katkıda bulunmuyor mu? Değerlerine, düşüncesine? Böyle bir soru gereksiz mi? Karşı tarafın yanıtı: "Gereksiz. Müşterim varsa başarılıyımdır. Yıldızım, sıralamada, indekslerde yerim varsa." Bilgi ve değer bunlarla mı ölçülür? "Evet, altyapısız, başarısız, muhasebe otoritelerinin onayı olmadan bilgi olmaz. Dünyada yarış var. Yıldız olma yarışı. Yıldız verenlere şirin görünme yarışı." Peki, hayatın anlamının bilimin, teknolojinin, siyasetin sorgulanmasını yapmayacak mı? "Talep varsa yaparız. Böyle kurslarımız da var. Sürekli eğitim merkezimize başvurup, dolar alarak paralarını yatırıp, kayıtlarını yaptırsınlar."

Üniversite, kendi özgür, özgül, özgün yaratıcılığı içinde değerlendirilmiyor. Üniversite de kendi elemanlarını yayın sayıları, indekslerle değerlendiriyor. Ne söyledikleriyle ilgilenmiyor.

Bunu akademik dergilerin hakemlerine bırakmış! Biraz da muhasebeci denetçilerine!

Kör bir koşuşturma! Herkes o denli meşgul ki ne ürettiğini, ne adına ürettiğini durup sorgulayacak vakit yok. "Yayın yap yayın, yoksa patlamayın" ya da "Ya yayın ya cayın!" ("Publish or perish"in Türkçe söylenişleri!)

Diyeceksiniz ki keşke üniversitelerimiz böyle olsa! Türkiye'de tembel, bıkkın, yorgun hocalar var, heyecanını yitirmiş. Yurtdışından gelmiş gençler var. Terfi edince heyecanları bitiyor!

İdeolojik hesaplar var. Üniversiteyi bu hesaplarla ele geçirmeye çalışanlar. Üniversite ruhunu; bilgininin, erdemin, güzel insan olmanın anlamını kavrayamamış; bu kaba, bu sinsi, bu kendi inançları dışındaki görüşlere tahammül edemeyen saygısız insanlar, üniversiteyi ele geçirir geçirmez, kuşkum yok ki Batıdaki muhasebe üniversitesini hemen hayata geçirecekler. Hele öncelikle kendi adamları üniversite denen kaleleri bir fethetsin. O zaman ilim nedir, irfan nedir, dünya Türkiye'den öğrensin!

Dünyadaki ticari, siyasal güçlerden dayak yemektesin, benim Platonlardan, Humboldtlardan, Fârâbilerden, İbn Sînâlardan gelme üniversitem! Bir de içeriden açgözlü siyasetçilerden alıyorsun nasibini. İsmet Özel'in deyimiyle "Tabutumun üzerinde zar atıyorlar!" Sevgili kavgacılar! Dostlar! Ne adına, kimin için kavga ettiğinizin farkında mısınız? Korkarım, kavganız bittiğinde, bir de bakacaksınız, ortada üniversite falan kalmamış: Bir yıkık kale ya da camları kırık, duvarları dökük bir gökdelen iş merkezi, boynu bükük duruyor önünüzde!

❖

NEDİR "AKADEMİK" OLAN?

Akademik sıfatı, nelerin sıfatıdır? **a)** Topluluğun, toplulukların; akademisyenlerden oluşmuş topluluk, akademik topluluktur. **b)** Etkinliklerin sıfatıdır: Bilimsel araştırmaların, derslerin, seminerlerin, gezilerin, tartışmaların. Akademisyenlerin gerçekleştirdiği eylemlerdir, etkinliklerdir akademik olan. **c)** Ürünlerin, yapıtların sıfatıdır. Kitapların, makalelerin, bilgisayar yardımıyla gerçekleştirilen yayınların, **d)** Değerlerin. Akademik değerler vardır: Gerçeğe saygı, hakikat aşkı gibi.

Akademik topluluklar ne yapar? Bilgi üretir. Nasıl bir bilgi? En azından üç boyutu olan: **1)** Hakikatin ardına düşmüş bilgi, bir şeyin neyse o oluşunu bilmeye yönelik bilgi. Metafizik bilgi de diyebilirsiniz. **2)** Gerçeğin ardındaki bilimsel bilgi. "Olgularla" karşılaştırılıp, bir ölçüde sınanabilen bilgi. **3)** Sorun çözme bilgisi. Sorun çözme bilgisi bir anlamıyla "teknik" bilgidir: Tıp, mühendislik, eğitim, işletme... gibi sosyal ve doğa bilimlerinin uygulamalarını kapsar. Yalnızca bilgi mi üretir akademik topluluklar? Nedir akademik etkinliğin öğeleri? Kimi öğelerini hızla gözden geçirebiliriz: **1)** Araştırma yapar, hakikatin ve gerçeğin ardında. **2)** Tezler, hipotezler, kuramlar, oluşturur. **3)** Ulaştığı bilgileri tartışır, eleştirir. **4)** Bu tartışmalar sonucu bilgileri değiştirir. **5)** Daha önceki ipuçlarından kalkarak bilgileri "geliştirir", tamamlar, tutarlılıklarını araştırır, önceki bilgilerin olası sonuçlarını yoklar. **6)** İrdeleme, eleştirme sonucu kimi bilgi savları red edilir. **7)** Bilgileri iletir, yayar, öğretir. **8)** Kendisinden talep edilen konularda, topluluk dışına "piyasaya", "orduya" özel kuruluşlara "hizmet" sunar. **9)** Bilgiyi talep eden kuruluşlara "satar". **10)** Bütün bu çabalarında topluluk olarak diğer "üst" akademik toplulukların etkisinde kalabildiği gibi, "dışardan" siyasi, ekonomik, etnik, ideolojik müdahalelerle de karşılaşılabilir.

Son üç nokta çağımızda akademik etkinliğin dış etkenlere iyice açık olduğu noktalardır. Bilgi, genellikle "teknik" bilgi, sorun çözme bilgisi gibi anlaşıldığı için akademik etkinlikler teknik bilgi üzerinde odaklanmaktadır. Bunun sonucunda hakikat bilgisi bir yana Aristoteleslerin, Newtonların Einsteinların ardında olduğu gerçeğin bilgisi akademik etkinliğin gündeminin son sıralarını işgal etmektedir.

Akademik yaşam kendisine ekonomik yönden destek veren dış kaynakların elinde oyuncak olmaktadır. Ondan sürekli sorun çözme bilgisi talep edilmekte, gündemi, bu talepler giderek baskılar sonucu belirlenmektedir. Bu dış baskı, büyük ölçüde akademik özerkliği bozmakta, akademik topluluğun, etkinliğin işleyişini belirlemektedir.

Eskinin kendini gerçek ya da hakikat bilgisine adamış, gönlü bilgi aşkı ve gerçek saygısı ile dolu bilim insanı yerine, ticari şirketlerin uyanık, iş bitirici, satış gücü yüksek, insan ilişkilerini

iyi kuran, kurnaz, deyim yerindeyse "fırlama" elemanlarına benzer akademisyenler akademik topluluklarda mantar gibi bitmektedirler. Şu kadar kredi dersi, hocanın yüzünü bile görmeden "on-line" biçimde olabilmekte, sorun çözme bilgisini el kitaplarından, makalelerden "sorun çözer gibi" büyük bir başarıyla edinmektedirler. Usta-çırak ilişkisiyle ustanın hakikat aşkı ve saygısıyla taşıdığı akademik sorumluluk, genç akademisyene aktarılmamaktadır. Kopyacı, taklitçi, akademik merdivenleri kolay tırmanmak için gereken makaleleri gereken dergilere yazmayı iyi beceren insanlar oluşmaktadır. Akademik değerlendirmeler nesnellik adına "indeks" ayarlı yapılmaya çalışıldığı için bu indekslerle bilgi sahibi olduğunu "gösterebilen" aslında yaptığı işin anlamı, tarihi, insan yaşamındaki yeri konusunda hiçbir fikir sahibi olmayan tuhaf akademisyenler dolaşmaktadır ortalıkta. Otuzlu yaşlarda profesör olup, hemen şirketlere, piyasaya kapağı atan bu insanlar, çağımızın hızlı yaşamına, taleplerine ayak uydurabilen iş bitirici kişilerdir. Sanatta kullandığımız bir deyimi kullanmak gerekirse, "kitah" akademisyenlerdir bunlar. Ölçütlere uygun yayınları olan ama ruhları olmayan insanlardır.

Akademik yaşam dış müdahaleler sonucu "kişisel bilgi" diyeceğimiz çok önemli bir bilgi tavrını yitirmektedir. (Michael Polanyi, *Personal Knowledge*, kitabında yıllar önce bunu vurgulamıştı!) Bilimsel bilgi kişiselleştirilmesi, sindirilmesi, gereken; bireylerin bu bilgiye kendilerini adamasını gerektiren bilgidir. Bilim insanı, bilgisini özümser; onunla var olur: Onun bilgisinden öncelikle kendisi sorumludur. Bilimsel bilgiyi, gerçek aşkını ve saygısını taşıdığı için, hiçbir ideolojiye, kişisel çıkara teslim etmez. Böyle bir insanı, ancak benzeri tavırlı bilgiyi yaşayan insanlar anlar ve değerlendirebilir. Akademik yükseltilmeler dışarıdan, o insanın bilgisiyle ilişkisini tanımadan yapılamaz. İşte "kişisel bilgi", "keyfilik", "öznellik"le karıştırıldığı için, dışarıdan gelen müdahalelerle, sorun çözme bilgisi, yoğun bir akademik yaşamda, bilgisiyle var olabilen sahici bilim insanları sıradan, ruhsuz insanlar arasında yok olmaktadır.

Nedir akademik olan? Çok ama çok düşünmek gerek.

❖

OKULLAR AÇILIRKEN

Eylül gelir. Günler kısalır. Güz, çoğu insanın fark edemediği güzellikleriyle gelir. Gençler, insanlığın yüzlerce yıllık bilgi birikimini öğrenebilmek, dünyanın geleceğini oluşturacak bilgi donanımına sahip olabilmek için, kimi isteyerek kimi gönülsüz okullara yönelir. Okul başlar. Daha doğrusu biz öyle sanırız. Okul, biz doğduğumuzda başlamıştır. Ölünceye dek de sürecektir. İnsanın yaşamında, öğrenme sürecinden uzaklaştığı, eğittiği ya da eğitildiği dönemlerin olmadığı durumlar yoktur: Bir anlamıyla tatil yoktur. Tatil, zaten tembel insanların istedikleri zaman yaşayabildikleri yaşam süreleridir. Yine de kurum olarak okullar vardır, onların tatiller ve eğitim yaptıkları süreler vardır.

Okula gidenlerin, öğrenci olsun öğretmen olsun, birçoğu neden orada olduğunu anlayamaz. "Çocuğum, çocuklar okula gider, ben de okula gidiyorum. Öğretmenim. Mühendis olmak istiyordum. Olmadı. Para kazanmak uğruna olsa da ekmek param için, bu işi yapmam gerek." Okula gidişin, okullu oluşun anlamı yitip gitmiştir. Hiç unutmam, ilkokulun bahçesinde, incecik seslerimizle, çevremizi çınlata çınlata söylediklerimizi:

Şimdi okullu olduk.
Sınıfları doldurduk.
Sevinçliyiz hepimiz.
Yaşasın okulumuz.

"Okullu olma" bilincincini, sevincini yaşayabiliyor muyduk? Şimdiki çocuklar yaşayabiliyor mu? Ana babalar, "Okullar açılacak, yine masrafa gireceğiz, sıkıntıları başlayacak" mı diyor? Çocuklar, "Yaz bitti. Ne güzel yaşıyorduk! Özgür ve mutlu! Yine sevmediğimiz dört duvar aralarında, sevmediğimiz öğretmenlerle, lanet olası dersleri yapmak zorunda kalacağız" mı diyor? İnsanlar tutukevlerine gider gibi mi gidiyor okullarına? Okulun hiç anlamı kalmadı mı? ("Annem babam, kızmasınlar, üzülmesinler diye gidiyorum okula" diyenler yok mu?)

Bir de okulunun değerini kırkından, ellisinden sonra anlayanlar vardır. Pilav günlerine hasretle koşanlar. Okul günlerini

mutlulukla anarlar. Okullarıyla gurur duyarlar. Okul bilinci geç oluşmuş bu insanlar yine de hiç okul bilinci oluşmamışlardan iyidir. "Ne var okula gidecek? Biz gittik de ne oldu? Gereksiz bir yığın malumatı, eze eze öğretmeye kalkanlar. Hayatla hiç ilgisi olmayan bir tür evcilik oyunudur okul. Tuhaf bir sanal gerçekliktir. Nedense yaşanmak zorundadır. Belki alışkanlıklardan, toplumsal baskılardan da dolayı. Düşünün, üniversite mezunu biri on beş, on altı yıllık eğitiminden sonra belki bir o kadar, bu eğitimi unutmak için zaman harcar. Neymiş? Diplomaymış. Diplomaya değil yapılan işe, o işi yapabilecek yeteneğe bakmak gerekir". Bu yakınmayı da sık sık duyarız. Giderek Türkçede okul sözcüğüyle oynayıp, birtakım sonuçlara da varabiliriz. "O-kul: Okul, zaten, kuldur. Neyin kuludur o? Düzenin. Düzen nasıl çevirir çarklarını? Okulla. Peki, bu düzen insanları mutlu eden, özgürleştiren bir düzen midir? Hayır. Öyleyse, okul, köleleştirir, düzen makinesinin çarkı yapar insanı. Doğru. Gitmeyelim okula. Peki ne yapalım? Hayatın okuluna girelim erkenden. Pişelim. Güçlenelim."

Bu tür savların elbette doğru yanları olabilir. Okul oysa: Okumak, yaşama katılmanın, yaşamla bütünleşmenin bir parçasıdır. "Okula gidiyorum, anne!" sözünü, "Hayata gidiyorum, anne!" diye anlayabiliyoruz. "Dünyanın kaç bucak olduğunu öğrenmeye gidiyorum. Bilgiyi seven, özümsemiş, sıcağı sıcağına araştıran, soruşturan, kendini sürekli olarak aşmaya çalışan öğretmenlerin, öğretirken, benden, bizden tüm dünyadan öğrendikleri, saygın, kutsal bir yere gidiyorum anne! Okula gidiyorum. İnsan olmaya, insanlıkla birleşmeye, evrenin, insanın gizlerini araştırmaya, sonsuzun gizlerini çözmeye gidiyorum. Okula gidiyorum anne!" "Evet, okula gidiyorum ben de yavrum, yaşam denen, içinde, kapısında okul, lise, üniversite, akademi yazan kurumların da olduğu, bitmez tükenmez bilgilerin sürekli çiçek açtığı okula gidiyorum."

❖

ÖDÜL, PAYLAŞIM, ORTAM

Türkiye'de düşünür olmaya çabalamanın ödülü nedir? Çoğunluğu sizi yanlış anlayanlardan oluşan okurlarınıza, ne

akıllı ne bilgili ne bilge insan olduğunu anlatmaya çalışmak mı? Düşünüyorsanız, yalnızsınız. Düşünüyorsanız sorumlu. Düşünüyorsanız acılısınız. Sorumluluğunuz acı çekmemenizi söyler. Anlatacaklarınız vardır çünkü. Acılarsa çarpıtabilir sözlerinizi. Gücünüzü azaltabilir. Sizi ısrarla bir yerlere koymaya çalışanlara direnmeniz gerekir. Yanlış anlayanların hayranlığından, görmezlikten gelenlerin kibirlerinden, size güç vermeye gönüllü olanlara duyarsız kalmaktan kendinizi korumanız gerekir.

Türkiye'de düşünmek, Batı'da birtakım merkezlere, filozof prensliklerine bağlı değilseniz, sizden bitip tükenmek bilmeyen bir iç-güç ister. Kendinizi yenilemek, aşmak, dönüştürmek, sürekli olarak yeniden yaratmak zorundasınızdır. Yazdığınız yazılarınızın, geliştirmeye çabaladığınız düşüncelerinizin etkilerini, tepkilerini beklemek boşunadır. Sağlıklı diyaloglar ise hayaldir. Diğer düşünen insanlar, kendilerine gündemlerini hazırlamışlar, onların dilinden konuşmanızı istemektedirler. Birbirleriyle düşleşen, birbirleriyle etkileşen, birbirleriyle çoğalan düşün erleri elbette vardır, olmalıdır.

Onlar kendi aralarında düşüne dursun, atışa dursun, siz yolunuzun sisleri, karanlığı içinde yürümeyi sürdürürsünüz. Ödülünüzün yalnızca yürüdüğünüzü hissetmek olduğunu anladıkça yorgunluğunuz gider. Uykusuz geceleriniz, kavrama, anlama fırtınalarıyla dolu gündüzleriniz dinginleştirir sizi. Yürür, yürüdükçe görür, gördükçe yazarsınız. Yine, anlarsınız ki gittikçe yolunuzdan, seraplar görmektesiniz ya da gördüklerinizi anlatmakta çok kabasınız.

❖

SİZ ve OKUR

Paylaşımınız nerededir? Okura güvenmezsiniz. Okur dalkavukluğu yapmaktan hep kaçınmaya çalışmışsınızdır. Zaman zaman içine düştüğünüz yalnızlığın dipsiz kuyusundan çıkmak için gülücükler gönderdiğiniz olmuştur okura. Ona elbette saygı duyarsınız. Olmasa, olmazdınız. Bir şeyler paylaştığınızı sezersiniz okurla. Nerededir okur, kimdir, ne anlar bilemezsiniz. Eleştirir, dinlersiniz. Anlarsınız ki epey uzaklarda bir yerlerde

durmaktasınız. Oradan, çok uzaklardan, yorgun, dur durak bilmez bir yolcu alarak, yanı başımızda sizi izlemeye çalışan okurun saçlarını okşarsınız. Paylaşımınız budur, ödülünüz.

Sizi bir danışman, bir kılavuz, bir yalvaç gibi görmelerinden korkarsınız. Siz bunların hiçbiri değilsiniz çünkü. Siz, sizi merakla izleyen kalabalıkların önünde bir seyir nesnesi değilsiniz. Düşünüp anlamaya, anlatmaya, ülkenizin insanına yaşama ilişkin resimler sunmaya çalışan birisisiniz. Bu resimlerin, biricik güzel, biricik doğru resimler olduğunu hiçbir zaman savlamadınız. Türkiye'deki yaşamın beslediği anlam pınarından içiyorsunuz. Bu pınardan beslenen kavramlarınızla, kültürün farklı alanlarında, açılan gözlerinizle gördüğünüzü söylüyorsunuz. Duyduğunuz acı ve yalnızlık, gördüğünüzün görülen, görülebilecek, görmeye değer olup olmadığını bilememenin sonucudur. Hiç kimse, hiçbir şey acınızı ve yalnızlığınızı gideremeyecektir.

Bu garipliğiniz, kendinizi bir "matah" sanmaktan gelmiyor. Matah insanların düşünemeyeceğini düşünmüşsünüzdür çoktan. Türkiye'deki düşünce ortamının yoksulluğu da nedeni olamaz bu halinizin. Türkiye'de kıpırdayan, yeni atılımlara gebe bir düşünce atmosferi oluşuyor. Sizin garipliğiniz kendinizden, kendinizin düşünme sürecinizle ilişkisinden gelmektedir. (Sanki siz ve düşünme eylemi ayrıymış gibi anlattım. Biraz da zaman zaman yaşadığınız bu!) Düşünürse garip olacak insanlardansınız. Çabaladınız. Garip oldunuz. Bunda hiçbir garip yan yoktur.

Sağlıklı düşünemediğiniz için mi acı çekiyorsunuz? Yoksa siz de "her entelektüel acı çekmeli," diyenlerden misiniz? Asla! Hele hele çok akıllı olduğunuzu sandığınız için, "Her akıllı insan acı çeker, ben de akıllıyım, demek ki acı çekiyorum" mu diyorsunuz? Ne ilgisi var. Acınız içtenliğinizden geliyor. Çaresizliğinizden. Çaresizliğinizi abartmayıp, kullanmayışınızdan. Çaresizliğin teneffüs edildiği yollarda yürüme çabanızdan. Okurdan, herhangi bir kurumdan, belli bir ideolojiden yardım istemeyişinizden. Belanızı aramak için çıktığınız yolculuktaki çilenizden.

Peki, bu düşünceler okura söylenecek düşünceler midir? Yoksa okura, belli etmeden şirin ya da acınası bir insan görüntüsü mü vermeye çalışıyorsunuz?

Okur içimizi görsün istedik. Dışımızı görürken de aldanmasın.

PROFESÖR OLMAK

Türkiye'de akademik hayatı, sayıların, istatistiklerin, kurumsal, hukuksal bakışların dışında daha "küçük ölçekte" ele alacak, "ince antropolojik gözlemler"le betimleyecek çalışmalara da gerek var. Bu tip gözlemlerin dile getirilmesi kimi zaman kişisel çekişmelerin, sürtüşmelerin sonucunda bir "skandalı" dile getirecek biçimde yapılıyor. Elbette, akademik yaşam içindeki özürlerin, haksızlıkların dile getirilmesi "akademik namus" açısından gereklidir. Yalnız, sürekli yakınmaların, iç dökmelerin ön plana çıktığı, "bizde bilim de araştırma da bitmiştir" edebiyatı, "küçük ölçekte" araştırılan akademik hayatın ancak abartılmış bir kaç boyutunu dile getirebilir. Oysa, akademik hayat, bilgisiyle yaşayan, araştırıcı, eğitici insanların hayatıdır; değerlerle yaşanır. "Gerçek", "bulgu", "kuram", "gözlem", "yasa", "model"... Bu değerlere ışık tutacak kimi kavramlardır. Ortaya çıkmamış bilgileri gün ışığına çıkarmak, eldeki verilere yeni yorumlar katabilmek, yapılan yorumlara eleştiriler getirebilmek, yeni tartışma, araştırma alanları açabilmek gibi etkinliklerin gerçekleştiricisi bu insanlar kimdir? Nasıl yaşarlar? Birbirleriyle, topluluklarıyla giderek toplumla dünyayla ilişkileri nasıldır?

I. Erişilecek Bir Amaç Olarak Profesörlük

Kimi akademisyenler yalnızca profesör olmak için akademik hayatın içindedirler. Bu hedeflerine nasıl varırlar? **a)** Anasının karnından profesör olmak için doğanlar vardır. Tüm yaşamları tek bir hedefe kilitlenmiştir. Hayatta başka hiçbir şeyi gözleri görmez. Bu tiplerin her zaman değerli bir araştırmacı, iyi bir eğitici olduğu söylenemez. **b)** "Meydan muharebesi" ile kavga dövüş, dekanı rektörü daha üst makamlara (cumhurbaşkanına bile!) şikâyet ederek hakkını kan ve gözyaşıyla alanlar vardır. Kimi zaman kavga sessiz ve sinsice de yürütülebilir. **c)** "Uçan halı" ile hedefine ulaşmışlar vardır. Gözlerini açar bir de bakarlar ki profesör olmuşlardır. Bu hedefe giden yolun engebesiz, sürtünmesiz oluşu biraz şans, biraz insan ilişkileri, biraz profesör adayı olan kişinin işini bilişidir. Akademik merdivenler, onun yürümesini gerektirmeyen, "yürüyen merdivenler"dir. **d)** Cemaat desteği ile hedefe varanların sayısının küçümsenme-

yecek ölçüde olduğunu düşünüyorum. **e)** Kimileri bekleye bekleye hedefine varırlar! Bir gün sıraları gelir profesör olurlar! **f)** Akademik yaşam bu tür "haksız" yükselmeleri engellemek için "objektif" ölçütler getirir. Cici akademisyenler, puan tuttu-rup cici profesörler olurlar.

Tüm bu örneklerde, o alanın bilgisini yaşayan, sorumlu, araştırdığı alana katkıda bulunmak isteyen insanın çabaları yerine, her nasılsa "içine düştüğü" akademik düzenin en yukarısına tırmanma gayreti görülmektedir. Puan da insanları "doğru" hedefe yönlendirmeyebilir.

II. Bir Uzman Olarak Profesörlük

İnsanlar kendi uzmanlıklarına **a)** tesadüfen, **b)** kendilerini adayarak, **c)** tutkuyla sahip çıkmaya çalışırlar. Bu bakış doğrultusunda, tesadüfen profesör olmuş, kendilerini araştırmalarına adayıp, büyük tutkuyla araştırma yapan saygın insanların yanında, "ortalama", "memur tipli" profesörler de vardır. Hatta alanında epeyce zayıf profesörler de vardır.

III. Bir Kişilik Olarak Profesörlük

a) Taklitçiler. Profesör rolü oynayanlar. Kendi görüşü, kendi fikri oluşmamış, silik akademisyenler. **b)** Ev ödevi yapar gibi işini yapanlar . Bağımsız düşünme gücünden yoksun bu kişiler sürekli çalışır, yazar, rapor hazırlar, ders verirler. **c)** "Yenilik tazısı" olanlar. Sürekli en yeninin ardında koşarlar, moda görüşleri hemen benimserler. Yeni olanın ardında gitmeyi, "yenilikçi"lik sanırlar. Oysa, bu da bir tür taklitçiliktir. **d)** "Malumatfuruş" hocalar. Kafalarından malumat fışkıran bu hocaların çoğu zaman kafaları karışıktır. Geliştirilmiş, sivriltilmiş savları yoktur. Kesin konuşmaktan ödleri kopar. Konuşmaları, yazıları belirsizliklerle doludur. Bu tavrın "bilimsellik" olduğunu sanırlar. **e)** "Dümdüz" profesörler. Kafaları net, fikileri açık ama çoğu kez sığdır. Konunun derinliklerine indiklerinde kafalarının karışacağından korkarlar.

Sorun sanıyorum, "bilgi" ile "olma" ilişkisinde düğümleniyor. Sindirilmiş, içselleştirilmiş, bilgileri yaşayanlarla, sindirilmemiş malumatı satanlar arasında temel bir ayrım var. Sindi-

rimsiz satıcı profesörler, bilgileriyle olamayanlardır. Bilgileri üzerlerine "yapıştırılmıştır", biraz üzerlerine gidilirse, akar gider üzerlerinden. Bundan dolayı tartışmayı sevmezler, eleştiriden korkarlar. Sindirimsizlerin "uyanık" olanları, sindirme taklidi yapar, beceriksizleri ise "ilişkilerle" işini yürütür.

Sindirmiş olanları ya etkin ya da edilgindir bir açıdan. Etkinse yaratıcı olabilir, yeterince ısrarı, coşkusu varsa içinde. Sindirmiş olanların etkin, yaratıcı, sorumlu olanları saygın akademisyenlerdir. Elbette bunlar arasında sorumsuz olanları da vardır. Dünyadaki bilginin gelişiminden, Türkiye'deki durumundan, bilginin geleceğe taşınmasından hiç tedirginlik duymayan kendi egolarına batmış sorumsuz akademisyenlerin sayısı hiç de az değildir.

Edilgin sindirmiş ya korkak ya mızmızdır ya da memurluğun rahatlığını seçmiştir. Üç beş bilgiyle idare eder, görüşler ileri sürmekten korkar. Mızmız olanı, bilimsel araştırmaların çok uzun yıllar aldığını, bitirilebilmesi için Türkiye'de yeterince olanaklar bulunmadığını söyler. Yetkinliğin ardında olduğu için çalışmalarını bir türlü sonlandıramadığını savunur.

Türkiye'de profesör olmanın ölçütleri giderek değişmekte; ama kimdir bir saygın profesör, kimdir saygın bir akademisyen bu pek tartışılmamaktadır.

❖

TAKSİ ŞOFÖRÜ ve ÜNİVERSİTE

Ak saçları kısa kesilmiş, zayıf, ufak tefek. İki eliyle sıkı sıkı tutuyor direksiyonu. Yılların deneyimli sürücüsü olduğu belli, yine de "ihtiyatı" elden bırakmıyor. Düzgün, tıraşlı yüzünde elmacık kemikleri belirgin; zeki, cevval biri olduğu izlenimini veriyor. Acele yetişmem gereken bir yere götürecek beni, Ankara tren istasyonundan aldı. "Ne kadar ustaca sürüyorsunuz," diyorum, "bir süredir hayranlıkla izliyorum sizi." "İşimiz, herkes işini iyi yapmalı. Peki siz ne iş yapıyorsunuz?" "Hocayım," diyorum. "Nerede?" "ODTÜ'de. Bilir misiniz ODTÜ'yü?" Gülümsüyor. "Hem de nasıl. Çok yolcu taşıdım oraya! Ne okutuyorsun?" "Felsefe." "Peki, yeni yasa için ne düşünüyorsun, hoca? Düzelecek mi üniversitenin durumu?" "Umutsu-

zum," diyorum, başımı eğip. "Neden? Okudun mu yasayı?" "Şöyle bir baktım," diyorum. "Olmadı hoca, olmadı," diyor, sesini yükseltip. "Hem umutsuzum diyorsun, hem okumuyorsun. Yakışır mı hiç bir hocaya?" "Peki, sen okudun mu?" diye soruyorum. "Dikkatle inceledim. İyi olacak, göreceksin. Nedir o üniversitelerin başındaki insanların afrası tafrası? Devlet içinde devlet mübarek. Yahu sen, başkan olduysan, Allah mısın kardeşim? Kimseye hesap vermeyecek misin? Bu millet, üniversitelerini, bu padişah tavırlı insana ve etrafındaki vezir vüzeraya mı teslim edecek? Sen bu halkın üniversitesi değil misin? Sana da esef ediyorum hoca, üstelik felsefe okutuyormuşsun. İnsan hiç kendisiyle, Türkiye'yle ilgili bu denli önemli bir yasayı dikkatle inceleyip eleştirmez mi? Hazırlayanlara yol göstermez mi? Hem incelemiyor hem de umutsuzum diyorsun, doğru mu bu? Umutsuz olmaya hakkın var mı?" Konuştukça, yüzüne al basıyor, giderek sesi yükseliyor. "Bu yoksul millet, en değerli kültür yuvalarını size emanet etmiş. Siz ne yapıyorsunuz? Umutsuz oluyorsunuz? Niye? Bilmediğiniz bir yasa için. Kusura bakma hoca, çok ayıp çok. Bak, ben ortaokul bile okumamış bir adamım. Üç çocuğum var üniversitede. Sabahlara kadar çalışıp, okutuyorum onları. Senin gibi hocalara teslim ettiğimi düşündükçe çocuklarımı, çok üzülüyorum, çok. Sizler, yönetime, yasalara karşı bilgisiz, ilgisiz insanlarsınız. İş eleştirmeye gelince mangalda kül bırakmazsınız."

"İnebilir miyim?" diyorum, yavaşça. "Ne o, yoksa gücendirdim mi hoca? Kusura bakma, bir kabalık ettiysem." "Hayır, geleceğim yere geldim, borcumu ödeyeyim de gideyim." "Önce millete hocam, bu ülkeye öde borcunu. Kusura bakma, ben dobra dobra konuşmayı severim, kırmadım, inşallah!" "Yo, kırılmadım. Alışığım bu tip eleştirilere. İşim bu aslında. Farklı düşünceleri, görüşleri dinlemek, anlamak." Hemen, sözü gediğine yerleştiriyor, "...Ve umutsuz olmak." "Şöyle çek kenara da sana niye umutsuz olduğumu anlatayım, varsa vaktin, birkaç sözcükle." "Dinlerim, biraz..." diyor, yüzünü hafif buruşturarak. Ona ağdalı bir entel nutuğu atarak, ders ve·ceğimi düşünüyor herhalde. "Üniversitenin kendisi kendisine sahip çıkmalıdır. Birçok maddesinin, yasayı sunanlarının siyasi görüşünden kay-

naklandığını düşündüğü, tepeden inme yasalarla üniversitelerden verim alınamaz. Bilim aşkı taşımayan, iş bitirici, kurnaz, memur kılıklı bir üniversite anlayışına sahip olunduğu sürece, filan kişi gitmiş, falan gelmiş; falan kurul kalkmış onun yerine filan kurul görevi almış ne fark eder? Üniversite, üniversite değilse, bir bilim, bir kültür anlayışı, davası yoksa; bu ülke için, bu ülkenin kültürü için keşfedilmesi, ortaya konması gerekli değerlerin ardında değilse, onların hepsini yönetmeye kalkan kurumların yasal olarak ıslahı ne anlam taşır?

Keşke bu ülkede insanlar senin gibi, aydın, sorumlu, içten, sözünü esirgemeyecek denli cesur olsa, üniversitelerine sahip çıksa, yönetimleri, hedefleri, çalışmaları için eleştirilerini esirgemese, üniversitelerden hesap sorabilecek bilgi ve ilgi ufkuna sahip olabilse..." Beni sabırla dinleyen arkadaşım, gülümsüyor. "Yine de bu sözlerinle umutsuzluğunun hesabını veremedin. Biraz felsefe yapmaya kalktın. Bu insana, bu ülkeye sahip çık hoca!"

❖

TEMEL BİLİMLER YAŞAMA UFKUNDA

Bilim hayat içindir. Hayatın sorunlarını çözmek, ona açıklamalar getirmek, geleceğe doğru yürüyen insana yardımcı olmak için kendini sorgulamalıdır. Sorgulama yollarından biri, yaşama ufku içinde görmeye, anlamaya çalışmaktır kendini. Hayatın akışının ardında kalmayan, insana, yaşam sorunları karşısında kılavuz olabilen bilim, yaşama ufku içinde etkinlikte bulunan bilimdir.

Temel bilimler, doğal bilimlerin çekirdeğini oluşturan, fizik, kimya, biyoloji, yer ve gökbilimlerini sinesinde barındırır. Dallanıp budaklanan doğa bilimlerinin temel ilkelerini içinde taşır. Bu açıdan, onu yaşama ufku içine alarak sorgulayıp, gidişini, sorunlarını anlamak, bilimle etkileşim içinde gelişen bir hayat için kaçınılmazdır.

Yaşama ufku sorgulaması, önce bilimin sorunlarının gözden geçirilmesi ile gerçekleşir.

1) Temel bilimlerin tek tek uğraştığı sorunlar, bu sorunların çözüm çabasında, aşılması büyük sıkıntılar veren zorluklar nelerdir? Matematiksel dilin kullanımında, kullandığı

kavramların açıklığı, ilgi alanına giren olguların gözlemlerinde ölçülmesinde ne gibi sıkıntılar vardır?

2) Temel bilimler arasında nasıl bir mantıksal bağ vardır? Birbirleriyle etkileşim halinde midirler? Birbirlerine, mantık ve bilim felsefesi açısından indirgenebilirler mi?
3) Temel bilimlerde kuram oluşumunda sorunlar nelerdir? Kuramların mantıksal çatısında, düşünsel, ontolojik, mantıksal, epistemolojik, metafizik dayanaklar nelerdir? Temel bilimlerin dayandığı felsefi dayanaklar nelerdir?

Kısaca dile getirmeye çabaladığım iç sorunlarının irdelenmesinin ardından, temel bilimlerin "dış bağlantılarını" gözden geçirebiliriz:

1) Temel bilimlerin temel olmayan doğal bilimlerle, "sosyal" bilimlerle ilişkileri nelerdir? Temel bilimler onlardan besleniyor mu? Onları kendi birikimleriyle, kavramsal, deneysel, matematiksel desteklerle besleyebiliyor mu? Temel bilimler, bu çerçevede diğer bilimlere temel oluşturabiliyor mu?
2) Teknolojiyi nasıl destekliyor? Teknolojiyle birbirinden ayrılamaz bir ilişki içinde, onun buyruğunda mı çalışıyor? Yoksa, kendi iç gelişimi içindeki sorunları çözmeye uğraşırken, teknolojiye kendi sorunlarını dikte edebiliyor mu?
3) Temel bilimlerin araştırma gündemlerini ne belirliyor? Şu an araştırma konusu edilen sorunlar temel bilimlerin kendi iç tarihlerinden mi geliyor yoksa onlara dayatılıyor mu, araştırma konuları?
4) Temel bilimler eğitimi nasıl yürütülüyor? Bilgisayarın elektronik teknolojisinin, işletmeciliğin, pragmatik kazanç ve çıkar beklentisinin yoğun olduğu bir dünyada, temel bilimler gençlerin ilgisini yeterince çekiyor mu? Temel bilimlerin nasıl temel olduğu, bu eğitimi gören ve yapan insanlar tarafından biliniyor mu yeterince? Nasıl bir eğitici, temel bilimler eğitiminde gereklidir?
5) Temel bilimler içinde yer aldığı toplumun, toplumların, sorunlarının çözümüne katkıda bulunabiliyor mu? Temel bilim araştırmacıları neyi, ne adına araştırıyorlar? Temel

bilimci, nasıl bir toplumda, kültürde, dünyada yaşadığı sorununu, kendi araştırmalarının tümüyle uzağında mı sanıyor?

6) Temel bilimciler, temel bilimdeki araştırmacılar, eğitimi planlayanlar, temel bilimlerin kültürle ilişkisine nasıl bakıyor? Yaşam biçimine, yaşamın niteliğine nasıl bir etkisi, katkısı vardır temel bilimlerin? Temel bilimlerin anlamı, yaşam içindeki yeri, temel bilime dahil midir? Ben bilimimi yaparım gerisine karışmam diyebilir mi temel bilimci?
7) Temel bilim eğitimi, temel bilimlerdeki araştırmalar nasıl bir insan ve dünya anlayışına dayanıyor? Nasıl bir insan için yürütülüyor, araştırmalar? Temel bilimlerin geleceği, nasıl bir insanın, nasıl bir dünyanın geleceğidir?
8) Temel bilimci kendini nasıl görüyor? Yaptığı işin anlamı hakkında ne düşünüyor? Ne işe yarar onun gözünde temel bilimler? Temel bilimci olmak neye benzer? Temel bilimcinin dünyadaki kötülüğün, haksızlığın, zulmün giderilmesinde bir sorumluluğu var mıdır? Dünyayı daha yaşanır kılarak, güzelleştirme çabasında temel bilimci olarak nerededir?

"Bütün bu sorular, insanın insan olarak sorumluluğuna ilişkindir, temel bilimci oluşum, sadece benim mesleğimdir, mesleğimle, insanlığımı, yaşayışımı birbirine karıştırmam," diyenlerdenseniz, sizin yaşam ufkunuzda kendiniz odaklı bir dünya var demektir. Bilimi yaşamınıza katmıyorsunuz demek ki.

Bu görüşle yaşadığınız yaşamınızla bilime katkıda bulunabileceğinizi düşünüyor musunuz?*

❖

TÜRKİYE'DE SOSYAL BİLİMLERİN YERİ ÜSTÜNE

Ruhsal, toplumsal, kültürel açılardan insanı konu edinen, adı Türkçede hâlâ tartışmalı olan, "sosyal bilimler"in Türkiye'de yeri nedir? ("Toplum bilimleri", "toplumsal bilimler,"

* 20 Şubat 2004'de TÜBA'nın (Türkiye Bilimler Akademisi) "Temel Bilimler Öngörü Projesi" toplantısında yaptığım konuşmanın sonradan kaleme aldığım biçimidir yukarıdaki yazı.

"toplumlaşma bilimleri" gibi adlar öneriliyor. Anglo-Amerikan kültürden devraldığımız bu terimlere Alman kültürü açısından, "tin bilimleri" ya da "Kültür bilimleri" terimleri eklenebilir!)

Kendimizi öğrenmede bu bilimlerin çok büyük önemi var. Onlarsız, kim olduğumuz, nasıl yaşadığımız, beklentilerimizin ne olduğu hakkında sağlıklı bilgi edinme olanağımız yok. Oysa, görünüşte "amatör" sosyalbilimciler, araştırmacı gazeteciler, kamuoyu yoklamalarını üstlenen kurumlar, köşe yazarları, kendi yaşayışımız ve dünyada olup bitenler konusunda yorumlar yaparak kendimizi kavramamızı biçimlendiriyorlar. Siyasal partiler, dünya görüşümüz, kendimiz hakkında önemli belirlemelerde bulunuyorlar. Akademik alanda çalışan sosyalbilimciler, bu bilgilenme çabasında, kendimiz hakkında, yaşayışımız, kültürümüz hakkında saygın, düşündürücü, yol gösterici, ufuk açıcı bir biçimde etkinlik gösteremiyorlar. Kendilerine Batı'da yapılan çalışmaları izleyip, onları şurasından burasından Türk insanına aktarma görevi verenleri var. Bir bölüğü kendilerini büyük kuramcı olarak görüp, bu toplumun sorunlarına el atmayı düşünmüyor. Bölge bölge bu topraklardaki yaşamı, gözlem yoluyla, belgeler toplayıp, anketler hazırlayarak saptamaya çalışan, yorulmak bilmez işçilikle yoluna devam eden arkadaşlar, bu çalışmaların sonuçlarını yorumlayıp, kendilerine özgü bir çerçeveden bakmayı düşünmedikleri için ya da bu araştırmaları yorumlarıyla, kuramlarına katabilecek araştırmacıların yokluğundan dolayı yeterince yararlı olamıyorlar. Bu topraklardaki yaşamın bir öyküsü yok mu? Bu öykünün anlatımında sosyalbilimcilere düşen pay nedir? Sosyalbilimciler hangi çerçevelerle, hangi "yöntemleri" kullanarak bizi anlatacaklar? Sorunlarını nereden, nasıl devşirecekler? Bizi bize, bizi dünyaya nasıl anlatacaklar? Sosyal bilim yapıyoruz diye dayandıkları metafizik varsayımların farkına varabilecekler mi? Ne adına, kimin için çalışmaktadırlar? Evrensel bir sosyal bilimin, evrensel yöntemleriyle iş gördüklerini mi düşünüyorlar?

Sosyal bilim alanında çalışıyor olmanın sorumluluklarının başında bu bilimi gerçekleştirdiğiniz toplumun, kültürün, dilin dokuduğu siyasal işleyişe karşı sorumluluk geliyor. Her sosyalbilimcinin kendisi kimi zaman farkına varmasa da siyasal

bir konumu var. "Kime hizmet ediyorum? Bu araştırmalarımın gündemini nereden devşirdim? Bu sorunların üstünde neden çalışmaktayım? Kime, yarayacak bu araştırmalar?"

Ahlak sorumluluğu, özellikle bilim insanının yaşadığı, kendine ait olarak gördüğü topluma duyduğu sorumluluktur. O toplumda üretmekte, düşünmekte, araştırmaktadır. O, toplum üstü, toplumlar üstü bir varlık mıdır? Uğraştığı araştırma alanı, "evrensel" yasaların, kuramların geliştirilebildiği bir alan mıdır? Yoksa, araştırılan alanın "kendine özgü" yapısını saptamak, ahlak sorumluluğunun yanında, bilime, olgulara karşı sorumluluk demek değil midir?

Değişen yaşamı kavrama, dünyada ve araştırmasını yaptığı toplumdaki özellikleri araştırma ardındaki sosyal bilimlerin değişmesi doğal. En azından dört temel noktada kendini sorgulaması gerektiğini düşünüyorum. **1)** Araştırma alanının ve yönteminin metafizik düşünsel temelleri sürekli olarak irdelenmeli. Sosyal bilim metafizik temellerin ayırdına varmaya çalışmalı. **2)** Sosyalbilimcinin dünya görüşünün, temel inançlarının saptanma çabası, araştırmanın yürütülmesine etki eden faktörleri tanımak açısından önemli. **3)** Sosyal bilim yalnızca saptamaz, betimlemez, bir görüşün, bir kültürün var kılınma etkinliği ile de kendini gösterir. Ülkemizdeki sosyal bilim çalışmaları, kültürel var olma çabası olarak sosyal bilimlere şiddetle gereksinim duyuyor. **4)** Sosyal bilim, bir toplum mühendisliği olarak toplumun sorunlarını çözmeyi denemeli.

Geleceğin Türkiye'sine yaraşan bir sosyal bilim arıyorum.

❖

ALTYAPI TAMAMSA HER ŞEY TAMAM MI?

Rektör arkadaşlar çoğu zaman üniversitelerinin başarılarını sayılara bağlama eğilimi gösteriyorlar. Sayılar, ölçülebilir niceliklerin (öğrenci, öğretim üyesi sayısı, yapılan yayınların, verilen mezunların sayıları) ve "niteliklerin" (sıralamada "kaçıncı" olduğu, elemanlarının ödül sayısı...) dile getirilebilmesinde yardımcı araçlar. Hele bilgisayar teknikleriyle sunulan grafikler, görüntüler, bu sayıların sanki somutlaştırıldığı bir ortamı oluşturuyor.

Bir üniversite nesiyle övünmelidir? Binalarıyla, laboratuvar ve öğretim araç gereçleriyle, arazisinin yapısı, yeri, büyüklüğü, bütçesinin zenginliği, kazandığı gelir, öğrenci ve öğretim üyesi sayısı ile mi? Nedir altyapının "altında" yatan üstyapı? Altyapının dayandığı değerler neler? Hangi değerlere inanıldığı, bağlanıldığı için böyle bir altyapıya sahip üniversite?

Yanıt şunlardan biri mi yoksa? **a)** Dünyadaki bütün "iyi" üniversiteler öyle; bundan dolayı onları örnek alarak altyapıyı böyle oluşturduk. Harvard'ın girişi, Sorbonne'un koridorları, Oxford'ın bahçesi böyle olduğu için. **b)** Dünyanın bütün iyi üniversiteleri bu biçimde öğretim yaptıkları, piyasayla, öğrencilerle ilişkilerini böyle düzenleyip, altyapılarını bu amaçla kurdukları için. **c)** İyi üniversiteler altyapılarını böyle düzenliyorlar ve başarılı oluyorlar. Böyle bir altyapı iyi üniversite olmanın gereğidir. **d)** Bütün "iyi" üniversiteleri "geçmek" amacıyla. **e)** Türkiye'deki üniversiteler altyapıları sayesinde iyi oluyorlar, bizim onlardan ne eksiğimiz var?

Bu beş seçenekli düşüncelere şöyle adlar verilebilir: **a)** Biçimsel taklit, **b)** Amaç, tutum, tavır taklidi, **c)** Teknik yöntem taklidi, **d)** Diğerlerinden geri kalmama, **e)** Değerlerle bağdaşmayan, onlarla birleşmeyen tutku.

Bu beş yanıtta da üniversite hakkında kültürün devingen olması gereken yapısına yakışmayan özellikler var. Yazık ki birçok üniversitelinin yanıtları bunlardan birine ya da birkaçına giriyor.

Birçoğu üniversiteyi hayatında hazır bulmuş, sorgulamamıştır. "Üniversite neden vardır?" sorusunun yanıtı "Ne bileyim vardır işte!"dir. Nedir telos'u, hedefi, dayandığı değerleri? "2023 yılında dünya üniversiteleri arasında baş sırada olmak!" "Peki, baş sırada olacaksın da ne olacak?" Hangi değerleri sunacaksın insanlara? Yaşamlarına, mutluluklarına, mutsuzluklarına, insan oluşlarına nasıl katkın olacak? Bilgi alıp, bilgi mi satacaksın? Bilgi üretip pazarlayacak mısın?" Ülkenin, dünyanın bilimine, teknolojisine katkıda bulunacaksın; peki hangi bilimin, hangi teknolojinin? Hangi mesleklere nasıl insanlar yetiştireceksin? Üniversite bu anlamda kendini sorgulayabiliyor mu? Kime ne adına, nasıl hizmet vermektedir?

Biraz önce sözünü ettiğim beş yanıtın üç temel özürünü söyleyebilirim:

1) Sorgulama eksikliğinden kaynaklanan, içinde bulunulan durumu kavrayamaması sonucu ortaya çıkan görüşsüzlük, fikirsizlik. Bunu kapatmaya çalışma sonucunda ortaya çıkan taklit. Şirket çalıştırır gibi üniversite çalıştırma telaşı. (a, b, c şıkları!) (Taşra üniversitelerinden büyük kentlerdeki üniversitelere çoğunun hali.)
2) Hazır alınan bir üniversite! Şirket devralınıyormuş gibi takınılan bir yarışmacı tavır. Gidişi kabul, mevcudu aşmaya çalışma, iki durumda da üniversitenin kendini, kültürü, dünyayı sorgulama kaygısı yok. Yalnızca "hizmet" neye? Ne adına? Piyasaya. Ekonomi, eğitim, kültür piyasasına. Sanki üniversiteler bir "pasaj" oluşturmuş: "Üniversite satış pasajı". Pasajda sıra sıra üniversiteler, vitrinlerine bakıp bakıp alın diplomalarınızı. Her birinin duvarlarında hocalarının diplomaları, yaptığı yayınlar, sporda aldıkları kupalar var! Binalarının, kampusların "power point" gösterileri! Kapılarında etkileyici giysileriyle "halkla ilişkiler" uzmanları! Bir zamanlar otobüs terminallerindeki çığırtkanların daha entelektüelleri.
3) Böyle bir üniversite, hırs kumkuması, ne sattığının ne aldığının, bu tutkulu koşuşturması içinde ayırdında olamayan. Neyim ben? Kime hizmet ediyorum? Nasıl bir dünya, nasıl bir insan özlüyorum?

Bir de bu pasajın alt katlarında, yukarıdaki dükkânlardan alışveriş yapamayanların uğradığı üniversiteler var. Bir kısmına "vakıf", bir kısmına taşra üniversiteleri, deniyor. Dükkânımız "kirayı çıkarsın" yeter diye mi düşünüyorlar?

Altyapı, üniversitenin yer aldığı kültür ve tarih dünyasıyla taşınır. Bizdekilerin çoğunun altyapısı boşlukta yüzüyor ya da Amerika, Avrupa kültüründe. Sevgili Atatürk, "Mürşit" ne hale gelmiş bir bak, müritlerin halini bir gör!

❖

ÜNİVERSİTELERİMİZ NEDEN KÜLTÜRÜMÜZÜN AR-GE'LERİ OLAMIYOR?

Üniversitelerimiz neler yapıyor?

a) İdare ediyorlar. Bir bölüğünde, "salt ayakta durmaya çalışmanın" dışında bir kaygı yok. Bilime, kültüre, Türkiye'de ve dünyadaki yaşama katkıda bulunmak akıllarından geçmiyor. Binaları ve yerleşkeleri var, öğrenci alıp, "okutup", gönderiyorlar. Kültürün, bilimin heyecanından iz yok. Üniversite olmanın anlamı onlar için alışılagelen bir yaşamın kazasız belasız sürüp gitmesidir. Aralarına yalnızca kendileri gibi "uyumlu" hocaları alıp, "paşa paşa" yaşayıp gidiyorlar.

b) Bina yapıyorlar. Önce bina. Sıra. Ders aletleri. Spor salonu. Mescit. Bahçeye dikilen ağaçlar. Öğretim üyelerine bilgisayar. Pencerelerine perde.

c) Kadrolarına eleman arıyorlar. Kadroları bir tamam olsun, projeleri olacak.

d) Ders veriyorlar. Gece dersleri de. Kurslar. Diplomalar dağıtıyorlar. Üniversite, belletip, diplomalar verir.

e) "Etkinlik" yapıyorlar. Şenlikler düzenliyorlar. Eğlenceler, konserler. Üniversitede gençler okuyor. Etkin olup, eğlenmeleri gerekir. Sempozyumlarda, konferanslarda, değerli akademisyenlerimizi konuşturuyorlar. Öğrencilerimiz farklı akademisyenleri tanıyor, onları televizyonlardan izlemek yerine, salonda konuşurken görüyor, soru soruyor.

f) Danışmanlık yapıyorlar, topluma hizmet veriyorlar. Hastaneleri olanlar, halkın sağlığıyla ilgileniyor.

g) Kimileri nasılsa araştırma yapıyor. Terfi etmek, kadro almak amacıyla değil bilim, tıp, teknoloji aşkı için. Projeler yapılıyor, uluslararası dergilerde yayınlar gerçekleştiriliyor. Laboratuvarlarında deneyler yapılıyor, bilime teknolojiye katkılar yapılıyor.

Peki, sosyalbilimcilerimiz ne yapıyor? Anketler mi düzenliyor? Basmakalıp araştırma tekniklerinin dışında, bu topraklarda yaşayan, giderek Türkçe konuşan kültürlerde yaşamın akışı üstünde araştırmalar, gözlemler gerçekleştirebiliyorlar mı?

Bu kültürün dili, tarihi, yaşam biçimi, neden, özgünlüğünü keşfetmeye çalışan, kültürüne, araştırmaya, insana gönül vermiş aşk dolu araştırmacılarımızla incelenmiyor?

Neden, üniversitelerin, heyecansız, hareketsiz ortamının dışında farklı heyecan ateşlerinin yakılacağı kültürümüzü araştırma kurumları oluşturulamıyor? Mevcut kurumlara, genç, ateşli, meraklı insanlar alınıp, bir yayın fırtınası yaratılamıyor?

Neden kültürümüzü anlamak, yorumlamak, yaratmak, çok sayıda genç insanın sorunu olmuyor? Bizi böyle hareketsiz, azla yetinen, çok ağır insanlar haline getiren nedir? Sayımız mı az? Yoksa, niteliğimiz mi düşük, araştırmacılar olarak?

Teknoloji alanında, bilimin bazı dallarında zaman zaman elde ettiğimiz başarı, kendi kültür köklerimizi keşfetmeye gelince gerçekleşmiyor. Yıllardan beri aynı şeyleri söyleyip duran, hamasi edebiyatla Yunus'u, Mevlânâ'yı, Ahmet Yesevi'yi övüp duranlar, neden kendilerini yenileyip, tüm dünyaya evrensel ölçülerde, zengin yorumlarla kültürümüzü anlatamıyor?

Neden kültür alanında, akademik çalışmalar yetersizdir, neden kültürümüzü yorumlayan "okullar" kurulamıyor, akademisyenler arasında? Neden herkes, oturduğu yerle yetiniyor, kabuğundan çıkıp dünyaya kendi kültürümüzden bakıyor. Hâlâ Köprülü'nün çalışmalarını aşamadıysak, halk edebiyatımızı, divan edebiyatımızı, dilbilimin, insanbilimin, tarihin, ruhbilimin, ruh hekimliğinin, felsefenin ışığında, bütün bu araştırma alanlarının verilerini sindirerek yorumlayabilecek düşünen, duyan insanlarımız çıkamıyorsa, üniversitelerimizin kendi kültürümüze karşı kayıtsız kaldığını söyleyemez miyiz?

Neden bilim deyince, doğa bilimleri, tıp, mühendislik, yönetim bilimleri, ekonomi anlaşılıyor yalnızca? Neden üniversitelerimiz bu kültürün araştırma-geliştirme kurumu olamıyorlar, hiç değilse kültür AR-GE'leri oluşturmak için önayak olmuyorlar?

Kültürle uğraşmak para getirmiyor mu? İtibar sağlamıyor mu? Bu topraklardaki kültürü yaratmış insanların kemikleri elbette sızlıyor; teknolojiden ve "para"dan başka kaygıları olmayan sözde "ulema" takımından hesap soruyor.

❖

YARATICI ÜNİVERSİTE

Üniversite, hızla değişen dünyada, yerini, işlevini, anlamını sorgulamak zorunda. Üniversite ne yapar? İnsan yetiştirir. Kimleri? Piyasada iş yapacak, iş kuracak olanları, memurları. Entelektüel insanları. Araştırma yapar. Teknolojik üretime, piyasaya. Bilimin gündemindeki sorunların çözümüne.

Kime hizmet etmeli üniversite? Kendisinden içinde bulunduğu düzenin istediklerini yerine getirmeye çalışmalı mı? Kendisine ısmarlanan projeleri, araştırmaları yürüterek, istenen özelliklerde insanlar mı yetiştirmeli? Üniversite özerkliği bu anlama mı geliyor? Dersler verecek, diplomalar sunacak. Elemanları da beklenen araştırmaları yürütecek. Bunları gerçekleştirebilmek için altyapısını sağlamlaştırmaya çalışacak. Binalarını, laboratuvarlarını, öğretim elemanlarını tamam edecek.

Kısaca üniversite hizmet edecek. Ona buyrulacak. Bana "eleman yetiştir" denecek. Yetiştirecek. "Bana proje yap" denecek. Yapacak. Üniversite kendi varlığını sürdürmek için devlete ya da piyasaya ya da öğrencilere bağlı olacak. Araştırma konularını, akademik etkinliklerini "müşterilerine" göre belirleyecek.

Üniversite hizmet edecek. Kime? Neye? Ondan bilgi, ondan araştırma, diploma talep eden piyasaya mı? Toplumunun, dünya toplumlarının sorunlarını çözmeye mi? Hastalıkları, doğal afetleri ortadan kaldırma çalışmalarına mı?

Bir kültürün şantiyesidir üniversiteler. Öyle olmalıdır. Eğitici, teknisyen, mühendis, tıp doktoru... yetiştirme, meslek yüksek okullarına bırakılmalıdır. Yüksek okullarda da meslek sahibi insan yetiştirmenin yanında, toplumsal sorunları, ekonomik, teknik çıkmazları çözüm projeleri üretilmelidir. Toplum mühendisliği, insan mühendisliği, tıp gibi alanlarda toplumun gereksinimlerine yanıt verilebilmelidir. Topluma, bilgi üretimiyle, meslek insanı yetiştirerek hizmet etme, bu okulların görevi olmalıdır.

Üniversite ise, toplumdaki değerlerin bilim, sanat ve düşünme alanlarında yükselmesine çabalamalı. Dünyanın olumlu yönde değişmesi için görüşler, kuramlar, projeler üretmelidir. "Verilen görevlerle ufku daraltılmış bir üniversite yerine, değerler geliştiren, ufuk açan, yaşadığımız toplumsal, siyasal, eko-

nomik, kültürel düzenlerin eleştirisini yapabilen yaratıcı üniversiteler oluşturmalıyız.

Üniversite özerkliği kavramından, ne piyasaya ne devlete ne öğrencilere muhtaç olan üniversiteyi anlıyorum. Muhtaç üniversite, üniversite değildir. Hakikat sevgisini yaşatamayan, bu sevgi ışığında kendi gündemini, araştırma konularını belirleyemeyen, kendine özgü bilim ve teknoloji politikası olmayan üniversite yaşayan üniversite olamaz. Kültürü olanca zenginliği ile kucaklayıp, canlanıp gelişmesine katkıda bulunan üniversitelerde bilim, sanat ve düşünce alanlarında yapıtlar üretilip, "yapılar" geliştirildiği için kültür şantiyeleri oluşur.

Üniversite hem içinde yer aldığı yerel kültüre hem de dünya kültürüne katkıda bulunur. Kültürün lokomotifidir üniversite, vagonu değil. Kültüre sunacağı ufuk genişliği, yaratma heyecanı, araştırma aşkı kendi iç gücünden gelir. Üniversite, belli bir geleneği yaratabilmiş, akademik çalışma ruhunu diri tutan bu iç gücünü, onu oluşturan akademisyenlerden, akademisyen adaylarından, bilime, sanata, düşünceye gönül vermiş öğrencilerinden alır.

Üniversite çevresini üç küre sarar: Bilimküre, sanatküre ve düşünküre. Bu küreler birbirlerinin içine girmiş bir durumda üniversiteyi kuşatır. Üniversitede yaşayanlar bu kürelerin içinde soluk alır, tıpkı dünyada yaşayanların havaküre, yerküre, sukürede soluk alışı gibi... Oysa şimdilerde üniversiteyi siyasetküre, ekonomiküre, uygulamaküre... sarmış durumda.

Çok sayıda meslek yüksek okulu ya da meslek üniversitesi açıp, toplumun gereksinimlerine hizmet edilebilir. Üniversite ise, daha bağımsız daha kuramsal çalışmaların yapıldığı, meslek üniversitelerine, toplum sorunlarını çözmeye yönelmiş kurumlara kılavuzluk eden yaratıcı kültür şantiyeleridir.

❖

OKU / MA

Okuma, bir insan yapıp etmesi. Çağımızın önemli bir olgusu. Karmaşık. Ayrıntılarına vardıkça karışık. Okuma. Bak mikroskopla. Öylesine damarlı. Hücreli. Her insan eylemi gibi. Okumayı öteki insan eylemlerinden kopar. İncelemek için. Ku-

rusun. Öyleyse koparma. Ayrıntıyı gör. Gördükçe, ayrıntıda yit. Bak. Baktıkça yeni kapılar açılsın. Kapıları aç aç. Hangi dehlizdesin, dur.

Ne yapmalı öyleyse? Matematiğe bula. Öncüllerini sapta. Sıkı bir mantıksal gözlükle bakmaya uğraş. Peki, okumaya mı bakıyorsun şimdi, kendi "uyduruğuna" mı? Yaşamanın içinde atan yüreği "matematiksel model"e döktün mü? Yürek mi o şimdi? Yüreği, yürek olarak alamayacak mısın ideal bir düzleme taşımadan? İdeal bir yürek mi yürek? Çünkü amaç, genellemelerin ardından koşuşturmak değil. Şaşmaz yasaların ardında şaşırmak. Yol: Denemeci yolu. Bilim adamına da açık olan.

Okumaya nasıl bakmalı? Falanca açıdan. Yetmez. Filanca açıdan. A ne dedi? B ne dedi? C ne güzel söylemiş? Hele D. Okuma başkalarının söylediğidir işte.

Okumaya onların gösterdiği yoldan gitmeli. Bu yol emin. Açık vermeyen. Varsa da açıklar, bizim değil. Sorumluluğa, görmenin sorumluluğuna katlanabilmek. Elbet başkalarına tutunarak, başkalarından devşirerek. Onlarla birlikte. Ama onlara katkıyı düşünerek.

Okumaya en az dizgeler oluşturarak, kaçınılmaz en küçük idealleştirmelerle yaklaşmak. Bizi dağıtmayan ayrıntıları bula bula yürümek. Tepeden kaynağa değil kaynaktan tepeye. Okumaya tepeden inme yargılarla değil, bunları en aza indirmeye çalışarak, olayın kendisini göz önüne alarak, kesin, şaşmaz doğruların olduğu düşüne kapılmayıp, tutamaklar, ipuçları getirmek. Ama binlerce yıllık düşünce birikiminin getirdiği kolaylıkları, çıkmazları, yetersizlikleri de istemeye istemeye taşıyarak. Bir gün damıtırım iyice onları görüşümde diye tasarlayıp incelemenin sonuna "bitmedi, başkası daha başkaca görebilir" diye yazabilmek.

*

Nereden başlamalı? Okumanın sağını solunu önünü ardını, soluduğu çevreyi mi aramalı önce? Sonra kendisini, işleyişini gözlemlemeli. En sonunda: Okumanın binbir kıvrımından, o kıvrımlarla, nasıl okumalı sorusunu yanıtlamalı. Eyleme, eylemsel bir buyruk vermeye mi dökmeli işi? İşte alışılmış bir çalışma yöntemi. Ama sonunda ne yapmalı da elimizdeki metni

doğru dürüst okumalı? Soruya birkaç yanıt taslağı, birkaç soru katmalı.

*

Okuma bir ilişkiler ağı. Okuyan ile okunan arasında. Okumanın olması için ikisi de zorunlu. (Aygıtlar da okuyabilir, bilgi sayarlar. Bu, eldeki yazının ilgisi dışındaki okuma. Belki, hayvanlar da okuyabilirler, bir anlamda. Simgeleri tanırlar. Bunlar yan yoldalar. Deneme, buralara uzanmadan dolanmaya çalışıyor tepeyi)

Okuyan: İnsan, bilinçli. Okunan, okunan nesne, metin olabilir. Yazılı, basılı, kâğıt, tahta, taş, duvar, yol, ağaç, dağ, tepe... olabilir. Metinsiz okuma da vardır. Bir romanın, bir öykünün, bir metnin aygıttan dinlenmesi okumadır. Metnin aygıta geçirilmişi de bir anlamda metindir. Aracılı metindir. Aygıta bindirilmiş metindir. Okuma, belleğimize dayanarak da metni anımsıyarak da olabilir. Başka birinden işittiğimiz, başka birinin de bize metni metinden ya da belleğinden okuması da okumadır. Yani, kendimizin metinle doğrudan karşılaşmadığımız okumalar da söz konusudur. Aracı, kendimiz, kendi belleğimiz, aygıt ya da başka bir insan olabilir. Böylece okumanın anlamını genişleterek alıyoruz. Ama bütün bu aracısız aracılı okumalarda ya karşımızda ya da aramızda bir başka şey ya da kişi aracılığıyla metin var. (Kuşku: Metin var mı? Okunan okuyan değil midir? Onun bir parçası. Metin, yoğunlaşmış, dondurulmuş, belli bir zaman diliminde okuyan değil midir? Nasıl enerji maddeyse. Madde de enerji. Metin. Dondurulmuş insan soluğu.) Okumanın işleyişine geçmeden, "Okunan–okuyan bağı, okuma öncesinde ne gibi olanaklar sağlıyor? Okunan–okuyan bağı ne gibi, açığa çıkarılması gerekli önkoşullara dayanır?" sorularına kısaca dokunmalı.

Okumada okuyan yalnız değil. Okuma olayı, ilkin, bunu söyler bize. Okuyan, sen yalnız değilsin der. Kendi yazdığımızı bile okurken. Yalnız değilsin, başkaları var. Toplum var. Toplumun dili var. Simgeler dizgesi var. Kültür var. Okuma olayında okunan–okuyan bağı der ki: Bir kültürün ürünüyle karşı karşıyasın. O ürün, bir yaşantılar izidir. Belli insanlar arasında, belli yerde, belli zaman diliminde, yaşantılar yumağı var önünde.

Okunan-okuyan bağı, kültürel bir bağ. Toplumda. Somut. Düşünce, duyuş, algılayışın eyleme geçirilmesi. Okuyorum: Ben varım. Biz varız. Başkaları var. Hepimizi kuşatan ortak yaşantılarla karşı karşıyayım. Okunan: Yaşama aracısı. Kitapçıya gidiyor, yaşantı satın alıyorum. Oturduğum yerde, yaşamadığımı, belki de hiç yaşayamayacağımı yaşıyorum. Genişliyorum. Zamanın boyutları birbirine karışıyor. Şimdide miyiz, geçmişte mi, gelecekte mi? Düşler evreninde mi? Gerçeğin, ne demekse o, çekirdeğinde mi?

Peki, okuma öncesi dünya ile okuma sonrası dünya arasında ne gibi ayrılıklar var? Okuma neyi değiştiriyor? Okuma, okunan ile okuyan arasındaki sürekli, karşılıklı değiştirim. Kimi kez bu değiştirme gerçekleşiyor, kimi kez gerçekleşmiyor. Okuma insan değişimine ivme verdi. İnsan değişimini kurumlaştırdı. Yaşantılarını depo etti. Aktardı. İnsan yaratıcılığını, yaratıcılıkta kullanacağı verilerini genişletti. Düşüncelerini ayrıntıya boğdu. Kristalleştirmeye çalıştı.

Olağan ki okuma bir yandan insanı belli bir yönden değişime iterken, ona okuma öncesi dünyasını unutturdu. Belki, bu unutuşu bile okuma ile farkedebiliyoruz. İnsan okumadan önce seyrediyordu. Bakıyordu. Görüyordu. Seyreden insan. İmgeleyen insan. Düşleyen. Simge oldu. Simge geldi. Simgeleyen insan (Homo significans). Algılamanın yapısında var. Tasarlama. İmge. İmge karışır insanla dünyaya. Tasarılar. İnsan dünyaya kafasında dünya yaratmadan nasıl baksın?

Metin okumadan önce insan, belleğini okuyordu. Söyledi. Konuştu. Dinledi. Okumadan önce insan çizikler çizdi. Resimler yaptı. Heykeller. Heykelcikler. Yalnızca kullanmak için değil, kendince anlamı olan eşya yaptı. Kafasındaki dünyayı doğaya serpiştirdi. Bu serpiştirmelerinde, genişleyen deneyini, belleğinin sınırlarını aşmaya başlayan deney birikimini çizdi. Yazı oldu. Okudu.

Çizemeseydi insan, daha tutucu olurdu. Belleğine daha güçlü yaslanıp. Okuma, yazıp çizme, insanı belleğinden kurtardı bir anlamda.

İnsan okudu ve çizdi ve dünyasına aldığı dünyanın elektriğini yazıya boşalttı. Haber saldı. Haberli oldu. Unutmadı.

Okumasaydı insan, çiziktirmeseydi, gövdesi kalem olurdu. Eli, ayağı, sesi... Çığlığı umutsuzca yankılanır dururdu. Ne ederdi insan yazmasaydı? Kendini banardı doğanın hokkasına. Okumanın olmadığı bir dünyayı düşleyebiliyor ancak. O, bu dünyayı hep dolaylı olarak bilecek. Şimdi, insan kendini kâğıtlara sarıp sarmalıyor. Kâğıt inceliğinde doğaya tutunuşu. Kimi kez, kâğıdın ötesine kaçıp gitmek isteyen gizli özlemleri bile, mürekkebin donukluğuna tutsak. Kendini mürekkep lekesi haline getiren yazgısını düşünüp.

İnsanın böylesi gelişiminden rahatsız olmanın anlamı ne? Birtakım uyduruk sorularla, insan yazmasaydı, okumasaydı gibi sorularla deşilmek istenen ne?

Olmayacak sorular sor ki yitip giden kurcalansın.

Belki gelecekte aygıtlar okuyacak, insan yine okumanın olmadığı bir dünyaya dönecek. Henüz okumayı tüketmedi insan.

Metin geldi. Göz simgenin aktarı oldu. Metin geldi. İnsan, öldü, mezarına dikti metni. Sandı ki metin ölümsüzlüktür. Çaresizliğiyle metine sığındı. Hala da sığınıyor.

Okunurum. Yaşanırım oluyor. İnsan okunmaktan vazgeçer mi gün olur da? Sonra, insan böyleyse, suç yazıda çizide mi? İnsan yalnızca yazıp çizen, okuyan okunan mı? Ne diye okumaya bağlıyorum herşeyi?

Okuyan yanı bir yanı. Belki önemli bir yanı.

Ama metin insana öyle bir şey etmiş ki insanı metinlemiş. Yazılamış. Kendine çakmış. Metinler mi yaşıyor dünyada insanlar mı?

*

Bir damla mürekkepte mi yoğunlaşmış dünya?

Soru: Bir hap yutsam ve yirmi yıl içinde edinebileceğim yaşantıyı, deneyi ediniversem, o yirmi yılı yaşadım mı?

Soru : Bir kitapta görmediğim şeyleri, tatmadığım duyguları okusam onları yaşadım mı?

Nasıl bir deneydir şu kahrolası okuma?

İpucu : Okuyucuyum ve emrediyorum. Metin, hadi beni yaşat.

*

Her metnin yarattığı alan var. Okunabilirlik alanı. Metine giden yollar var. Kimi zaman içinde bulunduğumuz ortamın anaforunda kolayca sürüklenebildiğimiz. Kimi zaman yorulup yarı yolda kaldığımız. Her metnin bir çekiciliği var. Fiziksel görünümünün, yazıldığı dilin, kültürün getirdiği. Metine yaklaştığımız ortam var. Metnin yokuşu. Metnin duvarları var. Bekçisi.

Okumayı önceden belirleyen. Okuma olanağını. Metinden gelen bir koku. Kendini sürekli sunan "dilber" metinler var. Kendini gizleyen metinler, kızoğlankız metinler.

Metin çevresindeki iki alan: Metinden gelen ve metne doğru olan alan. Metinden gelen alan: Onun dünya taşıyan nesne oluşu. Metin bir nesne. Karşımda. Ama dünya var onda. Yaşantılar var. Nesneye nasılsa sıkıştırılmış. Okuyabilene hazır.

Yaşantıların bir uzayı var. Zamanı. Metnin nesnesi alışılmış anlamda nesne değil. İçinde özneyi (Ne demekse o?) taşıyan nesne. (Saat kaç? Metnin saatiyle mi, yoksa metin dışı saatle mi?) İnsan beyni gibi bir nesne. Kapağını aç kendini gör. Ayna mı ne? Metnin nesnelliği, üstünkörü özne–nesne ayırımına şamar indiren bir nesnellik. Dünya taşıyan nesnellik. Böylesi ayırımı da içinde taşıyan nesnellik. Metnin içinde toplumsallığı da var. Kültürel yapısı da. Biri dil definesini gömmüş ona. Metnin dışında olan içinde de var kimi yanlarıyla. Metin toplumda.

Toplum metinde. Ben metnin karşısındayım. Metin bende. Ben metindeyim. Peki, metin nerede?

Metnin gövdesi. Elimle tuttuğum. Gördüğüm. Kokladığım. Kâğıt. Taş. Tahta. Suyun üstü. Gökyüzü bile olabilir bu gövde. Bir aygıt. İnsan da metnin gövdesi olabiliyor. Gövdenin uzay-zaman içinde yeri. Toplumda. Haberleşme ağındı. Metinden yayılan etki alanı, onu oluşturan yaşantıların nesneye bulanmasıyla ortaya çıkıyor.

Metnin gövdeye bulanması. Basımevleri. Dizgiciler. Kâğıtçılar. Üçkâğıtçılar. Dağıtıcılar. Yayınevleri. Metnin tecimsel yanı. Meta yanı. İçindeki dünyayla meta yanı. Bir insan emeği olarak. Uyduruk metinlerin etkileyici olanları. Cicili bicili alanları. Meta olarak, insanı donduran ya da sarsan donmuş yaşantılar yumağı. Metne doğru yönelen alan.

Rastlantısal. Elime geçiveren metin her nasılsa. Yolda yürürken okuyuverdiğim. Birinin salık verdiği.

Alışkanlıklarla ilgili. Günlük gazetelere olan tavrım. Onlara yönelmiş alan. Uyumadan önce okuduklarıma olan tavrım.

Geleneksel tavır. Gelenek içinde okuma öncesi metine bakma. Din kitapları. Ders kitapları.

Metine yönetilmiş okutulma tavrı. Zorla. Okuyacaksın. Kurtuluş yok. Angarya olarak metni okuma tavrı. İş olarak okuma. Örneğin, düzeltmen tavrı. Özet çıkarma için istemeye istemeye okuma tavrı. Haber okuma tavrı. Mektupta ne yazmış?

Kendimi aşan, okursam, okuyor görünürsem, kitaplığımda bulundurursam, beni toplumda önemli kılacağım sandığım metinlere karşı olan tavrım. Züppelik tavrı.

İsteyerek okuma tavrı. Bilmece çözer gibi okuma tavrı. Sınav sorusu okuma tavrı.

Metinden gelen ve metine doğru olan alan. Metine gönderdiğimiz ışıkla, metinden gelen ışık, birbirini güçlendirirse, metin aydınlıkta okunabilir. Bu iki ışık birbirini söndürürse, metin uzağımıza düşer. (Okumam, ben böyle metinleri tavrı.)

Ve benim gönderdiğim ışığı da metnin gönderdiği ışığı da körelten karanlık olabilir toplumsal ortam. Toplumsal ekonomik ortam. Metinden çıkan alanla, metine varan alanı belirleyen metnin dünyada oluşu. O dünyaya, insan olarak insanlar olarak, ne denli egemensek, bu iki alan etkisini sürdürebilir. (Hangi çocuk öyle: Anne ışığı söndürme, metin gelebilir. Ya da yemeğini ye yoksa metinler seni yer. Hangimizi yemedi, metinler, metinler....)

*

Nasıl okuyoruz? Olağan ki yanıtı "nasıl okuyorum"dan çıkaracağım. Demiştim: Okuma, simgeden yaşantı sağma. Okuma, beni okumaya götüren önkoşullardan kaynaklanıyor. Sonra metnin önünde duruşum, tavrımla sürüyor. Daha metni algılamadım. Hazırım algılamaya. Önkoşullar ve tavrımla. Bakıyorum metine. Görüyorum metni. Söküyorum. Anlıyorum. Kültürüne bulanıyorum. Metin bu evrelerden geçiyor okurken. Sonra yeniden dönebiliyorum metne. Ya da bitiriyorum metni. Başka metinlere varıyorum. Okumayı bitiriyorum da onu yaşamayı

sürdürüyorum. Kapatıyorum kitabı ama kafamda kapanmıyor. Bende boyuna açılıyor sayfaları. Bitmemiş metinler taşıyorum. İnsan metinler taşıyor kafasında. Yazıtlar.

Nedir önkoşullar? Metne nasıl gittiğim. Biraz önce sözünü ettiğim alanlar. Metne nice gittiğim. İsteyerek. Rastlantıyla. İsteyerek gittimse, başka biri mi salık verdi bana, başka metinlerden mi yola çıktım? Yoksa. Yaşantılarım mı getirdi beni ona?

Soru: Kendi yazdığın metinleri okumaya nasıl geldim? İnsan kendi metnini neden okur? Bitmemişse bitirmek için mi? Bitmişse, kendini tanımak için mi? Önkoşullar tavrımı belirliyor. Elbet metni okumadan önce ona karşı beklenntilerim var. Bu beklentilerim ne denli değiştirebilir metni? Metin ne denli değiştirebilir beklentilerimi? Metnin gücü orada.

Haber okuma tavrı başka. Bilgi edinme, düşünme tavrı başka. Ya denetleme tavrı. Öğretmensiniz. Sınav kâğıdı okuyorsunuz. Tavrınız yine değişik. Eleştirmensiniz. Ya da bir işi bitirmek için okuyacaksınız metni. Tarife okuma tavrı. Reçete okuma. Haz arama için. Cinsel doyumun ardında örneğin. Dinlenmek için. Oyun için. Uyumak için.

Ya da kaptırıvermişsiniz metine kendinizi. Bir denize girme tavrı. Serüvene atılma tavrı.

İçimizden okuyacaksak tavrımız başka olabilir, yüksek sesle okuyacaksak başka. Kendi kendimizi okuyacaksak ya da başkasını. Şiir okuma tavrı ile roman okuma tavrı arasında ayırım var. Bilimsel yapıt okur gibi, şiiri okuyamazsınız.

Metni okudukça, metin tavrınızı düzeltebilir. Metne uygun düşmeyen tavır, metnin kapılarını kapar bize.

Okuduk anlamadıksa, okuyamadıksa, doğrusu metne giremiyorsak. Ya simgeleri algılayamadık. Bakamadık. İşitemedik. Ya da simgeleri gördük de dili göremedik (Bilmediğimiz dildeki metinleri). Simgeleri gördük de anlayamadık. Önkoşulların, ön bilgilerimizin, yaşantılarımızın yetmezliğiyle.

Metin anlaşıldıysa, bizi kültürel atmosferinde yaşatabilmeli. Metnin bize ilettiğini kavrayabiliyorsak bu, onu yaşantılarımızda bir yere koymakla olabiliyor.

*

Okumak, duyusal bir olay. Çoğu kez gözle. Kimi kez kulakla. Dokunarak da olabiliyor (Görmezlerin okuyuşu). Okumada, metnin kapısından attığımız bütün bu adımlara bakma diyorum. Gözümüzü ya da duyularımızı metne çevirme. Ben duyma, dokunma ile okumayı bir yana bırakıp, gözle okumayı ele alıyorum. BAKMA: Yazı öncesi insanın takılıp kaldığı evre. Bakmayı, önkoşullar, tavrımız belirliyor. Şapkamızı çıkarıp oturuyoruz, metine yöneldiğimiz sıraya. (Görmede, baktığımız yerden ışık geliyor.) Bakma, okumanın girişi. Kafamızda bin türlü soru, bilmişlikle. Ama henüz görmedik. Bence bakma, kafamız yeterince toparlanmış, arıtılmış ise, okumanın en somut yanı. Gövdeyi metine katmaya başladığımız an. Tarihsel açıdan, metin öncesi insanı ardımızda bırakıp, metnin kıskacına kendimizi sunduğumuz an. Nesnel bir an değil belki, saatle ya da duyarlı bir zamanölçer ile ölçülebilen. Bakmada hazırım. Başlıyorum. Keşke hep öyle kalabilsem. Birazdan dananın kuyruğu kopacak. Bakma. Metnin yaktığı ışığı görmeye başlamadan önceki an. Her yaşantı öncesi anlar gibi, beklentiler ummalar içinde. Diyelim ki açtık metnin kapağını. Bir yazı: "Bak" Gördük onu. Metin ışığını gönderdi. Çevirdik sayfayı. Sayfa çevirme, bir yönlendirmedir. İlerlemedir.

Boş sayfalar. Baktım. Baktım. Bitti kitap. Kitabı okudum mu? Kitaba baktım mı? "Bak", yazısı olmasaydı. Bomboş sayfalar olsaydı yalnızca. Ne ederdik? Düş kırıklığı mı? Bakmayı yaşıyoruz.

Ve okur, bakmayı da yaşamalıdır.

Öylece bakıp durmayı.

Başka bir örnek: Sayfayı çevirdik. Resim. Çevirdik, bir daha. Yazısız. Okuduk mu? Baktık mı? Seyir mi ettik? Resimlere yönelirsek, ışık gönderirse, resimler bize, biz resimlere, görürüz resimleri. Ama okur muyuz? Bambaşka bir düzlemdeyiz. Sökme evresine varmadan durduk. Bakma ve görme. Resimde de var. Sinemada, fotoğraflarda, heykelde, seramikte... Burada, yol ayrımındayız. Okumanın simgesel dehlizi kapalı bize. Seyretmenin değişik düzlemindeyiz. Seyretme de bizi, seyrettiğimizin alanına, kültürüne götürebilir. Bu alan daha geniş.

Yazının sıkış tepiş yolundan, seyretmenin uçsuz bucaksız ufkuna. Okuma, bakmaya ilişkin eylemlerle kardeş.

Çevirdik sayfayı.

ἐγὼ γὰρ δὴ οὔτε μέγα οὔτε σμικρὸν σύνοιδα ἐμαυτῷ σοφὸς ὤν.

Baktık. Göremedik. Kargacık, burgacık harfler. Harfler kesti hızını. (Bir hattatın yazısına baktık. Görebiliriz. Sökemezsek de. Resim daha baskın. Seyrettik öyleyse.) Baktık. Seyrettik. Harflerde "estetik" tad bulabildikse. Şöyle düşünebiliriz. Bu bir yazı. İmler var. Latin harfi değil bunlar. Rusça mı? Ermenice? Hiyeroğlife de benzemiyor. (Görmeyi zorluyoruz.) Diyelim ki önkoşullar yeterli. Tavrımız elverişli. Bu Yunancadır. Görme başladı. Şu epsilon. Şu gama. Harflerin adlarını biliyoruz. Bir araya getirip okuyabiliyor muyuz? Ses çıkarabiliyor muyuz onlara bakınca? Ses gelebiliyor mu metinden? Gelmiyorsa, metni görmenin alaca karanlığı. Ses geliyorsa, bu görmenin tamamlandığını gösterir.

"Ego gar de ûte mega ûte smikron ksünoyda emavtô sofos ôn."

Sökemedim. Bu ses de ne? Ahenkli ise, belleyebilirim de. Söyler dururum.

Büyü gibi. Dua gibi. Anlamını bilmeden *Kuran* okuyan kimi hafızlar gibi. Metinden ses çıkarabiliyorsak, sökmenin eşiğindeyiz.

Ses geldi. Metin açıldı önümüzde. Sökmeye başladık. Bu bir Eski Yunan'ca metindir. Bir tümce parçasıdır. Anlamı şöyle olsa gerek, serbest çeviriyle:

"Bende bilgeliğin kırıntısının olmadığının bilincindeyim."

Söktüm. Anladım mı? Değil daha. Neden söz ediyor bu metin? Neyle ilgili? Hangi ortamda geziniyor? Hangi zamanda? Kimin? Sokrates'in Savunması. Neden savunmuş Sokrates kendini? Kime karşı savunmuş? Neden bu sözleri etmiş? Anlamayı başlattım. Sorulara vereceğim yanıtların oluşturduğu adalarla yürüyebileceğim bu metnin denizinde. Yürüdükçe soluyorum metnin soluğunu. Kültür çevresini. Metni kendime mal ediyo-

rum ya da etmeye çalışıyorum. Önceki tavrımın da etkisiyle, ne denli deşersem metni o denli metnin kültürel yapısında yaşarım. Üzerinde dururum. Beğenirim ya da beğenmem.

Ama o imler, işte bana neleri yaşattı? Sokrat orada. Beynimde. Düşüncemde. Okumanın cımbızıyla aldım onu. Savunmasını bende sürdürüyor belki.

اوقورز

Bu da ne? Bakıyorum öyle. Göremiyorum. Ses yok. Seslendirsem metin kendini ele verecek. "Okuruz." Ana dilim değişik imlere bürünmüş. Görmemi önlüyor. Görüverince, hemen uçuyorum sökmeye. Anlamaya. Kültür dilimine okumanın.

Video meliora proboque,
deteriora sequor

Bakıyorum. Görüyorum. Harfler tanıdık. Ses de verebiliyorum, yanlış olsa da. Ses beni sökmeye götürüyor. Mağaranın kapısında düş kırıklığına uğramış harami gibiyim. "Açıl susam açıl." Sökmenin kilidi açılmıyor.

Söküversem:

Daha iyiyi görüyorum yeğliyorum da
Neylersin ki daha kötünün ardında gidiyorum.

Horatius'un şiirinden. Latin şairi. Ne demek istemiş bu sözlerle? Ne zaman ne amaçla söylemiş? Güncelliği var mı bu sözlerin? Kültürüne erdim metnin. Sorular, sorularla...

Türkçe bir metni alalım. Baktım. Gördüm. Söktüm. Anladım mı? Örneğin uzmanı olmadığımız bilimsel bir metni. Kavrayamadığımız bir şiiri.

Demek ki okuma içiçe geçmiş odalardan oluşuyor. Bakmakla giriyorum oraya. Kafamda onu bana bakar bırakarak çıkıyorum.

*

Nasıl okumalı?

Elbet içine okumamalı.

*

Bir yazar için : Seni nasıl okumalarını istiyorsan öyle oku. (Kantça bir deyiş?)

*

Neyi, nasıl okumalı? Metni. Hangi metni? Her metnin kendine özgü okuma tavrı, biçimi olabilir.

Bize metni okutamayacakları biçimde okumalı. (Okutmak, burada, bir anlamıyla, "Elimdeki malları iyi bir fiyata okuttum.")

Metin bizi ezmemeli. Ne sadist ne de mazoşist olmalı, okur. Metni yok edecek tavırla okuma, metin okuma olur mu? Kafamızdakini haklı çıkarmak için okuma?

Bir yerde yaşantı yumağımıza bir şey katmayan okuma, okuma değil. Tilki kurnazlığıyla mı okumalı? Sanki metin bizi avlayacakmış gibi. Metnine göre. Hep sevecenlikle mi okumalı? Canım, neler de yazmış diye mi? Hasta okumalardan kendimizi sıyırmalıyız.

Okumaya bizi götüren koşulların, metnin karşısına bizi koyan koşulların, bizim metni bütün aşamalarıyla (Yazımda sözünü ettiğim, bakma, görme, sökme, anlama, kültüre katılma aşamaları.) okumamızla birleşmesi gerekiyor. Okumanın aşamaları arasında sağlıklı bir bağlantı olmalıdır. Örneğin, metni anlamca tümüyle açıklığa kavuşturamamışsak, anlayamadığımız sözcükler, tümceler varsa, bu aşamayı gereğince aşamamışsak, onu nasıl yorumlayabilir, değerlendirebilir, kültürel değeri üstüne konuşabiliriz? Ya da kültürel değerini anlayamadığımı bir metni okuduk diyebilir miyiz?

Hasta okuma, tıkanık okumadır, bir yerde. Bağ kuramayan okumadır. Tavır yanlıştır, yetersizdir. Gazete okuma tavrıyla şiir okunmaz. Ön bilgiler yetersizdir. Bir felsefe metni belli bilgileri gerektirir. Bunsuz okuma okuma değildir. Metne bakmayı bilmeyen, metni göremez, göremeyen sökemez, sökemeyen anlayamaz. Anlayamayan değerlendiremez. Kültürel değerlendirmesini yapamadığınız halde, anladığımızı sandığımız nice metinler vardır.

Doğal ki her metni, tüm aşamalarının hakkını vererek okuyamayız her zaman. Gün gelir bu işi bilgisayarlara yaptırabiliriz.

Metnin röntgenini çektirebiliriz onlara. Ya da otopsisini yaptırabiliriz. Metnin röntgeni: Sözcükler arası ya da harfler arası, en küçük anlamlı birimler arası sözdizimsel yapıları algoritmik yöntemlerle belirleyebiliriz. Anlama katma, kültürel kata daha zengin ulaşabiliriz.

Ama makina haddini bilmelidir.

Beyin meini bilgisayarla görecek. Bilgisayarı gözü, kulağı, parmağı bilip.Yanılgılarını en aza indirecek okumada.

Ama okuyan insan olmalıdır.

*

Nasıl okumalı? Bu soruyu sorarak okumalı.

2. *Akademisyenler*

YÜZLERİNİN ARDINDAKİ AKADEMİSYENLER

Akademisyen yüzleri, salt toplumsal, ekonomik saptamalar ve çözümlemelerle görülemez. O yüzlerin ardında, her insan yüzünde olduğu gibi dünyalar vardır. Bilgiyle uğraşan insanların tuhaf dünyaları. Yüzlerinin ardındaki akademisyenler hep ilgimi çekmiştir. Çok ilginç yaşamları olduğu için değil; çoğunun çok "sıkıcı" yaşamları olduğuna tanık olmuşumdur. Ruhlarındaki hareketsizlik, atalet, şişirilmiş egolarıyla birleşince, ortaya dıştan bakınca ilginç ama tekdüze bir yaşam çıkarıverir. Kimilerinin araştırdıkları alanla ilgili iç heyecanları sönmediği için, bu tekdüzelik içten gelen ışıkla renklenir gibi olur. Bu rengi çevresine yansıtabilenlerden gelen iç sıcaklığını duyar gibi olursunuz, yansıtamayanlar ise "sıkıcı insan" görüntüsü verirler.

Akademisyen yaşamı, bilgiyle uğraşan, işi bilgi olan insanların bir kurum içinde sürdürdükleri yaşamdır. Bu kurum, bizim gibi ülkelerde, genellikle üniversitelerdir. Bilgiyi aktarması, araştırması, yorumlaması beklenen bu insanların kaçının akademisyen olma sorumluluğu ve duyarlılığı taşıdığı, taşıyanların ise kaçının bu güçlerini geliştirmeye çalıştığını sorup durmuşumdur. Bir bölüğünü çok kısa çözümlemelerle, biraz da kari-

katürize ederek anlatıp durmaktayım. Onların yüzlerine tanıklık yapma ödevini verdim kendime. Birilerinin yüzlerinin ardındaki akademisyenleri yazması gerekiyordu. Kişisel çekişmelerin geliştirici olmayan sürtüşmelerin ötesinde, bilgiyle yaşayan, yaşamaları gereken insanlar olarak, tanıklıklarının yapılması gerekiyordu.

Elbette ben de kırk yıldır öğrenci ve hoca olarak bu topluluğun içinde olduğum için, kendimi de sorgulamam; çuvaldızı yüreğimin, beynimin, vicdanımın yumuşak karınlarından esirgememem, tanık olma namusu açısından bir zorunluluktu. Başarabildim mi, sanmıyorum.

Bilgiyle ilişkileri açısından karşıma çıkan akademisyenleri sınıflayarak anlatmayı deneyeceğim. Her sınıflama, belli bir bakış açısından yapılabilir; elbette bu kaba kalır, birçok incelikleri, "ara sınıfları" göz önüne almadığı için. Bu sınıflama dışında belli bir "ad" altında akademisyenleri daha somut özellikleriyle ayrıca anlatmayı deniyorum, deneyeceğim.

Bilgiyle yaşadığının, bilgi üretimi, yorumu gerçekleştirdiğinin farkında olup, bunun sorumluluğunu içselleştirmiş; bilgiyle olmuş, oluşmuş, bilgi olmuş akademisyen ilk öbeği oluşturuyor. Kendini alanının sorunlarına adamış, bilgikürenin can verici havasını soluyan, ömür boyu sürecek bilgi aşkıyla yanan yiğit insanlardır bunlar. Bilgiyi içlerinde yaşarlar, yoğunlaştırırlar, ararlar. Bilgi onlarda aşktır.

İkinci öbek ise oldukça kapsamlı bir öbektir. Bilgiyle iç ilişkiye giremeyen, girme gereği duymayan, bu tür bir ilişki sorununu kendilerine dert edinmeyen insanlardır. Çok azı, bilgiyle içsel ilişkiye giremediğinin, girmek istemediğinin ayırdındadır. Ayırdında olanların çoğu bu durumu önemsemezler. Onlar için akademisyenlik bir "iş"tir, bir "meslek"tir, bir ekmek kapısıdır. İşlerini iyi yaptığını düşünenlerin içi rahattır. Terfi etmek için gerekeni yapmış, merdivenleri başarıyla çıkmışlardır. Bilmem ne kadar yayınları, onlar üzerine yapılmış atıfları vardır. "Aşk da ne oluyormuş?" diye sorarlar. Görevlerini yapmışlar, laboratuarlarının kapılarını büyük bir keyifle kapatmışlardır.

Bu büyük öbeğin de ikiye ayrılabileceğini söyleyebiliriz. Bir bölüğü işlerini belli çıkarlar adına yürütmektedirler. Elbette, bil-

gi toplumsal, ekonomik boyutlarda çıkardan ayrılamaz. Yalnız bu öbektekiler bilgiyi değil de bilgiyle kazanacakları toplumsal-ekonomik konumları düşünürler. Bilgi alanının, onun insanla ilgisini içlerinde duymazlar. Bu, çıkar ardında koşan, "bilgiyle dıştan buluşanlar"ın bir öbeği ortalama bir yeteneğe sahip oldukları halde çok hırslıdırlar. Bu hırs onları, akademik kurumlarda öne çıkarır, yönetici olurlar, ticarete atılırlar, siyasetle uğraşırlar. Bilgiyi içlerinde duymadıkları, alanının sorunlarına yaratıcı biçimde yaklaşamadıkları için, akademik hayatı bir araç olarak kullanırlar, sıçrama tahtası yaparlar. Bir diğer bölüğü ise bilgiyle kuramadıkları içsel bağı, zekâlarıyla kapatmaya çalışırlar. Yetenekleri olduğu için alanlarında araştırma yapabilir, özgün katkılarda bulunabilirler. Zekâları önde, içsel bağ kuramamanın yarattığı eksiklikleri arkada yaşarlar. Hırslı olanları öne çıkar; olmayanları, yaşama, boş veren, kimi kez nihilist gözlüklerle bakarlar; çıkışı, araştırma alanlarının dışında ararlar; at yarışı oynarlar, müzikle uğraşırlar, içlerindeki boşluğu kapatmaya çalışırlar.

Bilgiyle içsel bağ kuramadıkları halde çıkar ardında gitmeyen bir diğer öbekteki akademisyenler, bilgiyi, bir var olma alanı olarak seçerler, elbette ayırdında olmadan. Bu insanlar, akademik yaşamın dışında nefes alamazlar. Çalışırlar, yazarlar, yayınlarlar, araştırırlar, bir karınca içgüdüsüyle. Vasat zekâda olanlar daha çok çalışır, çifte eksikliklerini kapatmak için: İçsel bağ kurmada ve alanındaki yetenek özüründen dolayı. Zeki olanları işlerini yalnızca keyif aldıkları için yaptıklarını söylerler, bilginin toplumsal, ahlaksal, kültürel boyutları onları fazlaca ilgilendirmez. Böylesi ilgilerin, işini gereği gibi yapamayan doyumsuz ve yeteneksiz akademisyenlerin uğraşı alanına girdiğini düşünürler.

Bilginin insan için ifade ettiği anlam değiştikçe akademisyen tipleri de değişecektir. Bu değişen akademik anlam dünyasından, yüzlerinin ardındaki akademisyenlerin karikatürünü çizmeyi sürdüreceğim.

❖

AKADEMİK YAŞAMIN KAPILARINDA

Yirmili yaşlarımın sonları bir mühendis olarak felsefe doktorası yapmaya çalışmanın acıları içinde geçti. 1972'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin koridorlarında, içimde, bir türlü söndüremediğim felsefe ateşinin yangınıyla dolaşıyordum. Aydınlık, ılık bir sonbahar günüydü. O zamana dek düşüncelerine sıcak bakmadığım, kendisini tanıdıkça, felsefeyle ve insanlarla ilişkisi açısından beni etkileyecek olan hocam Takiyyettin Mengüşoğlu'nun kapısını bu heyecanla çalmıştım. Hiç beklemediğim bir yakınlıkla karşılamıştı beni. Onun yanında, onun gibi düşünmesem de özgür olabileceğimi anlamıştım.

Kendisiyle farklı düşünüyorduk: Bu farklılığa saygı göstermiş, bir öğrenci olarak beni çalışmaya yöneltecek güveni esirgememişti. Eleştirileri beni şaşırtmamıştı: Zaman zaman yalpalayıp, şaşkınlığa düşsem de girdiğim yepyeni çalışma alanında Alman düşüncesinin çetin yollarında büyük bir heyecanla yürümeye çalışıyordum: Mühendislikten getirdiğim düşünme alışkanlıklarımdan, mantıkçı-pozitivist düşünme birikimimden uzaklaşmak gereğini duyuyordum. Wittgenstein ve Husserl çalışıyordum: Bunu kalıplar içinde, ikinci el kaynaklardan yola çıkarak değil de kendimi onların yerine (Wittgenstein ve Husserl'in) koyarak gerçekleştirmeye çabalıyordum. Anlamak, önyargıların yıkılmasıyla, bir "damgalama", çerçeveleme olmanın ötesinde, insanın yeni ülkelere, yeni bir gözle girmesi demekti.

Felsefede anlamak ve dinlemek gelişmenin ilk koşuluydu: Yoksa yobazlık, kafamızda doğruluğundan kuşku duymadığımız çerçevelerin içine yerleştirilen yeni yaşantılarla kaçınılmaz görünüyordu. Farklı düşünürlere, onlara yakışan tutumlarla yaklaşabilmeyi denediğim yıllarımdı bu yıllar. Hocam Nermi Uygur: "Husserl'in bu zor metinlerinin üstesinden gelebildiğinde, artık felsefede senin için zorluklar kalkacak," diyordu, belki de beni yüreklendirmek için.

Düşünsel hayatımın yoğun bir duygusal boyutu olmuştur hep. Felsefedeki adımlarımın zorluğu, yaşayışımın sıkıntılarından geliyordu çoğu zaman. Evliydim. Oğlum yeni doğmuştu. Geçim sorunlarından kurtulamıyordum. Geceleri geç saatlere kadar özel dersler veriyordum: Matematik, fizik, kimya... Gaz

bulamadığım için yakamadığım sobanın dibinde, büründüğüm battaniye ile sık sık kesilen elektriğin bıraktığı karanlıkta yaktığım mumla Husserl okuyordum. Yalnız, çaresiz olduğumu hissettiğim günlerde, ışığın felsefeden geldiğine olan inancım beni ayakta tutuyordu. Daha önce edebiyat dergilerinden tanıdığım dostlarımdan da uzaktaydım. Karamsar edebiyat metinleri yazıyordum.

Değerli felsefeci dostum Ömer Naci Soykan acılarımı, az da olsa paylaştığım bir candı. O da benim gibi Mengüşoğlu'nun öğrencisiydi. Heyecanlı ve ateş doluydu. Benim gibi yalnızdı. Kadıköy'den vapura biner, tartışmaya başlardık. Sigara içtiğimiz için vapurun burnunda açık havaya oturur, yaz kış çaylarımızı düşüncelerimizi karıştırarak içerdik. Yüksek sesle tartıştığımız için etrafımızda oturanların dikkatini çekerdik galiba: Tartıştığımız felsefe sorunlarının çok uzağında olanların gözünde, tımarhaneden çıkmış iki kaçık insan gibiydik. Karaköy'den Beyazıt'a, okula giden yol, inanılmaz serüvenlerle dolu, felsefe doluydu sanki. Köprüden rüzgârı yiye yiye, balık tutanların telaşına yakışmayan bir felsefe muhabbetiyle geçer, Mısır Çarşısı'na varırdık. Zaman zaman olduğumuz yerde dakikalarca kalır, mekânı ve zamanı unuturduk. Mısır Çarşısı'nın cümbüşü, sesimizde canlandırmaya çalıştığımız kavramlara dil çıkarırdı sanki. Çarşıdan çıkıp, açık alandan yokuş yukarı yürürken, satıcıların renkli gürültülü dünyalarından oluşmuş bu âlemde iki durakta dururduk. İlki, örneğini Balkanlarda da gördüğüm basınçlı suyla içilen şerbetti, şimdiki meyveli gazozların atasıydı belki. Şerbet arabasının yanında, büyük bir susuzlukla içerdik, umutlarımızı, düşünceleri, yalnızlığımızı. Biraz daha yukarı yürüyünce "Red Horse" yayınevinin param olmadığı için alamadığım kitaplarla dolu vitrinini geçip sola döndüğümüzde, güzelim un kurabiyesi satan bir dostumuz daha olurdu. Şerbetin ardından kurabiye ile, düşüncemizdeki Alman olanı, Almandan evrensele uzananı, bedenimizdeki gelenekle buluşturmuş olurduk sanki.

Ne denli soyut düşünürse düşünsün, insanın düşüncelerinin ardında tabanında yatan yaşamı, dünyasını bana Husserl öğretti. Sevgili Ömer Naci ile o zamanlar Galata Köprüsü'nun altın-

da, Moda'da bulunan kahvelerde nargile içip, düşünceler devşirmeye çalıştık. İkimizin düşüncelerinin ardında yatan yaşama dünyası üstüne bir iki yorum yaptığım bu yazıyla, geleceğin felsefecilerine bir kesitiyle Ömer'le benim halimi arz ettim.

❖

AKADEMİSYEN HAMLIĞI

Biraz mütebessim, biraz heyecanlı anlatıyor, Yavuz Ataman hocam, dekan olur olmaz rakibi hocanın odasını buldozerle nasıl yerle bir eden bir sayın akademisyeni. Adamcağız tatilden döndüğünde, moloz yığınları arasından toplamış dosyalarını. Bir diğeri, bir askeri darbe sonrası, rakibi arkadaşını ve asistanlarını komünist diye ihbar etmiş. Biz felsefecilerden bir bölüm başkanının, sevmediği bir hocanın odasından eşyaları koridora boşalttığını arkadaşlarım anlatmıştı. Küfürlü, yumruklu kavgaların yanında, içten içe bitip tükenmeyen çekişmelerle o çok değerli zamanlarını boşuna harcayan, birbirleriyle uğraşa uğraşa tükenen nice akademisyen görmüşümdür.

Neden bunlar yaşanır, bilimsel, düşünsel, kültürel araştırmaların yapıldığı, yapılması gerektiği akademik kurumlarda? Bilginin, hakikatin ardında olan olması gereken bu insanların zoru nedir?

Bilgi toplulukları, epistemik cemaatler, bilgiyle yaşayan insanların oluşturdukları topluluklardır. Bilgiyle, bilginin ardında olarak, araştırarak, soruşturarak, tartışarak, öğrenerek, öğreterek yaşamak, kendi işinde belli bir düzeni, giderek âdâbı olan bir yaşam içinde bulunmak demektir. Onların belli bir sosyolojisi, sosyolojileri, antropolojileri vardır. Değerlerle yaşayan insanlardır, böylesi toplulukların bireyleri. İnsana, insanlığa, bilgiye karşı ağır sorumlulukları vardır. Araştırma alanlarına, onun kültürle, insanın bu dünyadaki yaşamıyla ilişkisine saygısı olmayan, egoist, çıkarcı insanlar, böylesi akademisyen topluluklarda bulunmanın anlamını kavramaktan yoksundurlar.

Belki zekâlarının, kavrama yeteneklerinin onları konularıyla ilgili sorunları çözüvermeye, topluluğun önceden konulmuş normlarına uyuvermeye götürdüğü için, bu başarıları onların gözünü kör ediverir. Ne yaptıkları işin anlamını ne tarihsel, kül-

türel açıdan insanlık için değerini düşünürler. En doğrusunu, en iyisini bildiklerini, "en haklı" biçimde davrandıklarını sanırlar. Dar bir alanda başarılı oluşlarından çıkarak, her alanda konuşabileceklerini, yanlış yapmayacaklarını sanırlar. Mühendis oldukları, hele bilgisayar alanında çalıştıkları için, dünyanın her sorununu çözebileceklerini sanırlar.

Bilgisinin her sorunu çözebileceğini sanan bu tutuma darlık aymazlığı diyorum. "Ben bilim adamıyım. Objektifim ve bilirim," derler; ağzınızı açıp, görüşünüzü bildirmeye kalktığınızda "ne o, bilime karşı mı geliyorsun?" derler. Kendilerini bilim sanan bu aymazlara ne denebilir ki? Bilim insanı olabilmek, haddini bilmekle gerçekleşmez mi?

Bilgi topluluklarında güçlü bir yarışma havası vardır. Bu hava o topluluklarda yaşayanları gerer. Birbirlerini tehdit olarak algılamaya başlarlar. Saygı ve sevgi yoksunluğu, kendilerini hakikat arayışına çıkar, hesap kaygısı gütmeden bırakabilmede başarısızlık, onlarda yoğun bir huzursuzluk oluşturur.

Paylaşmayı sevmezler. Zorlanırlarsa en büyük payı almak isterler. Kendilerinden farklı olanlara tahammül edemezler. İnşaat mühendisliği alanında başarılı olmuş akademisyenlerse örneğin, (tüm inşaat mühendislerine değil sözüm!) felsefenin, tarihin, ne işe yaradığını bir türlü anlayamazlar. Bu alanlarda çalışanları asalak olarak görürler.

Kendi aralarında yaşarken birbirlerini tehdit olarak algıladıkları için, sürekli olarak denetleme dürtülerini diri tutarlar. Her şeyin kendi denetimleri altında, kendi diledikleri gibi olmasını isterler. Bu denetleme tutkusu, takıntılı kişilikleri içinde kendileriyle, kendi iç yüzleriyle karşılaşmaktan korkularından doğar. Kendilerine güvenleri, dışarıya hiç öyle bir görüntü vermeseler de son derece azdır. Kendilerinden korkarlar. Güçsüz olmaktan.

Ruhlarını kemiren yetersizlik duygusu, onlara kendi alanlarında başarı olanağı yaratsa da bilgiyle, araştırmayla uğraşmanın anlamını kavrayamadıklarından, bilgileriyle, düşünceleri, duyguları birleşemez. Bu parçalanmış ruh yapıları onları sığ, dar, kaba bir insan haline getirir. Bedenleri, duyguları, akılları ve çevreleri uyumlu bütünlükler oluşturamadığı için gönül sa-

hibi olamazlar. Saldırgan, kuşkucu, tedirgin sinirli, dengesiz varlıklarıyla, akademik kurumların koridorlarında dolaşırlar.

İnsan gibi insan olamadıkları halde ben akademisyenim, bilim insanıyım derler.

❖

AKADEMİSYEN TANRI MIDIR?

Bazıları kendilerini öyle sanıyor. İçinde bulundukları topluluklarda süregiden yaşam, onda şişirilmiş bir benlik oluşumuna yol açıyor. Bu balon benlik, ya ondaki akademik yeteneklerin gelişmişliğinden ya da ortalamayı aşmayan yeteneğini gizleme kaygısından kaynaklanıyor olabilir. Akademik topluluklarda yaşayan bireylerin sosyo-psikolojik incelemesi, şablon araştırma anlayışlarının ötesinde yapılabildiğinde dikkat çekici verilerle karşılaşabileceğimizi sanıyorum. Dünyanın birçok yerinde akademisyene "saygı" hâlâ sürdüğü için, akademisyen yaşadığı toplumda hâlâ seçkinler arasında düşünebilir kendini. Sahip olduğu bilgi ve becerilerin çok zor elde ediliyor oluşu, bu bilgi ve becerilere toplumun gereksinim duyuşu, onu aranan, az bulunur, "teminde güçlük çekilen" bir insan haline getiriyor. İçinde bulunduğu akademik topluluklar kendi içlerine dönük birkaç "otorite" tarafından yönlendirilen, sıkı yükselme kurallarının katı biçimde uygulandığı kapalı topluluklar ise, bu şişirilmiş benlik, dışarıya öyle görüntü vermese de gizli biçimde, topluluk bireylerinin bir özelliği olmaya başlıyor. "Hocam bilir", "Hocamın dediğine uymalıyım" görünüşü, bir "bir büyüyeyim hocama gösteririm"e dönüşüyor. Emekli olmuş hocalarından nefret eden, "nefret" ne kelime, onlardan tiksinen akademisyenlerin sayısı hiç de az değildir. Bilgiyle yoğun ilişki, birey olarak akademisyenin olgun, diğer insanların hakkına saygılı, kendisiyle karşılaşıp, yüzleşebilen bir insan olmasına her zaman katkıda bulunmuyor. Biliyor olmak, bilgiyi araştırıyor olmak, hemen, bu işte başarılı olduğunu düşünüyorsa, onda "ben farklıyım" duygusunu uyandırıyor. "Ben farklıyım", "ben üstünüm"e götürüyor onu. "Benden öncekilerin, birlikte olduğum insanların yanlışlarını görebiliyorum. Demek ki akıllıyım. Demek ki diğerlerinden üstünüm". Kendinden "daha az" bilen, "daha az"

yetenekli insanlara ders veriyor oluşu, kendinin ne denli güçlü olduğu vehmine götürüyor onu. Sayıldığını, itibar gördüğünü gördükçe, giderek kendinin "bulunmaz Hint kumaşı" olduğunu sanıyor. Bir yandan da kendinden duyduğu kuşku, bu kuşkuyu dışarıya belli etmeme çabası, onda derin iç gerilimlerin çıkmasına yol açıyor. Sinirli, gergin, dediğim dedik, yetkinlik titizliği görüntüsü altında, kırıcı, saldırgan bir insan dolaşmaya başlıyor koridorlarda. ("Büyük akademisyen o, o kadar tafrası da olsun ne var bunda?" diyebilirsiniz!)

Bir de "ortalama akademisyen kasıntısı" diye bir akademik sağlıksızlık durumu da var. (Akademik sağlıksızlıklara nosos akadêmou diyorum, Eski Yunancadan esinlenerek.)

Topluluk içinde, öğrenciler karşısında yetersizliğini kavramış bu "*vasati*" insan, olduğu ile olmayı umduğu arasındaki boşluktan dolayı acı çeker. Bu acı, onu, kendine, diğer akademisyenlere ve öğrencilere zulmetmeye götürür. Sürekli olay çıkarır, küser, kavga eder. Karşı tarafı dinlemeyi reddeder.

Oysa, hakikat araştırması, yüzlerce yıllık tarihi içinde bir "edep" işi olarak yaşanmıştır. "Kendini bil" sözünün akademik topluluklarda yaşayan insanların önemli bir ahlak ilkesi olduğu bana hep açık gelir. Yunus "*Sen kendini bilmezsen/ Ya nice okumaktır*" derken, bilgiyle uğraşan insanların kendi zayıflıklarını bilen; öğrenirken, öğretirken kendi ruh dünyalarındaki dehlizleri de fark edebilen, bu bilgileriyle "güzel" insan olmaya çalışan insanlar olması gerektiğini yüzyıllar öncesinden söylemiyor muydu bize?

Akademisyenin en önemli özelliği onun yalnızca öğreten değil, öğrenen bir insan olmasıdır. Öğrenemeyenin akademik topluluklarda yeri olmamalı. Yalnızca kendi uzmanlık alanıyla değil insan gibi insan olmanın çetin yolculuğuyla da ilgili bilgilerin araştırıcısıdır o. Yirmi birinci yüzyılın dünyasında, Türkiye'de yaşamanın sorumluluğu ile: Akademisyenin kendi ahlak karakteri hakkında bilgisi, akademik bilgiye dahildir.

❖

BİR AKADEMİSYENİN GÜNLÜĞÜNDEN

Salı

Bugün rektörle yemek yedik. "Memurlarla aynı kapıdan rektörlük binasına girmem, benim girişim ayrı olmalı. Merdivenlere de halı döşenmeli. Koskoca rektörün şanına yakışan değişiklikler yapılmalı binada," dedi, durdu. İtin kopuğun üniversiteye girmemesi için çitleri ve duvarları yükseltmeliymişiz. Güller ve çimenlerle bezenmeliymiş bahçe. Gören cennete gelmiş gibi olmalıymış. Rektörü desteklediğimi söyledim. Ahçıdan şikâyet ettim. "Yemekler bozuk çıkıyor," dedim. Tam bu sözü söylerken gözüm duvardaki aynaya ilişti. Çakı gibiyim hâlâ. Bir kilo fazlalığım yok. Şu yeni asistan kızla tenise daha sık gitmeliyim. Genç kalmalı. Necati'nin Japonya'dan getirdiği vitaminler de bitiyor. Telefon etmeli... Terziye gidilecek yarın. Dergide gördüğüm ceketi kendi ellerimle çizdim. Bakalım, terzi inceliği kavrayacak mı? Şirkete uğrayıp, danışmanlık ücretimi almalıyım, arabanın benzini için gerekli olacak. Dün sekreter partiden aradıklarını söyledi. Bir görüşeyim. Hayli yüksek bir ücret isteyeceğim. Yıllarca yurtdışında boşuna dirsek çürütmedik. Yatmadan önce okuduğum dergi, çileğin genç kalmaya büyük katkısı olduğunu söylüyordu.

Çarşamba

Derste çocuklara verdim veriştirdim. Ne kadar beyinsiz, tembel, salak adamlar... Boşuna kürek çekiyoruz. Okuduklarını anlamıyorlar; doğru bir cümle kuramıyorlar... Asistan Kamil de tepemi attırdı. Salak oğlu salak. Dersi hazırla, sınavları oku gel demiştim. Ruhsuz herif. Attırayım da görsün. (Yanındaki kız kimdi acaba? Ne gözler, öyle! Bacakları ve kalçaları... Öğrenciliğimde, Catherine miydi adı? Birden bire aklıma geldi.) Hayvanın biri dün gece arabamı çizmiş, aynayı da söküp götürmüş. Terör burada başlıyor. Asistan Niyazi'ye söyleyeyim de arabayı sanayiye götürsün. Melih Usta bir baksın. Hem motordan da garip sesler geliyordu kaç zamandır... Şermin'e telefon etmeli. Akşam bardayız. Hazır hanım tatildeyken, bar sonrası Şermin'le!.. Yaman kız doğrusu.

Perşembe

Almanya'dan bir şirketten iş ayarladım. (Bu cümle Almanca olarak, tersten yazılmış, kimse okumasın diye belki... A.İ.) Önce şubat tatilinde adamlarla bir görüşeyim. Toplantı, sempozyum bir şeyler uydururuz. Sercan'ın tezine de Süheyla baksın. Bıktım o heriften de. Kütüphanelere dalıp ne kadar zıpır makale varsa okuyor, canımı sıkıyor. "Aslını kavra yeter," diyorum; anlamıyor. Aklı sıra benim cahilliğimi gösterecek. Sen kim oluyorsun, ulan. Kaçın kurrasıyım ben. Dağıtırım adamı, öyle eleştiririm ki yerinden kalkamazsın. Geçen gün onu Prof. Kazım'la yemekte gördüm. Aklı sıra bana nispet yapıyor. Kulağını çekeceğim ama. Ya ben ya Kazım diyeceğim. Nerden de buldu. Kazım'ı. Hiç sevmediğim o iti. (Şalgam suyu mideme iyi geliyor. Yatmadan önce bir kadeh viski, bir bardak şalgam suyu... Ah Şermin ah!..)

Cuma

Sabah erkenden plakçıya uğradım. Yeni caz parçaları gelmiş. Kapışılmadan kendime ayırdım. Sonra antikacıya uğradım. Enfes bir kilim. Karım bayılacak... Bir de iyi bir mangal bulsak bir yerlerden....

Öğleden sonra saunada ter attım. Şermin'e mahcup olmamalı. Çıkınca havuza uğradım. Dekan yardımcısı Metin de oradaydı. Yarıştık. Herifi üç kulaç geçtim. Koca göbeğiyle aklı sıra beni geçecek. Ne salak adamlar var bu dünyada yahu... Akşama evde kendime ziyafet çekeceğim. Fransa'da öğrendiğim o şampanyalı biftekten... Yanına bir de bol salata. Bütün gün yemeğin hayaliyle akşamı zor ettim. Eve biraz geciktim. Kendini bilmez birkaç öğrenci fakültenin kapısında oturmuş kimseyi ne içeri sokuyor ne de çıkarıyordu. Hâlâ mı kardeşim? Kaçıncı yüzyıldayız. Adamlar hâlâ... Eşek sudan gelinceye kadar döveceksin adamları, baba parasıyla gösteri nasıl oluyormuş...

Cumartesi

Sabahın köründe orman. Koşuyorum, koşuyorum. Bende de ne ciğer var ama. Gençleri ardımda bıraktım.

Öğleden sonra bisiklete atladığım gibi otuz kırk kilometre pedal bastım. Gençleştim. Kaslarımı duydum.

Akşam barda... Epey içmişim. Şermin'i başka bir adamla gördüm. Çocuklar beni eve bıraktılar. Sızmışım...

Pazar

Yarın karım gelecek. Evi toparlamalıyım. Dergiden telefon ettiler. Üniversiteler üzerine bir yazı istiyorlar. Türkiye'de üniversite mi kaldı ulan. Oturdum, Amerika'daki üniversiteleri yazdım. Minerva'dan. İstatistikler çıkardım. Bilimsel bir yazı oldu. Kazım kıskanacak.

❖

DEĞERLİ BİR AKADEMİSYENDEN MEKTUP

Sevgili Ahmet İnam,

Gazetede yayımlanan "Bir Akademisyen'in Günlüğünden" adlı yazınızı bir arkadaşımın uyarısı üzerine okudum. Doğrusu akademisyen olmaktan utandım. Size teessüf ederim. Siz kimi kastederek yazdınız o yazınızı? Otuz yıldır üniversite hocasıyım, sizin anlattığınız gibi birisine hiç rastlamadım. Benim arkadaşlarımın hepsi efendi, kibar, vatanını milletini seven, zeki, özverili bilim insanları. Söylemeyeyim diyorum ama galiba siz kendinizi, kendiniz gibi olanları yazmışsınız. Sorayım bir kez, siz doktoranızı nerede yaptınız? Üniversiteyi hangi notla (orta, iyi, pekiyi) bitirdiniz? Kaç bilimsel yayınınız, kaç kitabınız var? Kaç yabancı dil biliyorsunuz? Hangi hakemli dergilerde, uluslararası yayınlar yaptınız? Çalıştığınız bilim dalına katkınız nedir? Size kaç atıf yapıldı? Uluslararası sempozyumlara hiç katıldınız mı? Türkiye'deki bilimsel hayatın uluslararası düzeye ulaşması için katkılarınız nedir?

Sanırım bu sorularıma yanıt veremezsiniz. Siz bilimle uğraşmaktansa, kimbilir kaç para karşılığı gazetelerde yazmayı seçiyorsunuz. Bilimi ayağa düşürüyorsunuz. Kendi alanınızda ciddi hiçbir eser yazamadığınız için işi şaklabanlığa dökmüşsünüz. Sizin gibileri bilirim. Ömrünüz meyhanelerde, barlarda geçer; devamlı konuşur, yüksek sesle gülersiniz. Doyumsuz bir seks hayatınız vardır. Hep para düşünürsünüz. Sizin gibiler üniversitelerde nasıl hoca oluyor anlamıyorum. Siz bir mikropsunuz!

Üniversite hayatı ciddiyet ister. Bir hocanın özel hayatı ayrı, hocalığı ayrıdır. Yazınızda hocanın özel hayatından kesitler vermişsiniz. Özel hayat önemli değildir, bu arkadaşın bilgisi, bilime katkısıdır, aslolan. Sonra bırakın şu "paparazzi" tavırlarını. Üniversite dışında nasıl yaşıyorsa, yaşıyordur. Böyle "ahlakçı" ahlaksızlığını terk edin bir an önce.

Siz ciddiyeti bilmiyorsunuz. Orada burada yazdığınız uydurukyazılarınızı okudum. Utandım. Koskoca dergiciler sizden başka yazdıracak adam bulamıyorlar mı? Şu anda yurtdışında bilim sosyolojisi, bilim felsefesi üstünde doktora yapan çok yetenekli arkadaşlar var, onlar gelince siz de kendi bataklığınızda ölüp gideceksiniz.

Bilimsel yazı yazmanın formatları vardır. Siz hayatınızda bu işi yapmadığınız için çalakalem yazılarınızla etrafta dolaşıyorsunuz. İpliğinizi pazara çıkarmak boynumun borcudur.

Kendim hakkında, ilginizi çekeceğini umduğum bilgiler vereyim. (Çünkü siz bilimden çok, bilim adamı dedikodularını seviyorsunuz. Merak ediyorum, siz hiç bilimsel, ciddi yazı okuyor musunuz? Bana palyaçoymuşsunuz gibi geldi!)

Ben İstanbul'da bir Fransız kız lisesini birincilikle bitirdikten sonra önce Paris'te, sonra Heidelberg'te ve ardından Londra'da okumuş mazbut bir bilimciyim. Hocalarım çok küçük yaşta değerimi keşfettiler. Çok küçük yaşta bir papazdan Latince öğrendim. Buna rağmen dinime vatanıma hep bağlı kaldım. Nereye gitsem, bir paşa kızı olan annemle giderim. (Şimdi 83 yaşındadır, birçok gence taş çıkartır.) Öğrenciliğimde hocalarım yaptığım ödevlere hayran olurlardı. Okuduğum kitapların özetlerini yazdığım defterlerim var. Şu anda 2003. Defterdeyim. Yalnız kendi bilim sahamda değil, her sahada okurum. Çok kültürlü biriyimdir. Yazları annemle birlikte dünyayı turlarla dolaşırız. Avrupa'daki dostlarımızla görüşürüz. Kendi sahamda üç bilimsel dergide hakemlik yapmaktayım. Titizliğim, ayrıntılara verdiğim önem arkadaşlarımın takdir ettiği hususlardır.

Sabahları erken kalkar, o gün ne yapacağımı planlarım. Yazılacak mektuplar, okunacak makale ve kitaplarımı sıraya sokarım. Kütüphanelere gidilecekse zamanımı ona göre ayarlarım.

Benim için temiz ahlak, ödev duygusu, çalışkanlık çok önemlidir. Yetiştirdiğim öğrencilerime hep bunu aşılarım. Mazbut insanlar olmalarını öneririm.Verilen ödevleri, görevlerini yapmalarını, vatana millete, ana ve babalarına iyi evlatlar olmalarını söylerim.

Belki tek özürüm, çok yemek yememdir. Ne yaptımsa boğazımdan kesemiyorum. Şişmanlığım bilimsel araştırmalarımı aksatmıyor.

Şu anda dört asistana doktora yaptırıyorum. İki makale üzerinde çalışıyorum. Benim hayatımı bilime adanmış, mukaddes bir hayattır.

Evlenmedim. Ben bilimle evliyim. Biraz piyano çalarım. Boş zamanlarımda (ki olmuyor!) piyano çalar, çiçek sularım. Annem nakış da öğretmişti şimdi unuttum.

İşte Ahmet Bey, benim gibi mazbut bilim insanlarını da yazın. Sınıflarını hep birincilikle geçen hayatta hiç hata yapmamış olanları. İlim yapmanın bedeli ağırdır.

Adımı vermiyorum. Şu anda yeni açılan bir üniversitede üst dereceli bir yöneticiyim. Rektör Bey sizin gibi birine yazdığım için bana kızabilir.

Lütfen biraz ciddi olun!

Saygıyla,

❖

BİR ARAŞTIRMA GÖREVLİSİNİN MEKTUBU

Sabri Ağabey,

Buyurduğun gibi, o sabah otobüsten iner inmez, üniversitenin yolunu tuttum. Rektörün kapısını çaldım. Senin adını verince pek bir iltifat etti. Bol ikramda bulundu. Kadrom ve sınav komisyonu hazırmış. "Yarın sabah seni kendim sınav yerine getiririm," dedi. Beni misafirhanenin en muhteşem odasına yerleştirdi. Bir manzara var ki inanmazsın. Cennet buralar! Üniversite dediğin cennette olmalıdır. Ertesi sabah kahvaltıya indiğimde bir de ne göreyim! Rektör, dekanlar ve üniversite memurları beni bekliyorlar. Hep birlikte güle oynaya kahvaltı yaptık. Ayıptır söylemesi, senin rektör de az müstehcen fıkra bilmiyor hani!

Gülmekten yerlere yattık. Şaştım kaldım, ben bir araştırma görevlisi namzetiyim onlarsa koca koca profesörler. Vallahi Sabri Ağabey, onlar üzerindeki forsuna hayran oldum doğrusu. Kahvaltıdan sonra dekanın makam arabasıyla sınav binasına geldik.

Memurlar, güvenlik, el pençe divan. İnzibatı düzgün böyle bir kurum görmedim doğrusu. O memurların, hocaların üstlerini bir görsen tiril tiril. Yerler devamlı siliniyor. Koridorlar temizlik ve parfüm kokuyor. (Kadın parfümü değil, duvarların yüksekçe yerlerine otomatik olarak koku püskürten modern cihazlar koymuşlar. Bu da üniversitenin ne ileri bir teknoloji kullandığını gösteriyor. Hele, önlerinden geçerken, kapıları açık olduğu için gördüğüm birkaç hoca odası vardı ki hayranlıktan dona kaldım. O ne aydınlık, o ne genişlik, yerlerse bal dök yala. Hocalar dünya sorunlarını ve bilimdeki gelişmeleri izleyebilmek için odalarına son model büyük ekran televizyonlar koymuşlar. (Sonraları tanıştığım, ciğeri beş para etmez zavallı bir araştırma görevlisi, bu televizyonlarda maç seyredildiğini hatta söylemesi ayıp, porno film izlendiğini söylediyse de hiç inanmadım. Böyle güzel manzaralı böyle temiz üniversitede, ayakkabıları boyalı, gömlekleri kolalı, pantolonları çakı gibi ütülü elemanların olduğu bir üniversitede böyle bilim dışı bir şey olamaz.)

Neyse, Sabri ağabeyciğim, sınav odasına aldılar beni. Dekan, odadaki hocalara sert bir bakış fırlatıp, bana bir isteğimin olup olmadığını sordu. "Bir orta kahve" lütfen dedim. Koşa koşa çay ocağına doğru gitti. (Dekan beyin odasının yanında çay ocağı var. Bizim köyden Dilaver çalışıyor orada) içeri girdim. İki yaşlı hoca. Bir de genç bir adam. Üçüncü hocanın yerine girmiş, bir asistanmış ama doktoralıymış. Hoca sabahtan doktora gitmiş, gecikmeyelim diye yerine bu asistanı yollamış. Adımı soyadımı, halimi hatırımı sordular, beni çıkardılar. "Hadi, kazandın," dediler, elimi sıktılar. Dekan beye yakın kocaman bir oda verdiler. İki bilgisayar, bir televizyon, bir de radyo var. Klimasını yeni takmışlar. Köşede asılı kafes içinde bir de muhabbet kuşu vardı. Muhabbet kuşunu sevdiğimi sen mi söyledin onlara?

Neyse, misafirhanede bir odam, okulda keyfini çıkaracağım bir başka odam! Tam ilim irfan yuvasına gelmişim. Bir fakülte sekreteri var, emekli astsubaymış, bir gör! Her hocayı takip etti-

rip, derse vaktinde girip girmediğini, erken çıkıp çıkmadığını kontrol ettiriyor. Geçen gün Dekan bey hocaları toplayıp, bir güzel fırça çekti: Neden vaktinde derse girilmiyor? Koridorlarda gevezelik ediliyor. Neden yoklama alınmıyor derslerde? Neden fazla tebeşir kullanılıyor, fotokopi kâğıdı harcanıyor? Neden bilgisayardan gerekli gereksiz çıktılar alınıyor? Tonerlerin pahalı olduğu bilinmiyor mu? Neden asistanlar sık sık odalarına uğranarak denetlenmiyor? (Bu arada ağabeyciğim, beni asistan denetçisi yaptılar. Fakülte sekreteri, emekli astsubay Osman abimi yanıma alarak vaktinde gelmeyen, verilen emirleri yerine getirmeyen asistanlara hadlerini bildiriyorum.) Dekan bey, bölücü ve gerici akımlara karşı son derece hassas. Böyle adamlara asla kadro vermiyor, terfi ettirmiyor. "Burası üniversite! Herkes aklını başına alsın? Yoksa yakarım hepinizi," diyor.

Bu arada öğrencilere güzel bir kafeterya binası, içinde türlü oyun oynama imkânları olan bir büyük gazino, müthiş güzel bir spor salonu, bir kocaman çarşı (çarşıda bir lahmacuncu var ki hiç sorma! Böylesini bizim oralarda bile yememişsindir!). Bir yüzme havuzu yaptırmış rektör. Bölücü fikirlere karşı çıktığı için üniversiteye yeterince sağlam hoca bulamıyor rektör. Birçok ders boş geçiyor. Rektörümüz bu boş zamanlarını değerlendirmeleri için okulun bahçesinde at yetiştirip, öğrencilere ata binmeyi bizzat kendisi öğretecekmiş. Ata sporumuz muhakkak bilinmeli diyor. Ağabeyciğim, kâğıdım burada bitti. Rektör ve dekanın selamı var. Beklerim. Gel bir kahvemi iç. Birlikte ata binelim.

Sevgiyle,
Münir

❖

BİR FELSEFE PROFESÖRÜNÜN GÜNCESİNDEN

6 Mayıs Cuma

Çocukların ellerinden tutup lunaparka götürdüm. Kurtlarını boşaltsın tosuncuklarım. Kemal'le Kamil. Babalarına benziyorlar; ikisi de aslan gibi maşallah. Nelerle büyüttüm onları ben. Rahmetli anneciğimin nefesi kuvvetli hocaya yazdırdığı muskalar ol-

masaydı, böyle sağlıklı olmazlardı. Doçentliğime girerken kayınvalideme bırakmıştım da korumuştu, evlatlarım, ikizlerim benim. Büyüyecekler de analarına bakacaklar yavrularım benim. Bu çilekeş, vefakâr bilim kadını analarını takdir edecekler. Türkiye'nin en büyük hanım filozofu anamızdı diyecekler. Görüyorlar, anaları her gün nasıl çalışıyor, nasıl okuyor. Dün değil evelsi gün tuttum ellerinden dersime soktum garipleri. Annelerinin derste bülbül gibi şakıdığını görünce şaştılar. Hele asistan İhsan'la doçent Hüseyin'in etrafımda döndüklerini görünce. (Hâlâ cazibeli kadınım kim ne derse desin!) Alt katımızda oturan Zeynep bir kuaför tavsiye etmişti. Ağda da yapıyormuş. Kendime bakmam lazım. Yoksa kimse beni adamdan saymayacak. ("Adam" erkek oluyor, "insan" demeliydim.) Sevgili Hocam, şimdiden yazlığına çekilmiştir. Gidip elini öpeyim de hayır duasını alayım. Bir de son yazdığım makaleyi ona okutayım. Türkçe yanlışları, bilimsel yanlışlar var mı diye. (Hocamın çok sevdiği parfümü sürüneyim. Bir de yaprak sarması götüreyim garibe, sarmamı özlemiştir.)

18 Mayıs Çarşamba

Arkadaşlara kaç kez Leyla'yı bölüm başkanı yapmayalım demiştim. Kıskanç, sünepe karı! Paris'te bir toplantı bulmuşum. Bildirimle gideceğim. Kapı gibi bildiri: "Descartes'da Ahlak" (Tam 32 sayfa. Asistan Hüseyin Fransızcasını düzeltti. Sağ olsun bilgisayardan çıktı da aldı. (Şeker Oğlan doğrusu!) Osman, nicedir, "Zehra! Bir toplantı bul da Kemal'le Kamil'i alıp Paris'e gidelim," deyip duruyordu. Gitmişken, Osman da iş görüşmeleri yapar. Karıyı görüyor musun engelleyecek aklı sıra beni. Dekana, rektöre çıkarım valla. Olmazsa YÖK'e bile! O şıllığa pabuç bırakır mıyım hiç? Kaçın kurrası bu Profesör Zehra! Gözlerini oyarım valla, ben adamın! (İnsanın diyecektim!) Ağzını cart diye yırtıveririm. Bildirimi hocamın kitabından aşırmışım sözde! Bir defa, hocamın kitabı yayımlanmadı ki! Sonra sana ne, Fransızlar kabul etmişler. Yok, bu toplantı tamamen turistikmiş! Ne ayıp! Uluslararası, bilimsel toplantı! Paris'in 5 yıldızlı otelinde yapılıyor! Sen de yaz! Sen de git! Kıskanç karı ne olacak.

24 Mayıs Salı

Asistan Tarık'la Asistan Fatma hakkında soruşturma açtırdım. Arkamdan dolap çeviriyorlar. Ayşe Hanım'ın günüydü dün. "Çocuklar" dedim, daha cumadan, "benim kütüphanede çalışmam var, gelemeyeceğim. Pazartesi derslerime siz girin!" Girmemiş eşekler. Gösteririm onlara ben!

26 Mayıs Perşembe

Kayseri'de ne ikram ne ikram! "Kayseri'yi Sevenler Derneği"nde hanımlara Descartes'ı anlattım. Hanımlar ne güzel yiyecekler hazırlamışlar. Birkaç kilo daha aldım galiba! Olsun! Evdeki bisikletle biraz daha uzun çalışırım. Çıkarken demesinler mi: "Hocam felsefe ne kadar derin! Ne güzel konuştunuz, hiçbir şey anlamadık!" Salak bizim insanımız salak! Ben onları öğreneyim diye az çile çekmedim. Kemal'le Kamil'i de felsefeci yapacağım, analarının yolunda ilerleyip insanlığı nurlandırsınlar...

❖

BİR ŞAİR AKADEMİSYENDEN MEKTUP

Çok değerli bilim adamı Nihad,

Nasılsın değerli kardeşim? Telefonunu ara ara, bir türlü bulamadım. Elektronik adresine de erişemedim. Kaç yıl oldu görüşmeyeli? Üç asır mı? Hatıralarımın solmaz çiçeği olarak hep yâdımda kaldın muhterem kardeşim. Ne akıllı, ne bilgili insandın sen, yarabbi! Yirmili yaşlarda doktoranı tamamlayıp yurtdışına gitmiştin de diyar diyar gezip, nurlu bilgini cihana saçmıştın. TÜBİTAK Teşvik Ödülü'nü aldığını gazetelerde okumuş, öğrencilerime iftiharla göstermiştim! "Bu Nihad var ya bu Nihad, benim kısa devre askerlik arkadaşım!" Ranzalarımız yanyanaydı. Sen nöbette bile okurdun. O güzel yüzüne yakışan ince telli gözlüklerin vardı! Bembeyaz dişlerinle gülerdin hep! Fizikçi olduğunu söylerdin. Oysa hep, edebiyat kitapları okurdun! Hatırlar mısın ben istatistikçiydim, doktora tezimi bir türlü bitirememiştim. Bir gece sana sorunumu anlatmıştım da o kalem gibi incecik parmaklarınla, üzerinde çay lekesi olan peçeteye ya-

zıverdiğin formüllerle, derdimin şıp diye şifâsını buluvermiştin! Gerçi sana tezimde teşekkür etmeyi unuttum. Yüce gönüllülüğüne sığınarak! Kızmadın bana değil mi? Benim uyduruk tezimi hiçbir zaman okumayacağını düşündüğüm için Nihad'cığım! Allah'tan sana hep zihin açıklığı vermesi için dua ettim.

Çok fırtınalı bir hayatım oldu kardeşim. Doktora sonrası beni üniversitemden çıkardılar. Hocam çok istedi ama dinlemediler. Ben de melâl dolu ruhumu dinlemek amacıyla taşra üniversitelerinden birine kapağı attım. Orada istatistik bölümü yoktu. Hâlâ da yok! Orada matematikten kimyaya kadar her fen dersine girdim. Yüzlerce öğrenci mezun ettim. Kadrolar müsaitti. Sağ olsun, âmirlerim beni profesörlüğe kadar yükselttiler. Yaklaşık on yıldır aynı üniversitenin Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanıyım. Birçok asistan yetiştirdim. Fennin her alanında.

Biliyorsun biz fencilerin kalemi kuvvetlidir. Allahıma şükürler olsun, şiir beni hiç bırakmadı. Şiir olmasaydı, ilim vadesinde de bir terâkki hamlesi gerçekleştiremeyecektim. Fûzûlî'nin, Nedim'in, Ahmet Hâşim'in, Yahya Kemal'in izinden yürüyüp, Yedi Meş'ale şairleri, Hececilere kadar geldim.

İçimdeki fırtınalar hiç dinmedi Nihad'cığım! Sayısız defalar aşk ateşi içimi yaktı, kavurdu. Aşk olmasa, bu cihanın ne mânası kalır, değil mi güzel kardeşim? Binlerce şiir yazdım. Şimdi şiir defterlerimden yirmincisini bitirmek üzereyim. Beş kez evlendim. Gönül ferman dinlemiyor ki! Allah o kadar güzel kadınlar yaratmış ki!

Sevda dediler bildim.
Cennete giderken
Cehenneme geldim.
Ben yüreğimi deldim.

Bu en son yazdığım dörtlüklerde; abaa formunu deniyorum. Sanıyorum hece şiirinde yeni bir tarz. Serde fencilik olunca şiir kolay yazılıyor.

İşte sana bu şiir
Güzeliğine dâir

Son aşkım Nihal'e. Nihal, benim asistanım. Çok asil bir kız! Bir gözleri var görsen. Boy bos, endamı yerinde. Onu ben yetiştirdim. Kimya çalışıyor. Polimer kimyası.

Kardeşim! Sözümün hülâsası şu: Geçen gün senin şiir sahasında yazmış olduğun kitapla ödül aldığını gazetelerde okudum. Bu üçüncü kitabınmış. Üçüyle de ayrı ayrı ödül kazanmışsın meğer. Sen bilirsin Nihad, bana bir yayıncı tavsiye et de şiirlerim kaybolup gitmesin. Bu uzak taşra kentinde, şiirlerimi yayımlatmak istemiyorum. Şöyle tanınmış bir yayınevi olsun.

Beklerim ha! Bizim oraları gezdiririm sana. Birlikte geçen günleri yâd ederiz. Birlikte fotoğraf çektiririz. Beklerim, kardeşim.

Prof. Dr. Zihni Kalpoğlu
Dekan

❖

KALBİ YARALI BİR AKADEMİSYEN

Mustafa,

Londra'dayım. Şubat ayının soğuğu sarmış sokaklarını. Karanlık. Gizli bir acısı var gibi bu kentin. Sabah erkenden kaldığım pansiyondan fırlıyor, parklarında durmaksızın dolanıyorum kentin. Çok güzel, çarpıcı kuytuluklarla dolu parklarında; içimin sızlayan, kanayan yerlerini dinliyorum. Neden buradayım? Neden herkesten, ülkemden ayrı? Tek insan sensin yazıştığım Türkiye'den. Mektuplarımı okuyup, yanıtladığın için teşekkür ederim. Biliyorum çok borcum var sana. Sen de olmasan ana dilimi unutacağım. Bu ülkede tanıdığım çok biliyorsun. Doktoramı burada yaptım, yedi yıldan fazla kaldım bu kentte. Ama gel gör ki kimselerle acılarımı paylaşamıyorum. Eski dostlarım, Zühal'i soruyorlar. "Ayrıldık," diyorum. "Zühal artık yok." "Nasıl yok olabilir o, beni bir zamanlar varlığıyla var eden?" diyorum içimden. Gelmiştin hani, Heidelberg'den, Zühal'le paylaştığımız o küçücük eve, şarkılar söylemiştik, şaraplar içip. Sevmiştin Zühal'i değil mi? Sıcacık, güzel bir insan değil miydi? Ne umutlarımız vardı onunla? Kitaplar yazacak, dünyayı gezecektik. Biliyor musun, Zühal'i hep bir nimet gibi yaşadım. Tanrının bana verdiği en gü-

zel nimet. Güzelliği ve doyumsuz aklıyla. Bukleli saçlarının altındaki beyninde kavramlar hep yerli yerinde ve çok sağlam dururdu. Düşünür, kendini yenilerdi. Her gün bir başka kadın olarak yaşardı yanı başımda. Şarkılar söyler, küçücük ayaklarıyla dans ederdi. Dans eder, mutfakta yemekler yapardı. Çatık kaşlarımla gömüldüğüm kitaplarımın önüne koyduğu dumanı tüten çay bardağı içimi sevince boğardı. Çok az okurdu. Şarkı söylerken, yemek kokuları arasında düşünürmüş meğer, o canım Zühal'im. (Zühal'im sözünü yanlış anlama, benim Zühal'im anlamında değil bu söz, Zühal kimseye ait değildir.)

Benden önce doktorasını tamamlayıp, döndü Türkiye'ye. Kaç kez, "gel evlenelim," dedim, dinlemedi beni. Nanik yapar eğlenirdi benimle, ne zaman evlilik sözü açılsa.

Biliyor musun Mustafa, düşünüyorum da "acaba Zühal beni hiç sevdi mi?" Yıllarca sevdiğine inandım. Galiba sevmedi, şimdi öyle düşünüyorum. Neden benimleydi yıllarca o halde? Acıdı mı yoksa bana? Neden acısın ki? Akıllı, çalışkan, üstelik, iri yarı, yakışıklı, sporcu, esprili bir erkeğim. Galiba bedenimi sevdi, diye düşünüyorum. Başıma gelenlere bakılırsa.

Yurda dönünce, Mehmet'le çalışmaya başladık. Mehmet ilkokuldan arkadaşımdı. Daha o yaşlarda bilime adayacağız hayatımızı diye yeminler etmiştik. Çok zeki biriydi Mehmet. Yalnızca zeki. Uyanık. Kurnaz. O zamanlar anlayamamışım. Nasıl da desteklemiştim onu, nasıl da çalışmıştım dekan seçimlerinde onun için. Ben Londra'dan döndüğümde, adam profesör olmuştu, daha otuzlu yaşların başında. Nasıl becerdi anlayamadım. Ben gurbet ellerde inim inim inleyip çalışırken, Mehmet uyanığı iki yılda doktorasını tamamlamıştı bile. Ardından yurtdışı burslarla, inanılmaz ilişkilerle profesör olmuş, beni de çırak olarak yanına almıştı! İnan kıskanmadım hiç Mehmet'i. Ona inandım. Dekanlık seçimlerinde ne güzel bir konuşma yapmıştı. Üniversitenin bilim aşkını yayan, genç insanların araştırma heyecanına destek veren, kendini tüm varlıklarıyla bilime adamış insanların bir kurumu olduğunu söylemişti. Fakülteye ve üniversiteye yapacağı katkıları çarpıcı biçimde hazırladığı slaytlarla ne güzel anlatmıştı. Biliyorsun, seçildikten sonra beni de dekan yardımcısı yaptı. Gece yarılarına kadar fakültenin ne kadar ıvır zıvır işi varsa sesimi çı-

karmadan yaptım. Bilimsel çalışmalarımı gerçekleştirme şansım yoktu. Yıllarca doğru dürüst bir kitap, bir makale okuyamadan geçti gençliğim. Zühal'le birlikteliğimiz devam ediyordu. Çektiğim çileyi görüyordu Zühal. "Neden?" diye soruyordu, boyuna. "İdealimizdeki bilim yuvası üniversite için," diyordum. "Ben yapmazsam, kim yapacak bu işleri?" "Kâtipler, sekreterler, memurlar..." diyordu. Anlamıyordum. Haklıymış. Ne oldu, sonra? Mehmet rektör oldu! Bana, her şeyini anlatan, dostum sandığım o adam, benden habersiz, rektörlüğe adaylığını koymuş, ben fakültenin binaları, işçileri, malzemeleriyle uğraşırken, nasıl başarmışsa rektör oluvermişti. Bu arada Zühal doçent olmuş, "Annem hasta, ben annemin yanında kalacağım," diyerek birlikte yaşadığımız evi terk etmişti. Yeni dekan, kendi adamlarıyla iş başına gelince ben de o öldürücü görevimden kurtulmuştum. "Çok şükür, bundan böyle kendimi ilme vereceğim," derken masanın üzerine konulan davetiyeyi görünce çıldıracak gibi olmuştum. Mehmet eşeği karısını boşamış, Zühal'le evleniyormuş meğer. Ben ne kadar gâfil bir adamım Mustafa! Ne kadar zavallıyım! Bilim! Araştırma! Üniversite! Derken, Zühal'im uçup gitti elimden. Düğünleri muhteşem olmuş. Cumhurbaşkanı, başbakan, içişleri bakanı çelenkler göndermiş. Şahitliklerini belediye reisi yapmış. Davetliler içip göbek atmış, etrafa dolarlar saçılmış.

Hemen istifa edip ayrıldım ben de. Zühal de Mehmet de bir kez olsun aramadılar beni. Bakarsın, buralarda bir yerde bir üniversiteye girerim. Hançer yarasıyla sızlayan yüreğim belki yazacağım makalelerin yolunu açar. Aşkımı kalbime gömüp, kendimi tümüyle ilme vereceğim.

Beni yalnız bırakma Mustafa.

❖

KİMİ AKADEMİSYENLERİN BEĞENİLME BUNALIMLARI

Olgunluk dönemini bitirip, "kemale erdiğini" düşünen akademisyenler pek ilgimi çeker. Onlarca makale yazmış, nice kitaplara imza atmışlardır. İsterler ki bunca çalışmanın ürünleri takdirle karşılansın. Belki son perdeyi ya da sondan bir önceki

perdeyi oynadıklarını düşünürler. Ödül alma sıraları gelmiştir, yapıtları yabancı dillere çevrilecek (kimisi ısrarla yabancı dillerde yazar, okunmayı, anlaşılmayı, alkışlanmayı bekler), akademik kurumlara şeref üyesi olacaklar, en çok değer verdikleri üniversitelere çağrılıp, ders vermeleri istenecektir. Bekledikleri gerçekleşirse sevinirler. Mutlu olurlar. Haklarıdır. (Tüm araştırmalarını ödül almaya odaklamış akademisyenlerin bana göre "bilimsel ruhlarında" olgunlaşmamış, ham olan bir şey vardır: Ödül değildir amaç. Ödül, dünyanın o günkü koşullarına bağlı gelip geçici bir değerdir: Nice ödüllü, değersiz akademisyen sanatçı, düşünür, edebiyatçı vardır... Nice ödülsüz, değerli olanları...) Ya bekledikleri gerçekleşmiyorsa? Hırslı ve hakkının yendiğini düşünen akademisyenin çektiği acı oldukça öğreticidir. Duygusal olgunluğa erişmemiş kişilerdir çoğunlukla. Duygusal olgunluk, düşünceleriyle iş gören bir insan için sahip olunması gerekli bir özelliktir.

Nedir duygusal olgunluk? Düşünsel gücün, insanın bütünsel varlığıyla uyuma girmesi, beden, duygu, akıl, toplumsal, kültürel, ekonomik çevreyle bir ahenk yarabilmesi için, düşünen insanın duygularını okuyabilmesi, onlarla yüzleşebilmesi gerekir. Duygusal olgunluğa erişmiş bir kişi bu yüzleşmeyi ve ahengi başarabilen kişidir. Nesnel olma, rasyonel görünme kaygısı, duygusal hamlığı yaşayan akademisyenin, kendisiyle içtenlikle ilişkiye girmesini engelleyebiliyor! Kendisinin yalnızca "ussal ögelerden oluştuğunu" sanan, bu kendini tanımaz akıllı insan, ilişkilerinde çok büyük sorun kaynağı olabiliyor. Ölçüsüz bir kendini beğenmişlik, dizginsiz bir kibir, yakarak, kırarak, yıkarak kendini kanıtlama tutkusu, onu perişan edebiliyor. Meslektaşlarını küçümseme, öğrencileri, asistanları ezme, hakikatı arama aşkıyla hiç ilgisi olmayan kendini değerli gösterme ateşi onu yakıp, bitirebiliyor. Hep kendinden, yazdıklarından, kitaplarından söz ediyor; kimseyi dinlemiyor: Kendi konusuyla ilgili farklı sesleri dinleyemeyen bir akademisyen ya dâhidir ya da ölü! Yazık ki çoğu kez ikincisi oluyor!

"Neden tezinizde benim kitaplarımdan söz etmiyorsunuz?" Jürilerin parlak hocasının, tipik sorusu; öğrenci kıvranır: "Kitaplarınız değresizdir, oradan buradan alınmadır; onları okuya-

cağıma, bu görüşlerin özgün temsilcilerini okurum," diyemez çoğu zaman. "Bak aslanım, ben yıllarımı verdim, sizler için bunları yazdım, bunlardan haberli olamamanız büyük bir cehalettir!" Doçentlik jürilerinde sık rastladığım bir tablodur. Sonra döner meslektaşlarına: "Bu kadir bilmez ülkede yaşanmaz, kardeşim; ne zaman değerimi anlayıp, takdir edecekler beni? Öldükten sonra mı?"

Elbette, bu sayın akademisyenin yazdıklarının çok değerli olma olasılığı vardır. Bu değer günün birinde çıkabilir ortaya. Belki de hiç çıkmaz. Bilim, düşünce ve sanat tarihini farklı açılardan okumayı öğrenmek gerek. Duygusal olgunluğa sahip bir araştırıcı, yalnızlığa, haksızlığa uğramaya tahammülü öğrenmelidir. Saç saça, baş başa kavgalarla kazanılmaz, değerler. Direnmek, sürekli üretmek, geleceğe sizin değerinizi anlayabilecekleri yapıtlar bırakmak gerekir.

Hakikati araştırmanın kendisi değerlidir. Onunla bununla uğraşmadan, ödül, makam, takdir beklemeden. Buna, hakikatin araştırıcıyı ateşle imtihanı, denir.

❖

MEHLİKA ile YASEMİN

3rd of July, 2004
New York

Sevgili Kızım Yasemin,

Nihayet üniversiteye asistan olarak kabul edilmen beni o kadar çok mutlu etti ki bilemezsin. Sağ ol kızım. Anneni ve babanı mahcup etmedin. Bizler iki başarılı tıp insanı ve mesleklerinin doruğuna çıkmış bilim insanlarıyız. Yüzümüzü yere baktırmadın. Gerçi sen bizim mesleğimizi seçmedin, ama olsun, İngiliz Dili de fena bir bölüm değil. Tıbbı başa yazmıştın. Olmadı. Son tercihin olan bu bölümü kazandın. Bizimle birlikte sekiz yıl Amerika'da kalmıştın. Üstelik Amerika'da doğmuştun. Amerikalım, canım kızım benim! Ne şanslı bir çocuk olduğunu sakın unutma. (Akıllı kızım benim, mavi paltonu dedenlerden aldın mı?) Sakın üşütmeyesin. Kendine iyi bak. Oralar soğuk oluyor-

muş. Ne yapalım senin şansın da Doğu'da çalışmakmış. Sakın sokaklarda çok dolaşma. Teröristler kaçırabilir. Sen ünlü anababanın çocuğusun. Fidye isteyebilirler. (Sakın yanlış anlama, fidye veririz. Babanla biz kimin için çalışıyoruz? Her şeyimiz sizin için!) Ağabeyin bizi üzdü. Gitti müzisyen oldu. Üstelik Batı müziği olsa neyse, o ağır, kokuşmuş Türk müziğini geveliyor. Zavallı oğlum benim, hacı hoca arasında, siyahlar giymiş, çıktı sahneye; televizyonda gördüm geçen yıl. Yanında yapmacık yapmacık gerdan kıran içi geçmiş kokana karılar ve ruhları uyuşmuş, çoğu göbekli, bıyıklı adamlar arasında oğulcuğum bir tane idi. Ne çare ki evlatlıktan reddettik onu. Artık bizim çocuğumuz olamaz.

Bak kızım. Akademik hayatın başındasın. Dikkat et. İki yıl sınıfta kalmış da olsan, sakın kendini aşağı görme. Sen bir tanesin. Bölüm Başkanı arkadaşım Zehra Hanım'a selamımı söyle. Amerika'dan onun ısmarladığı şeyleri getireceğim. Aman Hoca Hanımın ağzının içine bak. O ne söylerse söylesin yap. Sık sık bizlerden selam söyle. Türkiye'ye döndüğümde dişlerinin bakımını yapacağımı da söyle. Ona son tekniklerle öyle şeyler yapacağım ki artistlerinki gibi inci olacak dişi.

Babanla gittiğimiz "medical centre"dan çok memnunuz. Ben diş kliniklerini geziyorum, baban ünlü kalp cerrahlarından randevu alıp onlarla konuşmaya çalışıyor. İlim kolay öğrenilmiyor kızım.

Sen de çikolatayı azalt biraz. Ağzını yazdığım o solüsyonla sık sık çalkala. İnsan dişlerinden bellidir kızım. Göreyim seni.

Seni iyi yetiştirdik. Bak sonunda nasıl da asistan oldun! Hatırlar mısın, ille de balerin olacağım diye tutturmuştun. Balerinlik sana göre değil ki! Yarın evleneceksin. (O konuştuğun çocuk ne oldu? Hani babası bakan olan. Hâlâ seni arıyor mu? Aman kendini ağırdan sat!) Balerinler mutsuz olur. Gerçi nezih bir meslektir. Senin kuğular gibi sahnede sekişini görmek beni mutlu ederdi. Neyse ileride torunlarımızdan biri balerin olur belki.

Sana kentin en güzel evini tuttuk. Belediye Reisi bizim partiden. Onun gönderdiği hastalara az bakmadım.

Senin çok başarılı bir bilim adamı olmanı istiyorum. Gerekirse seni Amerika'ya aldırırız, doktoranı burada tamamlar, yeni-

den üniversiteye dönersin. (Sonra yeniden Amerika'ya geri gelmek koşuluyla!) Oralarda seni yetiştirebilecek güçte değerli bilim adamları yok. Olsun. Başaracaksın.

Bilimde çalışkanlık önemli. Büyüklere itaat. Sakın ukalalık etme!

Seni Türkleştirmeye çalışabilirler. Sakın Türk olma! Türk insanı tembel, uyuşuk, yalancı, iki yüzlü eblehtir. Batı'nın derinliği yoktur onlarda. Vatan Millet Sakarya edebiyatına kulak asma. İlim evrenseldir. Bu evrensellikte, vatan kurtarmaya çalışmak saçmalıktır. Biz senin düşük zevkli, seksten başka bir şey düşünmeyen, çabuk kızan, zaman kavramı olmayan o kötü insanlardan olmanı istemiyoruz. Doktoranı yap, bitir. Seni İngiltere ya da Amerika'ya yollayalım.

Türkiye'de it kopuk çok. Sana kötülük yapmalarından korkuyorum. Sen benim hâlâ minik kızımsın. Canım ciğerimsin. O kaba Türkler kılına dokunsun, dokunanı mahvederim.

Seni Amerika'da okutamadık. Baban Türkiye'ye dönmek zorundaydı. Benim işim iyiydi, dönmeyebilirdim. Babanın ailesine bakması gerekiyordu. O ara muayenehanelerimiz dolup dolup boşaldığı için iyi para kazandık. Amerika ihtiyacı duymadık. Ama şimdi bakıyorum da keşke Türkiye'ye hiç dönmeseymişiz. Ağabeyinin başına bunlar gelmezdi.

Türkçe kitaplar okuma, çoğu değersizdir. En bilimsel görüneni bile derme çatma, çalma çırpmadır.

Biz babanla en kısa zamanda döneceğiz. Bu en kısa zaman en az bir yıldır. Bu arada sen ilin ileri gelenleriyle tanışmaya bak. Biraz girişken ol. Sen bir Amerikalısın.

Türkiye'de kazandığımız paralarla buraya yerleşmek istiyoruz. Sen de doktoranı bitirir, profesör olur, gelirsin. Ama önce biraz daha para biriktirmeliyiz.

Baban da ben de modern insanlarız. O taşra şehrinde sen de öyle ol. Oralarda insanlar yobazdır. Dikkat et. Başını kimseye eğme. Kimseyle tartışma.

Benim kızım büyümüş de asistanlar olmuş! Allah profesör olduğunu da göstersin. Tabii Amerika'da. Bizler o zaman emekli olmuş oluruz. Üç profesör bir evde yaşarız. Kocan da profesör olursa dört kişi. Dört büyük insan. Ev tarihe geçmiş olur.

Bölüm başkanı dostum Zehra Hanım'a, sayın Rektörünüze, Belediye Başkanına selamlarımızı ilet. Baban döner dönmez Rektör Bey'i muayene edecek. Söylemeyi unutma. Sakın sıkılma. Sıkılırsan sana Amerika'dan romanlar göndereyim. Baban gözlerinden öpüyor.

Sevgiyle kucaklarım kızım!

Annen
Dentist Prof. Dr. Mehlika Hasbahçe

❖

MEŞGUL BİR PROFESÖR

– Hocam rahatsız etmiyorsam tezim hakkında konuşacaktım.

– Görüyorsun meşgulüm bekle biraz... Alo, alo. Şaziye, görüştün mü adamla? Getirecek mi gübreyi? Bak sıkı tembih et, geçen seferki gibi olmasın! Yaktı bütün çiçekleri. Aynı adamın bir de köylüğü vardı ya, sorsun ona, tereyağ yapıyor muymuş hâlâ? Hani bir yemiştik. Nefisti yahu. Hadi Şaziye, gübreyle, tereyağını ihmal etme, geçerken Lale Pasajı'na uğrarsan, benim purocuma bir bak. Yeni purolar gelmiş mi? "Aslan Hoca" için alıyorum de! Ucuza verir! Hadi güle güle! Durumu bana telefonla bildir...

– Vay hocam, anam babam! Nasılsın yahu? Ne zamandır görüşemiyoruz!

– Ooo! Muhittin'ciğim, hoş geldin, canım oğlum çekil şöyle kenara, hemen Muhittin Bey'e yandaki odadan bir koltuk getir...

– Hemen hocam!

– Zahmet etmeyin. Fazla kalmayacağım. Geçen ay, seni aradım, bulamadım. Kooperatifin toplantısını yaptık. Seni yeniden muhasipliğe seçtik.

– Oh, oh, iyi yapmışsınız! Benim için bir şereftir. Kooperatif için canımı veririm... Oğlum, koltuğu şuraya koy! Çık dışarıda bekle. Muhittin Bey'le özel bir işimiz var!

– Sonra geleyim isterseniz hocam.

– Olmaz oğlum! Ne kadar sabırsız adamsınız yahu! Bekle, işimiz bitince seni çağırırız. Ha, git bize iki kahve söyle. Nasıl içersin, Muhittin'ciğim?

– Orta olsun...

– İki orta... Çaycı getiremezse sen kap gel, hadi aslanım!

– Gideyim hocam...

– Davran, çabuk çabuk... Bu gençlerin de içi geçmiş yahu!

...

– Girin!

– Hocam, kahvenizi getirdim, çaycı meşgulmüş.

– Sağ ol aslanım...Biz hesapları tetkik edeceğiz. Bir iki saat sürer, iki saat sonra gel!

...

– Girin! Sen mi geldin? Ne için gelmiştin yahu?

– Tezim için hocam!

– Doğru! Kafa mı kaldı yahu!

– Şu telefon da bugün amma çalıştı ha! Alo, Remzi sen misin? Yok yahu! Ak Çimento, İş Bankası C.. Deme, bak sen? Allah Allah! Brisa da mı? Kayıp mı ettik... Neyse canımız sağ olsun. Sen yine bir miktar Ereğli Demir Çelik al. Gel beni dinle. Konuşuruz sonra. Olur, ne zamandır gidemedik tabii. Güzel bir yer biliyorum. Koyarız balığımızı buzluğa. Bir güzel pişiririz. Sen Tekirdağ buluyorsun değil mi? Helal, rakımız hazır... Neyse, Eczacıbaşı'na da bir bak ne kadar artmış. Akşama doğru ara beni. Hadi Remzi'ciğim canım...

– Yahu tezin neydi senin?

– Şey hocam siz bana...

– Girebilir miyiz hocam? Yeğeniniz için ısmarladığınız ansiklopedileri getirdim.

– Sağlam mı hepsi?

– Sağlam hocam anlaştığımız fiyata.

– Taksitle...

– Evet...

– İyi hadi yaz senetlerini de ödeyelim. Senin bir de bilgisayarcı arkadaşın vardı... Neydi adı, hah, Cem... Bir sorsana ısmarladığım "modem" gelmiş mi? Otur, ayakta durma. Kalemin mi yok? Oğlum ver arkadaşına kalemi yazsın.

Yine mi telefon yahu? Ne var yine?

Recai Bey, siz misiniz? Hayrola?

Evet dışarıda yağmur var! Akıyor mu? Hay Allah! Ne yapabilirim şimdi? Çok mu kötü, vah vah! Dün gece yağmurda, çıkıp

tavan arasına, el feneriyle iyice inceledim, çatıyı. Saat gecenin ikisi miydi, neydi? Yok canım, görevimiz. Apartman yöneticiliği kolay değil. Madem üzerimize aldık, hakkını vereceğiz... Gelince ilgilenirim merak etmeyin. Tanıdığım ustalar var. Biliyorsunuz şu ara kapımı değiştiriyorum. Çelik kapı taktıracağım, hani hanımın altınları falan... Başında durmak gerekir adamların... Başını çevirsen yanlış yaparlar... Çatı için bulacağım ustayı, merak etmeyin... Siz yorulursunuz, zahmet etmeyin. Ben ensesinden ayrılmam... Bu işler özen ister. Apartman önündeki park yeri için de gerekeni yapacağım, planlarım var... Güle güle Recai Bey. Merak etmeyin apartmanı bana teslim edebilirsiniz.

Senetlerin işi bitti mi? Ver imzalayayım. Tamam... Hadi, görüşürüz. Hay Allah, Recai Bey'e söylemeyi unuttum... Alo! Recai Bey, yarın cumartesi, bugünden bankadan apartmanın parasını çekin! Usta için. Uygun bir miktar! Yağmur mu? Çok mu arttı? Hemen geleyim de şu çatının çaresine bir bakalım. Huyum kurusun üzerime aldığım her işi iyi yapmaya çalışırım. Sorumluluk duygum çok gelişmiştir. Şimdi sen kalk git, bu yağmurda, çatıya bak! Benden başkası yapmaz bu işi... Hâlâ bekliyor musun oğlum? İşte görüyorsun. Üniversite hocası olmak kolay değil! Başımı kaldıramıyorum. Verilen işi hakkıyla yaptığım için, her işi de bana yüklüyorlar. İnsan çağından, çağının insanlarından sorumludur... Şimdi geç oldu, ben de eve çatıya bakmaya gidiyorum. Seninle sonra görüşürüz oğlum. Tez dediğin şey öyle "tez" yapılan bir şey değildir... Ha, araban var mıydı? Benimkini oğlan almış bu sabah. Atıver beni eve. İlim adamlarına biraz hizmet et!..

❖

SEVGİLİ ÖĞRETMENİM BİR ÇOCUKTAN MEKTUP ALDIM!

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nden sevgili dostum, hocam Halilrahman Açar'ın o zamanlar dört yaşında olan oğlu bir gün evlerini ziyaretimde beni heyecanla karşılayıp sordu: "Kuşku nedir?" Ben de biraz alaycı tavırla gülerek "borudur," dedim. Bu yanıt onun epeyce içine işlemiş ki bana iki yıl sonra babasının eliyle aşağıdaki mektubu yolladı (arada babasının yaptığı yorumlarla).

Profesör Amca'ya,

Felsefeciler çocukların düzenini bozarlarsa hiç felsefeci olamazlar, felsefeciye de benzemezler. Hiç kimse onların felsefeci olduğunu düşünmez. Eğer çocukların düzenini bozuyorsanız, niçin felsefecisiniz? Niçin çocukların felsefe haklarını bozuyorsunuz? Onlar da bir can.

Niçin bir de kendinize felsefeci diyorsunuz? Aklınızı kullanın.

Siz ne biçim felsefecisiniz?

Siz niye böylesiniz?

Ben hayatımda bu kadar düzensiz bir felsefeci görmedim. (Abdurrahman sizin hakkınızda böyle düşünüyor. –Babasının notu!–)

Çocuklar size karışmıyor, bunun ne anlamı var? Bi de siz felsefeye uymuyorsunuz ki! Biraz düşünseniz olmaz mıydı? Bi de siz, niçin çocukların düşündüğü soruları atmasyondan cevaplıyorsunuz? Siz niçin böyle şeyler yapıyorsunuz? Sonra çocuklar düşündüklerinde sizi bir felsefeci sanmıyorlar. Sizin düşünceleriniz yanlış.

Siz ne yapıyorsunuz ki böyle şeyler yaptıklarınızda sizin için "ne anlamı var?" Biz düşünemedik, siz anlamını söyleyin.

Ben senden mektubumun cevabını bekliyordum. Sen de benim gibi düşünüyor musun?

Senin için bu mektubu hazırladım.

Sizi yine bekliyorum. Hep beraber uçağa binin. Hep beraber bu mektubu okuyun. En sonunda size bir soru hazırladım. Sorum: "Düşünmek nedir?" Cevabını bekliyorum. Van'a bekliyorum. Selam gönderiyorum.

Abdurrahman Açar

(Babasının notu: Abdurrahman'a çok acı tenkitlerin var dedim. O da "onlar çocuklara acımıyorlarsa, ben niye acıyayım ki" dedi.)

Sevgili Abdurrahman,

Seni üzdüğüm için özür dilerim. Çocuklar gerçek felsefecilerdir, çok iyi sorular sorarlar. Büyüdükçe bu felsefe yetenekleri yiter. Hele bir de benim gibi yaşlanıp felsefe profesörü oldular mıydı, felsefeyle hiç ilgileri kalmaz. Yine de sorunu yanıtlamaya çalışayım. Düşünmek, çocuklarla güzelleşen, çocuklarla

anlam kazanan, çocuklarla umut olan dünyayı, o dünyadaki çocukları anlamaya çalışmaktır. Kendi aklını, kendi gözünü, kendi kulağını kullanabilmektir. Düşünmek, güzel insan olmaktır. Düşünmek, dünyadaki çirkinliklerle, haksızlıklarla mücadele etmek. Varlığın doyumsuz sırlarının perdesini açmaya çalışmaktır. Mektubumu bir soruyla bitiriyorum: "Çocuk nedir?"

❖

SÜHEYLA HOCA'NIM

Süheyla,

Bir bayram sabahı, aklıma düştün yine. Mahallenin çocukları çaldı kapımı, bahşiş ve şeker için. Açmadım hiçbirine. Başka kimse aramadı. Yalnızım ben. Bildiğin gibi. Çıktım sokağa. Aklıma Adana'ya gitmek geldi. Atladım bir otobüse. Yolda okudum. Düşündüm. Yazdım. Dostlarıma mektuplar yazıyorum. Yemek molasında televizyonda seni gördüm. Maşallah şişmanlamışsın. Zâten kız irisiydin tanıdığımda seni. Profesör mü oldun kız? Ne çabuk. Bileklerinde hâlâ bilezikler. Boynunda gerdanlık. Hey mübarek Süheyla, falanca üniversitede dekanmıymışsın, rektör mü anlayamadım. O gürül gürül sesinle susturdun çevrendekileri. Sık sık da güldün. Çok makyaj yapmışsın. Sil o yüzündeki boyaları. Biraz da kilo ver. Parmağındaki pırlanta yüzükten anladım, birileriyle evlisin yine. Kız bu kaçıncı? Seni çapkın seni.

Seni hep o kocaman poponla hatırlıyorum. Hani kıra gitmiştik. Çeşmeden su içmek için eğilmiştin. Pantolonundan fışkıran o muhteşem manzara, elli yaşıma geldim, hâlâ başımı döndürüyor. Beni bir çanta gibi yanında taşırdın. Okulun basket takımında sipsivri bir adamdım. Sessiz. Şimdi de öyleyim. Okul bitti. Bir şirkette muhasebeciliğe başladım. Şimdi müdür oldum, muhasebede. Yıllar geçiverdi. Basketi bıraktım. At yarışı oynuyorum. Hanımlara iltifat ediyorum. İltifat ettiğim hanımları kayda geçiriyorum. Seni unutmuştum. Hay Allah nereden de aklıma düştün. Ne de olsa gençtim. Mahcuptum.

Sense bir canavardın. Ne güzel dans ederdin! Sesin de güzeldi. Pikniklere giderdik. Yetmişli yılların başı. Kantin dilberiy-

din. Akordeon çalardım ben, şimdi bıraktım; dans ederdik. Kavak yelleri eserdi başımızda. Benim hâlâ başımda. Hayret profesör olmuşsun. Nasıl oldu kız? Hani her şey olabilirdin de hoca olabileceğin hiç aklıma gelmezdi. Canlıydın. Sıcaktın. Hayatı çok severdin. Çapkındın. Biraz korkakça. Beni severdin. Belki yumuşaklığımı. Beni yönetmeyi. Hani yazın beni alıp, evdekilerin yazlığa gittiği bir zamanda, yatağa atmıştın. Giyinik sevişmiştik. Sizin kuşak kızları öyle sevişirdi. (Şimdikiler canavar Süheyla, bir kaçını denedim. Siz ne terbiyeli aşifteydiniz! Utanırdınız. Korkardınız. Şimdi bile sevişmeyi hep olağandışı, çok önemli buluyor olmalısınız. Yaşıtlarınız öyle davranıyor. Sevişmeyi, "düzülme" olarak anlayıp, ruhuna müdahale olarak gören siz yaşta hanımlar gördüm.) Kızlığınız dokunulmadan kalırdı. Böylelikle kocanız olacak adamı aldatabilirdiniz. Sen daha okul bitmeden yaşlı biriyle evlenip yurtdışına gittin. Oralarda ne oldu bilmiyorum. Yurda profesör olarak mı döndün? Kürklerin vardı hani? Bir yığın takın, giysin! Kimbilir ne denli çoğaltmışsındır onları! Ayakkabıların hele, bilmezdin sayılarını! Kitapların yoktu! Profesör oldun. Ne zaman okudun Süheyla?

Zeki olduğunu bilirdim, "âlim" olmana şaşıverdim. Dedim ki kendi kendime, "Süheyla, akıllı bir akademisyen erkek bulmuş, zekâsıyla ondan ilimini kapmıştır." Elbette kapacak nice şeyler de bulmuşsundur! Senin ne uyanık olduğunu bilmiyor değilim. Pek de şaşmıyorum bu işe. Son zamanlarda,manken gibi, senden daha genç, (Sen her dem gençsindir kız!) güzel kızlar, erkekler görüyorum, ben onları manken sanırken bir de bakıyorum hepsi de profesör çıkmıyor mu? "Allah Allah" diyorum, mankenlik ABD'sinde (Ana Bilim Dalı mı diyorsunuz siz?) amma çok profesör var: Hepsinin başında da Âlim-Manken, Manken-Âlim Süheyla var. Çarpuk çurpuk insandan âlim mi olur? Sen de bölümüne asistan alırken, bu manken olma ölçütlerine dikkat ediyorsundur, muhakkak.

Benim bir yazlığım var. Orman içinde. Denize yakın. Ne kazandıysam, paramın tümünü oraya yatırdım. Bahçeli, yüzme havuzlu. Bir bakıcısı oturur içinde. Ben fırsat buldukça giderim. Bana yazarsan adresini veririm yazlığımın. Gelir misin? Müthiş dinlendirici bir yer. Hani profesörsün ya, çok çalışıyor yoru-

luyorsundur. Sen bana ilmini anlatırsın, ben sana hasretimi. İlk göz ağrını özlemedin mi? Hadi çabuk yaz. Çabuk gel.

Vazgeçilmez "Çocuğun"
Salih Yürekçi

❖

VİCDAN TİTREMESİ, BİR AKADEMİSYENİN

Sadri,

Dün gece yüzüme tükürdüm. Aynada. Benim kadar adi bir insan olamaz. Okumuş yazmış; üstelik okumuş yazmışlara nutuk atıp, vaaz veren biriyim. Akademisyen diyorlar bana. Bu sözü şöyle okuyorum: Ak-adam-isyan, gerçekten "ak" mıdır? Kirlenen dünyada ak kalabiliyor mu? Kalabilecek mi? Ben kalamadım, Sadri'ciğim. Kalamıyorum. "Ak-adam-isyan" değilim artık, "kara-herif-utan"ım! Aklımın kendi durumumu kavraması bana acı veriyor. Güçsüz, iki yüzlü, kendini beğenmiş, korkağın biriyim. Keşke biraz aptal olup, durumumu anlamasaydım. Neden böyleyim? Neden intihar edemiyorum? Neden güçsüzlüğümü herkese söyleyemiyorum?

Bu sorudan başlayalım: "Ben beş para etmez bir akademisyenim" desem, bunu gazete ve dergilerde yazsam, bana hemen "ne akıllı adam, ne kadar da namuslu, değersizliğini söyleme cesaretine sahip, çok büyük adam çok," diyecekler. "Güçsüzlüğünü söyleyerek, güçsüzlüğünü anlatmak istiyor." Akademisyenin içtenliği elden gitmiştir. "Numara yapan" akademisyen dolaşıyor ortalıkta. Nasılsa, biliyor; anlıyor, öneriyor, eleştiriyor. Her şeyi eleştiriyor. Aydınım, bayarım herkesi eleştirilerimle. Ağzımı açtığımda ağzımdan eleştiriler fışkırır. Herkesi bayarım. Neden mi? Sorumluyum ben her şeyden; hayat benden sorulur; haddini bilmeyenlere hadlerini bildiririm. Kendimi de eleştiririm. Eleştirirken aklıma geliverir: Atıyorsun, bunların hepsi numara! Numara çektiğim de mi numara acaba? Bunca yıllık okuma, beni kuşkucu yaptı. Paranoyak! Numara çekme endişesi! İçtenliğimden kuşku!

Oyuyorum kendimi. Müthiş hırpalıyorum. Ama "şov" yapmak hoşuma gidiyor. Nerede beni dinleyen bir kalabalık bulsam coşuyorum. Onları aydınlatmaya kalkıyorum. Gece yatağımda yaptıklarımın gülünçlüğünü düşünüyor, uyuyamıyorum. Ah! Keşke düşünemesem. Vicdanım olmasa! Gülünç olunmadan nasıl aydın olunur? "Ak-adam-isyan" olunur, nasıl?

Biliyorsun çocukluğumuz birlikte geçti. Ne güzel günlerdi. Sorumsuz, özgür! Sevdiklerimizi anımsıyor musun? Sonra? Sonra gittim ben. Kitaplarda boğuldum. Oysa, iş adamı olamaz mıydım, senin gibi? Bol bol spor yapıp, uzun tatillere çıkamaz mıydım? Neden başıma böyle büyük bir felaket geldi? Ne olacak, benim sonum? Ne olacak?

Düşünebilen bir kafaya sahip olma felaketi! İnsanları anlayıp, eleştirebilme belası! Genç insanlara yol gösterme vebâsi! Okuyarak kirlenme kanseri! Neden temiz kalamıyorum ben? Başkalarına "köle olmayın!" derken köleleşiyor; eşya haline gelmeyin derken eşyalaşıyorum!

Bende yanlış olan ne? Dünyanın değişimi ne yönde değiştiriyor beni? Kirlenmemi nasıl önleyebilirim? Hangi hamam bizi günahlarımızdan arındırır?

Okumak, üstte kalmış, derinlerime inmemiş! Bilgi bende hep sırıtmıştır. Pipomda, beremde, saç traşımda, sakalımda, ayakkabılarımda! Bilgi, bende çirkindir. Ukalalıktır. Paradır. Konumdur. İnsanlara egemenlik kurmaktır. Ben bilgiyle yaşamayı bilmiyorum. Bilmeyi bilmemenin acısını çekiyorum. Nasıl bileceğim? Nasıl bilmeliyim? Ne bileyim ben? Beyinlerimizi malumatla taradılar. Doldu taştı. Yamalar halinde duruyor orada. Parmak uçlarımda, dudaklarımda görünmüyor. Bütün hücrelerime sinmemiş.

Bilgiyle sınıflar geçmiş, diplomalar almışız. Bilgiyle ürünler yaratmışız. Kullanmışız onu. O da bizi kullanmış; bilgiyi ezberlemiş, kazandıracağı parayı kollamışız.

Bense bilgiye hep bilgi aşkı için baktım. İnceliklerini öğrendim birçok alanın. İnsanla, politikayla ilgili alanın. Bilgimden para kazanmaya kalkmadım; memurluğun çarkına kapıldım gittim yalnızca. Bilim nasıl yapılır? Ustalarımızdan öğrendik. Oysa

dünya öyle hızlı değişti ki ustalarımız, birer "hasta" ya da kolayca "yiyebileceğimiz" pastalara dönüştüler.

Görüyorsun Sadri! Derdimi biliyorsun. Türkiye ne zaman batacak? Ben sorumluyum, toprağıma karşı. İnsanımıza karşı. Bilgime karşı sorumluyum. Oysa, sorumluluğumu bir türlü yerine getiremedim. Ödünler mi verdim, çok? Bilgim kişiliğimle bütünleşmiyor. Damarlarımdan akmıyor. Buna "bilgi pıhtılaşması" diyorum. Bir gün tıkayacak kan akışını bu pıhtılaşma.

Bilgiyle dönüşemiyoruz. Bizi dönüştüren etkenleri bilemiyoruz. Bildiklerimiz de bizi dönüştüremiyor. Kendinden iğrenen, herkesten tiksinen, kibirli, kasıntı insanlar oluyoruz.

Sadriciğim, ben bu akademisyenliği bırakacak; senin fabrikanda çalışacağım. Elbette yönetim kurulu üyesi olarak değil. Şoför olarak. Şoförlüğü seviyorum. İlk mesleğimden duyduğum utancı unuttukça şoförlükte ustalaşacağım.

Bâki Selam
Nihat!

❖

BİLİM, İNSANI DAĞITIR MI?

Bilimsel düşünebilme, bilimde araştırma yapıp, ürünler yaratabilme nasıl bir tavır içinde olmayı gerektirir? Bilimin araştırma alanında yaşayan, bu alanda yolculuklar yapabilip, küçük de olsa yapılar kurabilen bir insanın yaşamı nasıl bir yaşamdır? "Bilim insanı kimdir?" bir soruyla açmak istersek, bilimsel yaşantının (tecrübenin) ardında duran insanı. Kimdir, hesaplayan, gözlemler yapan, görüş bildiren, savlar ileri süren, savlar oluşturan, kuramlara katkıda bulunan ya da onları yeniden kuran? Ciddi, ağır başlı, temkinli, dengeli, ölçülü, soğukkanlı biri mi? Yoksa, gözlerinde zekâ ateşleri yanan, esprili, heyecanlı, coşkulu, enerji dolu bir insan mı? Dalgın, insanlarla iletişimi kopuk, çalışma alanının sorunlarına gömülüp gerçek dünyayı unutmuş saçı başı darmadağın yarı "meczup" mu?

Sorularımdan rahatsız olanlarınız "ne anlamsız sorular bunlar 'bilim yapan' insanların belli kişilik özellikleri taşıması neden gereksin ki?" diyebilir. Bilim alanında çok değişik tutum ve

davranışlarda bulunan insanlar vardır. Değişik huylarda. Bilim insanı huylu denilen insanlar vardır. Değişik huylarda. Bilim insanı huyu diye bir huy, ne duyulmuş ne de görülmüştür! İnsanların mesleklerindeki tutumları ile günlük yaşayışlarındaki tutumları farklıdır. Bir matematikçi ya da fizikçi olarak kâğıt kalemle bir sorun üzerinde yoğunlaşmış çalışanla, gözleri yaşlı küçücük kızının saçlarını okşayan, aynı insandır farklı tutumlar içindedir. Kızının saçlarını okşama tavrıyla, problem çözme tavrı aynı olabilir mi?

Bu karşı çıkışa hak vermemek olanaklı değil. "Bilim insanı kimdir?" sorusuna yanıt ararken, kişilik özelliklerinin değil, bilim insanı karakterinin ardındayım. Kişilik özellikleri, sinirli, sabırsız, içe dönük ya da dışa dönük... diye nitelendirebileceğimiz psikolojik özelliklerdir. Bilim insanı karakteri diye nitelendirdiğim, elbetteki psikolojik özelliklerden bağımsız olmayan, bilimsel araştırma alanında yaşıyor olmanın getirdiği karakter özellikleri, bilim yapan insanın, bilim insanı olarak taşıdığı, taşıması gereken özelliklerdir.

Bilim insanının temel karakteri dürüstlüktür. Kendine ve araştırdığı alana, alanıyla ilgili araştırmalara karşı dürüstlük. Bu dürüstlük, gerçeğe duyulan saygıdan gelir. Bu saygı en azından beş öğeden oluşur: **a)** Gerçekliği anlama, öğrenme, araştırma duyarlılığı. Sürekli gözlemlerle, yeni bilgiler edinme çabası. **b)** Yeni verilerle, yeni öğrenilenlerle eski bilgilerimizin karşılaştırılması. Özeleştiri. Kendimizle ve gerçeklerle yüzleşebilmelerimizin karşılaştırılması. Özeleştiri. Kendimizle ve gerçeklerle yüzleşebilme. **c)** Araştırma yaptığımız alanlarda farklı görüşlere açık olma. **d)** Görüşlerimizi içtenlikle, açıkça dile getirme. **e)** Sürekli olarak kendimizi tazeleme. Bu saygı, bilim insanının kendine, yaptığı işe, bilime, insana saygısıdır.

Elbette bu saygı, onu, gözü kapalı, dediğim dedik bir insan yapmamalı. Saygılı olmak, ciddi olmaktır. İlkelere göre davranmaktır. Ama katı olmak demek değildir. Katılık, dürüstlüğe aykırıdır. Dürüstlük, seçeneklere, farklılıklara duyarlı olmayı gerektirir çünkü! Taş kafalı olmakla, ciddiliğin ne ilgisi olabilir? Tebessümden korkanın, ciddiyet kalkanının ardına saklanması

boşunadır. Saygı, dürüstlük; farklılıklardan, anlatım değişikliklerinden ürkmemeyi gerektirir.

Disiplinli, ilkeli olmanın, yukarıdaki saymaya çalıştığım, saygının beş ilkesi ışığında gözden geçirdiğimizde, anlayışlı, hoşgörülü, tahammüllü, gülümseyen bir insana uzak durmadığını söyleyebiliriz. Disiplin bizi katılığa götürdüğünde, nasıl yenileyebiliriz kendimizi? Nasıl farklı görüşlere açık olabiliriz?

Öğrendiklerinin çok zor elde edilen, üzerinde artık tartışılmayan bilgiler olduğunu sanan, onları farklı biçimlerde ifade etmekten aciz, seçenek oluşturan değişik görüşlere kendini kapatmış insanların kendilerini "ciddi" sanmalarına hep gülümsemişimdir. Bu dar kafalı inatçı insanlara panzehir olarak Sokrat'ın ironisini önermek istemişimdir. Yazık ki kendilerini duvarlarla kapamış, bu ironi geçirmez kafalara erişme olanağım olmadı. Ciddi olmak için katı olmak gerekmediğini anlayıp kendilerine aynada kahkahalarla gülebilmelerini düşlerim hep.

Gerçek saygısı, içinde mizahı, deyim yerindeyse "dağıtmayı" barındırabilir. Dağıtmak, araştırmalarımızdaki rasyonelliği besleyen "irrasyonel" güçtür. Yanlışlarımızla, kendimizle, "edep dairesi içinde" arkadaşlarımızla dalga geçebilmek; zaman zaman ironik edebî bir dille kendi görüşlerimizi ve karşıtlarımızı eleştirmek, "tiye almak", bilim insanı karakterimizin temel öğesi olarak dürüstlüğün bir gereği olabilir. Ciddiliğin dogmatizme kaymasını önleyen mizahla, ciddi bir biçimde "dağıtabilir" bilim insanı.

II. BÖLÜM
BİLGİ – MÜHENDİSLİK – FELSEFE

1. Bilgi

BİLGİ, BİLGİ

Ne içindir bilgi? Neye yarar? Hangi amaçla kullanılır? Bilgi üstüne, neyi bilip neyi bilmediğimiz, bilemediğimiz, bilgimizin sınırları, bilgimizle mutlu olup olmadığımız üstüne düşünebiliyor muyuz? Böyle bir düşünmenin gereği var mı?

Bilgiyi bilmeye çalışmak, çok az kişinin gündeminde olsa gerek. "Bilmeyi biliyor muyum?" sorusu, kendimizi, yaşamımızı sorgulamayı anlamlı bulanlar için önemli bir soru. "Bilmeyi biliyor muyum?" Bilinen, bilinmesi gereken nasıl bilinmeli? Peki, bu soru bizi, bilgi üstüne "yeni" bilgiler edinmeye götürmüyor mu? Elbette! Özellikle "bilgi" çağı olarak anlatılan, bilginin gücünden, erdeminden sık sık söz edilen bir çağda, "nasıl bir bilgiymiş bu bilgi?" diye soru sormanın gereği yok mu? Silah yapmaya, her türlü teknolojik araç gereç üretip, yaşamı "kolaylaştırmaya", "hızlandırmaya", hastalıkları iyileştirip, insan ömrünü uzatmaya, insanı daha sağlıklı, daha acar kılmaya, hayattan alacağımız keyifleri çoğaltıp, daha yoğun hale getirmeye, alıştığımız, "düzgün" gittiğini düşündüğümüz yaşamın sorunları çıktığında, bu sorunları çözmeye yönelik bilgi! Teknolojinin, bilimin, büyük ölçüde yöneldiği, insanı bu gezegende ayakta tutmaya yarayan, "yaşam mücadelesinde" ona destek olmaya çalışan bilgi. Buna

tutunma bilgisi diyorum.Yaşama tutunma bilgisi! İnsan türünü var kılan, binlerce yıldan beri kuşaktan kuşağa aktarıla aktarıla biriktirilmiş yaşam deneyimlerinin bilgisi! Kimileri gizli tutulmuş, ancak belli bir topluluğun kullanmasına, edinmesine izin verilmiş, kimileri üst düzey yöneticilerin, siyasal, sosyo-ekonomik gücü elinde tutanların elinin altında bulunan, "bilgi güçtür" sözünü söyleten bilgi! Her kültür, tarih boyunca tutunma bilgisiyle varlığını sürdürmüş: Doğal afetlere, hastalıklara, diğer kültürle ilişkisinde sorunlara tutunma bilgisi ile yanıt aramış!

İşte bilgi çağı, tutunma bilgisinin etkin olduğu bir tutunma yaşamı yoğunluklu çağ. Alışılmış terimlerle söylendiğinde, neo-liberal düzenin, küreselleşmenin çağı. Yarışmacı bir dünya düzeninde, ulusal sınırların etkisini yitirdiğini, dünyaya egemen olan çokuluslu çıkar gruplarının sürekli olarak kârlarını artırmaya çalıştığını, dünyanın birçok yerinde askeri müdahelelerin gerçekleştiğini, yüzlerce, binlerce insanın bu çatışmalarda öldüğünü, açlıktan, yoksulluktan gerçekleşen ölümlerin sayısının giderek yükseldiğini görüyoruz. Tutunma bilgisinin yönlendirdiği tutunma yaşamında bilginin üretimi, iletimi, erişimi ve kullanımında büyük sorunlar var. Bilgi, tutunmaya çabalayan insan için bir güç ise, onun mutluluğunu amaçlıyorsa, dünyadaki bunca sorun niye? Bilgisi eksik mi, yetersiz mi insana? Neden yetmiyor?

Kimler ne adına bilgi üretiyor? Nasıl ve kimlere iletiyor? Bu bilgilere kimler, nasıl, ne pahasına erişiyor? Bilgiyi, sorunlarımızı çözecek biçimde kullanabiliyor muyuz? Bilginin dağılımındaki adaletsizliklere çözüm nasıl bulunacak? Bilgiyi tekelinde tutup, bundan sömürü düzeyine varacak denli çıkar sağlayan güçlerin çarklarını çevirdiği düzen, nasıl yaşanası bir dünya için düzeltilebilir ya da ortadan kaldırılıp, yeni bir düzen oluşturulabilir?

Tutunma yaşamında, tutunan tutunuyor, tutunamayanlar telef olup gidiyor. Yaşama olan saygımız, tutunma yaşamında, tutunma bilgisine egemen olan bu güçlere teslim olmayı olağan görmeye mi götürmeli bizi? Tutunma bilgimizde sorunlar var. Üzerimize bilgiler yığılıyor, o bilgileri ayıklayıp süzme gücün-

den yoksunuz. Yığma bilgiden süzme bilgiye geçemiyoruz. İnsan bilgisiyle sağlıklı bir yaşamı kurmada çok zorlanıyor. *Epistemiyatrik* (bilgi sağlığı ile ilgili!) sorunlarla dolu dünya.

Acaba büyülü bilgiler var mı? İnsan onları biliverdiğinde tüm sorunları çözülüversin? Öyle bilgiler olsaydı tutunma yoğun yaşam içindeki çağım, bu bilgileri ne güzel pazarlardı. Önce dünyanın ileri gelen zenginlerinin emrine verilirdi bu bilgiler! Onlar bu bilgileri kendi çıkarları doğrultusunda kullanır, bu bilgilerin başkalarının eline geçmemesi için olmadık zulmü yapabilirlerdi.

Şimdilerde pazara açık teknolojilerde, özellikle tıp alanında, bu tür bilgiler, büyük paralar karşılığı satılıyor; rakip araştırmacıların, bilgi satıcılarının eline geçmemesi için köşe bucak saklanıyor!

Yaşam, salt tutunma yaşamı değil! Hakikati çıkarsız bir kaygıyla merak edip öğrenecek, herkesle paylaşmaya hazır, sanatın bilimin, edebiyatın, felsefenin, insana, yaşama, saygılı inanç düzenlerinin önerdiği yaşamlar da var! Bunlardan yazılarımda söz edip duruyorum. Söz etmeyi sürdüreceğim. İnsanın bilgisiyle rezil olduğu bu gezegendeki yaşamda dönen epistemiyatrik dolapların farkına varmak gerekiyor! Bilginin, salt güçlü olmak, dünyada egemenlik, denetim kurmak isteyen, sığ dar kafalı bilgi tacirlerinin eline geçmesi, birçok bilim kurgu romanında vurgulandığı gibi, dünyanın sonu olabilir.

Bu arada üniversiteler bu çarkın içine girmiş, bilgi tüccarlarının cirit attığı bir alan haline gelmiştir. Kaç üniversite bu durumun farkındadır, farkında olanların kaçı bundan rahatsızdır? Üniversite epistemiyatrisi üzerine, egemen tutunma yaşamının dışına çıkan bir tavırla araştırmalar yapmak gerekiyor!

❖

BİR ŞİFA OLARAK BİLGİ

Epistemiyatri kliniğinden geliyorum. Hastalarımın sayısı giderek artıyor. Öğle ağır vakalarla karşılaşıyorum ki işim giderek zorlaşıyor: Epistemiyatrik bozuklukların azaldığı bir dünya düşlüyor; o zaman ben epistemiyatrist olarak, mesleğimi bırakır; şiir yazmaya başlarım, artık insanın bilgisiyle nasıl mut-

lu olabileceğini araştırırım." Bu sözleri düşlerimdeki bir epistemiyatrist söylüyor. Epistemiyatrinin yeterince ayırdına varamadı, dünya. Bilgi sağlığı anlamında kullanıyorum bu sözü, bir süredir. Yalnız tıbbın tekelinde olan bir araştırma alanı değil: Ruhbilimin, ruhsal toplum bilimin, insan bilimlerinin uğraşı alanı. Felsefenin de ilgisi içinde. Nörolojinin, biyolojinin de sorgulayacağı sorunları içeriyor.

Sağlığımızı bozan bilgiyle ilişkilerimizi inceliyor, epistemiyatri. Bilgi, kendi başına "zararlı", "sağlık bozucu" değildir. İnsanlığı yok etmeye yönelik, tüm yüksek insanlık değerlerini aşağılayan bilgiler bile, onlarla "uygun" ilişkiye geçildiğinde, insana zarar vermezler. Bilgi ağacının yasak meyvesini yediği için cennetten kovulan insan, yüzyıllardır geleneğinde taşıdığı bu görüşüyle "bilgi"den korkabiliyor, kendisine "zararlı olduğunu", onu "günaha sokabileceğini" düşündüğü bazı bilgilerden ürküyor. Günlük yaşamda bile "bunları öğrenirsem ahlakım bozulur, dengem elden gider," diyen insanlara rastlamıyor muyuz? "Çağımız bilgi çağıdır, bilgilenin," diyerek, bilgilenmeye karşı bizi yönlendirmeye çalışanlar, sürekli bilgi bombardımanı altındaki insanların, bilgi karşısında nasıl sağlıklı kalacağı konusunda yeterince duyarlılığa sahip midir?

Kitap okumayı, bilgi edinmeyi sürekli olarak teşvik edenler, "hangi kitabı, nasıl okuyacağız? Hangi bilgiyi nasıl edineceğiz?" sorularının önemini görebiliyorlar mı? Evet, hiçbir bilgi kendi başına zararlı değildir bilgili olmak da olumlu bir insan özelliğidir. Ama nasıl olacak da bilgi, bizi insan gibi insan edecek? Sağlıklı bir insan olmamıza nasıl katkıda bulunacak? Nasıl bir bilgiyle bilgi sağlığımızı koruyacağız? Öğrendiğim zaman hayatla ilişkimi olumlu yönde geliştirebileceğim, dirençli, sabırlı, mutlu olabileceğim, karşılaştığım sorunların yılmadan üstesinden gelmeye çalışabileceğim bilgiler, doğrusu, bilgilerle olan ilişkilerim nasıl olacak? O kadar kitabı neden okuyorum, okuyacağım? Bu kadar bilgiyi neden edineceğim? Diploma almak, "akıllı" ya da "bilgili" görünmek için mi? Para kazanmak, meslek sahibi olmak için mi yalnızca! Bilgiye bilinçsiz teslimiyetimiz, değerlerden, insanlık adına anlamlı amaçlardan yoksu bilgi oburluğumuz, bizi bu dünyada, hem birey hem de toplum

olarak bilgiye bilgi katan insanlar, haline gelmemizde önemli engeller değil mi? Bulduğumuz her kitabı okumanın, bilgilerimizi eleştirmeden, irdelemeden, onlara seçenekler sunmaya çalışmadan yaşamanın neresi aydın olmalıdır?

Bilgi sağlığı bozuk insanların giderek çoğaldığı bir çağdayız. Bilgi sağlığı bozuk insanlar, kolayca aldatılabilir, yönlendirilip, etki altında bırakılabilir. Bilgi sağlığı bozuk insanlar, bilgiyle mutsuz, bilgiyle kaygılı, bilgiyle yılgın, çökkün, sabırsız, sinirli, kıskanç, kafası karışık, bilgiyle zayıf iradeli, bilgiyle mızmız insanlardır. Elbette bilgiyle kibirli, bilgiyle kasıntılı, kendini beğenmiş, edepsiz, ölçüsüz, dengesiz, bilgiyle kaba, küçümseyici insanlar da vardır, "epistemiyoz"lar ("Psikoz" ya da nevroz gibi!) arasında. Öğretmenler, eğiticiler çok dikkatli olmalılar. Papağanlara, bilgiyi körü körüne öğrenip, soru soramayan, eleştiremeyen, yorumlayamayanlara başarılı öğrenci dememeliler.

Yoksa, bilgisini sırtında ağır bir yük olarak taşıyan, bilgi enayisi, bilgi tazısı, bilgi sağlığı bozuk insanlara kalır dünya. Böyle bir dünyada hayat şu ya da bu biçimde sürebilir. Ama böyle bir dünyada yaşama niteliği düşmüş; bilgiler ufkumuzu açacak, bizi insan kılacak canlılıktan, heyecandan, yaratıcılıktan uzak olacaktır.

İnsan sağlığının, yalnızca bedensel, yalnızca duygusal, düşünsel olduğunu sanmak bir yanılgıdır. Bilgilerimizle girdiğimiz ilişkiler de bizi hasta edebilir. Kafamızı "düzleştirip", yargı gücümüzü kısıtlayabilir. İnsan bilgi edine edine yobazlaşıp, bilgi edine edine cahilleşebilir.

Soralım kendimize her sabah: "Ben bugün, bilgi sağlığım için ne yaptım?"

❖

BİLGELER ÇEKİLDİ Mİ HAYATIMIZDAN?

Çekilmeleri gerekiyordu. Yerlerine uzmanlar geldi. İlaç yazıyor, hesap yapıyor, sorunlarınızı çözüyorlar. Doktorlar, mühendisler, "bilim" danışmanları. Hele hele geliştirdikleri inanılmaz "teknik"lerle sizin "toplum önünde konuşamama", "kendine güvenememe", "karşı cinsten arkadaş bulamama", "sağlıklı düşünememe", "girişimci olamama", "gergin ve sinirli

olma", "cinsel yaşamınızda mutsuz olma" gibi sorunlarınızı şıp diye çözen kuruluşlar var. "Al sana şu kadar daha dolar beni sportmen yap, güzelleştir, zeki bir insan haline getir," diyorsunuz, onlar geliştirdikleri inanılmaz "bilimsel", inanılmaz "derin", inanılmaz "felsefi" yöntemlerle dilekleri yerine getiriyorlar.

Kimileri doğuya gitmiş, gizli hocalardan, gizli hikmetler öğrenmiş, size damla damla parasıyla satıyor. Cebindeki üç kuruş parayla sağlık sorunlarına, yaşamın veremediği anlamlara, korumadığı insan ilişkilerine içi yanan çağımın insanını tuzaklarına düşürüyorlar.

Dinsel çıkışlı sorun çözücülere sözüm yok. Yüzyıllardan beri dini kullanarak şifa vaadinde bulunanlar var. Uçtuklarını, uçturabildiklerini ileri sürenler var. Anlam zaafiyeti (hiponoezi diyorum ben buna!) içindeki insan inanmaya hazır, kandırılmaya, kullanılmaya, sömürülmeye de. Güven açlığı çekiyor insan. Sırtını bir bilene, yol gösterene yaslayıp, noeziyatrik (noesis: Anlam verme, iatreia: sağlık) sorunlarını çözmeye çabalıyor. Kime söylemeliyim derdimi? Kimden sorayım? Kim yol gösterecek bana? Kime danışacağım. Çağımın hiponoezik insanının önüne bir yığın uyanık, iş bilir fırsatçı çıkarak, bu soruları soranın gözlerinin içine baka baka: "Ben, ben" diyorlar. "Bana gel. Bana! Sana mutluluğu, sana kurtuluşu, sana huzuru vaat ediyorum." Eskiden, tarikatçıların, ideolojilerin sunduklarını şimdi ticari kuruluşlara sunuyor. Danışmanlık şirketleri! Ne istersen danış! Her şeyin yanıtı var. Noezik insanlar, anlam sıkıntısı olanlar, yaşamın gizleri bu şirkette, bu uzmanda, bu teknikte, bu kitapta! CD'leri de çıktı!

Büyük öğretilerin gücünü yitirdiği, dinin yüksek değerleri yaşamak yerine ritüelleri yerine getirmek olarak anlaşıldığı Batı dünyasında anlam satıcıları türedi. Din adına, bilim adına, inanılan öğretler adına insanlara hayatlarının anlamının ne olduğu sorusunun cevabını satıyorlar.

Bilgeler çekildi mi hayatımızdan? Geleneksel anlamıyla evet! Çekildiler. Ama anlamküremin sağlıklı yaşanması için (Noosfer: Anlamküre, yaşama verdiğimiz anlamların yaşandığı çevre ve ortam!) yeniden doğmaları gerekiyor. İnsana, insan gibi yaşamanın, değerlerle yaşamanın anlamını hatırlatmak için. Aşın-

mış, köhnemiş, çürümüş anlamlarla, ruhumuzu sürükleye sürükleye yaşadığımız hayatın çekirdeğinde bulunan heyecanı, coşkuyu, sevinci, araştırmayı, aşmayı hatırlatacak insanlar...

Eski zaman bilgeleri gibi, sarıklı, cübbeli, sakallı, yaşlı başlı, oturaklı, oturduğu yerden kalkmaz, tartışmaz insanlar olmayacak onlar. Hasan Âli Yücel'in deyimiyle "Yeni Hayatın Erenleri" olacaklar! Geleneğiyle birleşmiş, eskiyi takıntılar içinde, ağır bir aşağılık duygusunun yarattığı megalomani ile değil, gelecekten gelen bir eskiyi, gelecek beklentisi umuduyla yaşamayı anlatacak insanlar. Gelecekten gelen bir gelenekle kazandıkları iç güç ile insanlara muhabbeti, sağlıklı iletişimi, insan sıcaklığını anlatacak insanlar. Para, kurum, çıkar kaygısı gütmeyen, kendine ne uzman ne bilge ne bilgin diyen, hiçliğinin, sıradanlığının ayırdında insanlar. İşinde gücünde koştururken, hayata, insanlara bakışıyla çevresindekilere anlam kıvılcımları saçabilen sıradan insanlar. Her şeyi bilme savında olmayan, herkese aradıklarını verme sözüyle yola çıkmayan yine de anlamküreninin sorumluluğunu, anlamküreyi sırtında taşıyarak aktaran anlam yiğitleri.

Hiçbir kurumun, öğretinin insanı olmadıkları halde, bu işten herhangi bir çıkarları da yoksa bu anlamküre erlerini harekete geçiren güç ne olacak? Nasıl olacak da durduk yerde böyle insanlar, şu anlamını yitirmekte olan, teröre, şiddete, zulme, kötülüğe batmış dünyada birdenbire kır çiçekleri gibi açıverecekler? İnsanın anlam sorununa anlamsız bir yanıt olmayacak mı böyle bir beklenti?

Bilgeler çekildi mi hayatımızdan? Neden çekilsinler? Biz yaşayanlar, bizler, günahımızla sevabımızla, bilgimizle, bilgisizliğimizle bizler hepimiz birer bilge tomurcuğu olamaz mıyız? İçimizde böyle bir gücü var hepimizin. Anlam küreye sahip çıkarsak, onu saçma sapan televizyon dizilerine, sömürgen sanat eserlerine, çıkarcı dar kafalı anlam uzmanlarına bırakmazsak, anlam söyleşileri, anlam tartışmaları, anlam muhabbetleriyle bu yaşayıp gitmekte olduğumuz hayata taze anlamlar verebiliriz. Biz çekilmedikçe, bilgeler hayatımızdan çekilmeyecektir.

Okur içimizi görsün istedik. Dışımızı görürken de aldanmasın.

BİLGİSİYLE YAŞAYAN İNSANIN "İÇ DÜNYASI" NEDEN ÖNEMLİDİR?

İç-dış ayrımının Kartezyen bir ayrım olduğu, modern felsefenin köklerinde bulunduğu savı yaygındır. (Son zamanlarda bunun önemli savunucularından biri de Berkeley –California– Üniversitesi'nin değerli felsefecilerinden Hubert Dreyfus'dur. The Harvard Review of Philosophy'deki çok ilginç makalesine bakılabilir: "Existential Phenomenology and the Brave New World of the Matrix", cilt XI, 2003, s. 18-31) İç–dış ayırımını epistemolojik boyutta değil de ahlak boyutunda da ele alabiliriz. Bir ahlak ontolojisi açısından bakıldığında, "iç", eylemlerimizin "ardında" olduğunu düşündüğümüz, kamusal alanda, ortaklaşa yaşadığımız dünyada "bulunmayan", düşüncelerimizin, duygularımızın yer aldığı bir dünyadır. Düşlerimiz, niyetlerimiz, umutlarımız oradadır. Orada yalnız orada, kendimizle paylaşırız, içimizdekileri. Elbette, içimizdekilerle ilişkimizde, "dili" kullandığımızda, toplumsal kuralların, yargıların, değerlerin kaçınılmaz etkisi altında kamusal alan içimize sızar; ama içimizin tek tanığı bizizdir. Bunu öteki insanlara anlatsak da onlar iç dünyamızın doğrudan tanığı olamazlar. İç dünyamız hakkında söylediklerimizin ya da iç dünyamızı ele verdiğini düşündükleri davranışlarımızın, eylemelerimizin tanığı olabilirler.

Bilgisiyle yaşar insan. İşi, yaşam biçimi, bilgi üretmek, bilgiyi yorumlamak, eleştirmek olan insana bilgici insan diyorum. Bilgici insanların oluşturduğu topluluklar arasında, haberciler, öğretmenler, öğrenciler, akademisyenler, medya mensupları, sanatçılar, edebiyatçılar, düşünürler, teologlar, din adamları... vardır. Bilgi alıcı, bilgi satıcı, bilici (kâhin!), bilgin, bilge (hikmet sahibi, hakîm!), bilgiciler öbeklerinden bazılarını oluştururlar. Yetkin bir bilgicinin bilgileyen bir insan olması gerektiğini düşünürüm. Bilgileyen insan, ne bilgi satıcısı ne de kör bir bilgi alıcısıdır. Elbette bilici değildir, teknisyen düzeyinde bir bilgin de. Bir anlamıyla bilge de değildir. Bilge, bir geleneğin yerleşik değerlerine genellikle karşı çıkmayan biridir. Oysa bilgileyen, sorgucudur. Bir felsefeci de olması gerekmez. Felsefeci de felsefe geleneği içinde, felsefenin tarihi boyunca devşirdiği kavramlar-

la konuşan biridir. Oysa bilgileyen, bilgisi ile titreşen, bilgisi ile hemhâl olmuş, bilgisini içselleştirerek, deneyimlerinden öğrendikçe kendini sürekli yenileyebilen, bilgi ile karakteri arasında derin, içten bağın bilincinde olan biridir. Bilgici insanların bilgileyen olmadığı bir çağı fark edenler hüzünle yaşıyor.

İç dünyası ile ilişkisi, bilgici insanın bilgisiyle yaşamasını, bilgi üretimini, bilgiyle bağlantısını etkiler. Özellikle tıp, mühendislik gibi alanlarda, doğa bilimleriyle uğraşan bilgicilerin gözleri dış dünyada da gözlemlenebilir, ölçülebilir olgulara çevrilmiş olduğu için, iç dünyalarını ihmal etmeye yatkındırlar. (Elbette istisnaları olan çok kaba bir genelleme yaptığımın ayırdındayım! Bu arada doğa bilimlerin dışında birey ya da toplum olarak insanla uğraşan bilgicilerde de durum pek farklı görünmüyor!) İç dünyası yalnız onun yaşayabildiği, öteki insanlarca gözlemlenemediği için, alışılmış deyimlerle "öznel" bulunur. Öznel olanın ise bilimde yeri yoktur! Öznellik, denetlenemeyen, aklın işe pek karışmadığı, "keyfi" bir alandadır.

Bizim papağan olmaya eğilimli, ezberci yaşam biçimimiz, kalıplarla, otoritelerle düşünme alışkanlığımız, öznellikten çıkan yaratıcı atılımlara kendini kapamaya hazırdır! Öznelliğin belli bir biçimde yaşanabildiğinde, denetlenebilir, ufuk açıcı bilgilerin ortaya çıkmasına olanak sağlayan bir pınar olduğunu, kendi iç dünyamızla temasımız yeterli olmadığı için anlayamıyoruz. Oysa bilgicilik eğitiminde, bilgi eğitiminde, bilgiyle nasıl yaşanacağı, örnek olunarak gösterilmeye çalışılırken, öğretici bilgicinin nasıl bilgileyen biri olmaya çabaladığını ortaya koyması gerekir. "İç dünyam ayrı, bilimsel çalışmalarım ayrı," savında bir açıdan haklı bir yön varsa da eğiticinin insan sıcaklığını yansıtmasında kaynak, iç dünyasıdır. Herkesten köşe bucak kaçırıp, kılık değiştirmeye, başka türlü göstermeye çalıştığı iç dünyası ile genç öğrencilere verebileceği bilginin ardındaki insan ortadan kalkar. Unutmayalım tarihte yaratıcı olmuş, bilim insanları, sanatçılar arasında iç dünyasında kıyametler kopanları elbette vardı. Onlar bu çatışmaları korkusuzca ortaya koydular. Gürül gürül yaşayarak, bilgileyen varlıklarını insanlığa sundular.

Belki de bilgiyle ustaca yaşamaya çabalayan eğiticiler, gençlere, neyi öğretirlerse öğretsinler, o öğretme süreci içinde şu ile-

tiyi, onların ruhlarına, iç dünyalarına ulaştırmaya çabalamalıdırlar: "Sen bir bütünsün. İçin ve dışınla. Duygu ve aklınla. Arzuların ve insana saygınla. Seni özgün bir insan kılacak iç dünyanı tanı. Onu tüm insanlara sunacağın bilgilerin güzelliği ile donat. İç dünyandan korkma. Her türlü özgün düşüncenin, buluşun pınarıdır o!"

❖

BİLGİ ve SAVAŞ

Savaşan varlık insan. Hep savaşmış. Bundan sonra da savaşacak. Savaş dünyadan eksik olmayacak. Yazık ki öyle görünüyor. Savaşa karşı olmaya saygı duyuyorum. Ama savaşın insan yaşamındaki yerini anlayamazsak, savaşsız bir dünya özlemimiz gerçekçi temellerini yitirir. Neden savaşır insan? Savaşla zoru nedir?

İnsan, kendisiyle, çevresiyle, gerçeklerle çatışan bir varlık. Çatışma onun varlık yapısından geliyor. Bu savım doğruysa, hep çatışmış, bundan sonra da çatışacak. Sorun, çatışmaları, öldürücü savaşlara dönüştürmemek. Çatışma önlenemez ama belki savaş önlenebilir. Bu insan için büyük bir umut.

Ne demek çatışma? Zıtlaşma, karşı çıkma, direnme, baş kaldırma, çelişme, tutarsızlığa düşme, mücadele etme... demek, itiraz etmek, muhalefet etmek, memnun olmamak, özür bulmak, eleştirmek... Bütün bunlar çatışan insanın, felsefi antropolojinin deyimiyle, disharmonik özellikler taşıyan insanın özellikleri. Uyumsuz, geçimsiz, sık sık değişebilen, söz veren ama sözünde durmayan bir varlık insan. Elbette bu özellikleri bir arada yaşamayı zorlaştırdığı için ahlak ve hukuk kuralları ile bu olumsuz özelliklerinin yaratabileceği sıkıntılardan kurtulmayı denemiş.

Bu gezegendeki tarihinde insan, çatışmalarını ölümcül felaketlere dönüştürmüş. Üstelik bu cinayetlerini haklı kılacak birçok sebepler bulup, vicdanını rahatlatmış. Savaşlarının ardına inançlarını, dünya görüşünü, ideolojisini, dinini koymuş. Çatışan yanına insanın, bir de güç isteyen, iktidar tutkunu özelliği destek verince, yeryüzünün tarihinde savaş eksik olmamış. Çatışan ve güç isteyen özellikleri onu terk etmeyecekse, insan na-

sıl olacak da savaşsız bir dünyayı kuracak? Dünya nükleer bir savaş sonunda yok olma noktasına gelecek, taş devrine geri dönen insan, tövbe edip "Bir daha savaşmayacağım," diye yemin edip, savaştan elini ayağını çekecek mi? Sanmıyorum. Tövbe bir sonuç vermeyecek. Kimbilir kaç kez pişman olup tövbe etti insan, şimdiye dek. Savaşlar bitmedi. Ne yapmalı? Savaşan taraflara gidip onları uzlaştırmalı mı? Dünyada bu "ara bulma", "uzlaştırma" işini üstlenen birçok kurum, kuruluş ve insan var. İnsanın kafasındayken, niyetlerinde yaşıyorken, henüz hareket geçmeden savaşı önlemeli. Kafalarımızdaki "savaş" kavramını dönüştürmeye çalışmalı.

Kolay mı? Tarihten gelen bir yığın kapanmamış hesaplaşma var. Bunların bir kısmı görünüşte savaşsız çözülemez cinsten. Yüzlerce yıl insanların bir bölümü sömürmüş, zulmetmiş, diğer bir bölümü sömürülmüş, zulmedilmiş. Geçmişi unutmak olanaklı mıdır? "Bu benim hakkımdı, bana vermediler," diyen bir hak sahibi topluluk ya da toplum nasıl ikna edilecek de savaştan vazgeçmesi sağlanacaktır? Ya kökü tarihe dayanmayan (belki bir açıdan dayanan!) geleceğin dünyasını paylaşma savaşları? Enerji kaynaklarının, madenlerin, beslenme kaynaklarının (su gibi!) paylaşma sorunlarından çıkabilecek savaşlar? Bütün bunların çözümü, savaş bilincini geliştirmekten geçiyor. Kuru kuru "savaşa hayır!" sloganlarıyla, kavgalı gürültülü gösteri yürüyüşleriyle değil de savaşın nedenlerine soğukkanlı ve derinlemesine inilerek, savaşan insanı keşfetmeye çalışarak, savaşın yerine neyin konulacağını ("sevişme" değil elbette! Sevişme çoğu zaman savaşmanın yerini tutmaz!) bulmaya uğraşarak savaşla baş etmeye başlayabiliriz.

Savaşla nasıl savaşılır? Bir umut bilgide. Kullanmayı, uygulamayı başarabilirsek. İnsan, çatışan, güç isteyen yanı hakkında bilgilenmeli. Bu konularda, biyolojik, nörolojik, fizyolojik, psikolojik, sosyo-psikolojik, antropolojik, felsefi, araştırmaları derinleştirmeli. Peki kim destek verecektir, savaşla savaşa? Bilimsel araştırma sonuçlarını eğitime, yaşama kim, nasıl uygulayacaktır? Savaşla savaştan kimin çıkarı olacaktır? Elbette tüm dünyanın. Ezilenlerin. Hakkı yenenlerin. Ülke menfaatlerini insanlığın menfaatleri olarak göstermeye çalışanların, demokrasi,

özgürlük, adalet sloganları ardına saklananların ipliğini pazara çıkarmak savaşla savaşın önemli adımlarından biri olmalı. Bugün ABD'de ve bazı Avrupa ülkelerinde sürekli savaş senaryoları üreten kuruluşlar var. Sürekli bir düşman tehdidi altında olduklarını düşünen bu ülkeler "düşmanlarını" tüm yönleriyle tanımak için uğraş veriyorlar. Zayıf taraflarını öğrenmek için onlar hakkında bilgi sahibi olmaya çalışıyorlar. Bilgi artık savaş için kullanılıyor. (Geçmiş yüzyıllarda da böyle olmadı mı?) İnsanlar öğrenme aşkıyla, birbirini tanıma sevinci, coşkusu için değil de birbirlerini tehdit olarak algıladıkları için bilgileniyorlar! Bu gerçek, ama çok acı. Bilgi bir gül, bir sevinç bir anlama, hoşgörme çabası olacak yerde, anlamaya, sevgiye kapalı bir silah oldu iyice çağımızda.

Bilgi çağındaymışız! Silahını bilgi örtüsü altında gizlemeye çalışanlar çağındayız. Ama savaşla savaşan sevginin bilgisi, bu silahı da savaş budalası insanların elinden almayı bilecektir.

❖

BİLİMİN ŞENLİĞİ İÇİN ŞENBİLİM

Ortaçağ Provence kültürünün ozanları Troubadourların kendi şiir sanatlarına verdiği La Gaya Scienza (Şen Bilim) adını, Almancada "Fröhliche Wissenschaft" olarak felsefe gündemine katan Nietzsche'dir. Nedir Şenbilim? Nasıl bir "bilim"dir? Neden "şen"dir?

Gerçeklik, hep bir tavır içinde yaşanır. "Şenbilim" tavrı, hem "şen" oluşu hem bilimselliği içerir. Bir yaşam bilgeliğidir. Yoksunluğun ve güçsüzlüğün deneyiminden gelir. Yaşanan dünya karşısındaki yetersizliğin, güçsüzlüğün, uyumsuzluğun ardından gelir. Derdi, sıkıntısı olanların, egemen görüşten "rahatsız"olduğu, onun yaşamı engelleyici boyutuna başkaldıranların tavrıdır. Bilim şendir, çünkü yaşamdan yanadır; yaşamdan yana olmak sağlıklı olmak demektir. Beden ve ruhça hastalıkların yol açtığı zorluklardan gelen sağlık: Hastalıklardan geçmiş onları değerlendirebilen bir sağlık.

Neresi "bilim", şenbilimin? Şenbilim, "bilim"e yöneltilmiş eleştirel bakışın ardından gelen, deyim yerindeyse, bir "üst bilim" (Metascience!). İnsanın gerçekliği bilme çabaları üstüne yö-

nelmiş bir çaba. Hastalıklardan geçmiş, sağlıkla varılan gerçeklik ilişkisi: Parodi. Parodi, Eski Yunan'ca bir sözcük; köken olarak para ve aoidê sözcüklerinden oluşuyor. Para edatı, yanında, boyunca, nazaran, hilâfına, tarafından... anlamlarına geliyor. Aoidê: Türkü, şarkı demek. Eğlenceli, alay eden, şaka dolu şarkılardı parodiler. Edebi, "ciddi" bir eserin gülünç biçimde taklidi de olabilirler. Eski dilde buna hezl ya da hezel denirdi. Bir şaka, bir karikatür olarak betimler gerçeği şenbilim. Bilimin bir karikatürü. Alay mı eder bilimle? Aşağılayıcı, iğneleyici bir kopyasını mı çıkarır?

Şenbilim, "düz" bilime saygı duyar. Onunla eğlenmez. Eğlenemez. Hakikat üzerine gerçekleştirdiğimiz her araştırmanın, her kuramın, hakikatin bir kötü taklidi, karikatürü, parodisi olduğunu bilir. Hakikati bulanlara, bulmuş olduğunu savunanlara eleştiri oklarını yöneltir. Mizah yoluyla, hakikat yolculuğu yapanların gözlerini açar. Bir şenliktir hakikat yolculuğu ona; sıkıntılar, hastalıklar, yoksunluklar, uyumsuzluklar yaşamış şenbilimciye hakikat yolculuğu bir şölendir. Bir "hezliyat"tır şenbilim, bir şakadır, latifedir. Hicivdir, taşlamadır. Bu parôidia, parodia demektir: Yol boyunca yürüyüş. (para+hodos! Hodos: Yol!)

Şenbilimi postmodernist bir eğlence, bir "yapısöküm" (deconstruction) olarak anlamamalı. Nietzsche'yi postmodern düşüncenin babası olarak görenlerde böyle bir eğilim olacaktır.

Şenbilim bir "sağlık" arayışıdır. Bu arayış sürekli bir yenilenmeyi, doğuruşu, yaratışı öngörür. Acılardan, sıkıntılardan, doğurarak kurtulmak. Acılardan düşünceler doğurarak. Şenbilim, iyileşenlerin bilimidir; iyileşenlerin sanatı.

Şenbilim, bilginin sağlık içinde, yaşamla bütünleşerek yaşanmasıdır. Bilginin, dar bir çevrede, belli insanların çıkarlarına hizmet eden, insanları uyutan, onların sırtına ağır bir yük olan, onları belli bir düşünme, yaşama alışkanlığı içine sokan, bu alışkanlıkların gözlerine ördüğü perde yüzünden, onları kör eden, bu gezegendeki yaşamın gelişip serpilmesine ket vuran bir anlayışla yaşanmasına başkaldıran bir anlayıştır. Şendir, çünkü ciddidir; şendir, çünkü içtendir, sorumludur. Her türlü tembelliğe, kolaycılığa, sığlığa, dargörüşlülüğe karşı çıktığı için şendir. Hayattan, sağlıktan yana olduğu için, iyileşmekten yana olduğu için.

On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru Nietzsche'nin gördüğü şenbilim ile yirmi birinci yüzyılın başlarındaki şenbilim, anlamca farklıdır. "Şen" olmak, bilgiyle, bilimle, şen olmak, acılar hastalıklar, yoksunluklar içinde şen olmak, değişim gerektirir.

Şenbilim, dallanıp budaklanan, teknolojiye, piyasa ekonomisine giderek bağlı olan bilimi, hayatı, hayatın bütünlüğüne, genişliğine, yüksekliğine, derinliğine yaklaştırmada, bilim insanlarının tavırlarının oluşmasına katkıda bulunacak.

Bilim olanca ciddiliğiyle sürerken, şenbilim, bir "meta" düzeyde, "üst" düzeyde tavır olarak, bilimle yaşamını güzelleştirecek insanın önemli bir sırdaşı, yardımcısı dostu olacak.

❖

BİLİMİNİZİ SÖYLER MİSİNİZ?

Azizim İnam,

Yetmişten fazla yılının, ellisini Paris'te geçirmiş bir ağabeyin olarak sana bu hitabımı hoş gör. Ben Fransa'da sanat ve felsefe okudum. Okullarda öğretmenlik yaptım, ticaretle uğraştım. Ama hiçbir yazımı neşretmedim. Büyük yazar ve sanatçılarla muhtelif dillerde yazışmalar yaptım. Söz verdikleri için yayımlamadılar. Sizi serbest bırakıyorum, uygun görürseniz yayımlayın.

Şimdi yurduma döndüm. Birkaç yıldır, eskiden beri izlediğim Türkiye'deki sanat ve düşünce hareketleri konusunda araştırmalarımı derinleştiriyorum. Nereye el atsam, karşıma çıkıyorsunuz. Bu kadar yazıyı ne zaman yazıyorsunuz?

Çok tuhaf bir insansınız. Diyanet işleri dergisinde yazınızı gördüm. Solcu dostlarınızla yoğun ilişkileriniz var. Atatürkçülere yakın, milliyetçilerle tanışsınız. Kimsiniz siz kuzum?

a) Ebleh, ne yaptığını bilmez, şaşkın şabalak biri mi? **b)** Kişiliksiz, çıkarlarına düşkün, herkesle iyi geçinip dünyalığını yapmaya çalışan uyanık biri mi? **c)** Polis tarafından görevlendirilmiş bir ajan mı? **d)** Ünlü olup, ödül almaya çalışan bir açıkgöz mü?

Sizin cevabınızı biliyorum. Konuşmanızı dinledim. Siz anarşistmişsiniz! Böyle yapmayın azizim! Herkes size düşman olur.

Bakar adam, siz ne onun ne de düşmanlarının tarafındasınız. Ne yapar? Sizi düşmanları arasına katar. Kesin tavrınızı alın. Yanar dönerliğin adı anarşizm olamaz.

Her neyse, sonunuzu iyi görmüyorum. Size anlatacağım konu farklı: Bir konuşmanızda şöyle dediniz: "Ben gönlüme göre bilim istiyorum. Gün gelecek, insanlar, şiir seçer gibi bilimlerini de seçecekler. Hakikati birçok 'bilim' açıklayabilecek. Dileyen, dilediği bilimi seçecek." Ürperdim, duyunca. Kulaklarıma inanamadım. Siz Salvador Daliliğe mi soyunuyorsunuz? Şaklabanlığın bu kadarına da pes doğrusu. Neden bir hekime görünmüyorsunuz? Sizi üniversitede nasıl tutuyorlar? Neden erken emekli edip, bir kliniğe göndermiyorlar.

Gerçek, ortaktır. Hepimizindir. Tektir. Onun da bir tek bilimi vardır. Çok bilim ne demek Allah aşkına? Böyle saçmalıkları nereden çıkarıyorsunuz? Ustanız Feyerabend mi öğretti size bu saçmalıkları? Onu doğru okumayı da bilmiyorsunuz. Zaten yaptığınız çeviri bir felaket, yanlışlarla dolu. Ülkemiz, Batılı olmaya çalışıyor. Batılının gelişmişliği bilim sayesinde olmamış mı? Şimdi gerici güçlere ışık yakacak bu "görecelik" ukalalığını bırakın. Bilimin, bilimler haline geleceğini nereden çıkarıyorsunuz. Bilimde değişik kuramlar olabilir. Bunlar zaman içinde değişirler. Ama hepsi bir bilimin içindedir. Bilim "keyfi" bir faaliyet değil ki! Önüne gelen "ben bilim yaptım" diyemez. Bu araştırma çabasının bir geçmişi vardır, geleneği. Teknolojiyle, ekonomiyle, sıkı bağı. Ne demekmiş o, "ben gönlüme göre bilim istiyorum?" Hakikat sizin gönlünüze göre mi işleyecek? Siz kendinizi ne sanıyorsunuz kuzum? Gönlünüz, bilime göre olabilir. Şark cehaleti, mistik yavanlık sizinki. Ağır konuştum. Gerekiyordu.

Saygılar,
Saadettin Nüzhet Ökün

Azizim Ökün,

Sağ olun. İlgilenmişsiniz. Benimle ilgili yargılarınıza yanıtım yoktur. Bilim konusunda bir iki sözüm var.

Şöyle bir dünyada yaşamak isterdim: Karşılaşıyorsunuz havaalanında bir yabancıyla. Size ülkenizi soruyor. Biliminizi

de. "Hangi bilimdensiniz?" diyor. "Hakikati araştıran yollardan hangisinde yürüyorsunuz?" demek. Hakikatin neden tek yolu olsun ki? Daha açık bir biçimde dersek: "Hakikati nasıl araştıracağımı 'baştan' neden kısıtlıyorum?" "Farklı yollara olanak verip, arayalım bakalım" demenin sakıncası nedir? Farklı yollarda yürüyenler, arada sırada ya da sonunda birleşip bir tek yolu seçebilirler de. Ben düşünme, deneme, özgürlüğünden yanayım. Zıpırlık diyebilir misiniz buna? Önemli olan farklı yollar arasında iletişimin, karşılıklı denetimin kurulmasıdır. Bilimin baskıcı, insanı aşağılayan yönetimlerce kullanılmasına izin verilmemesidir. Bütün bu farklı yolları, bilimlerin ortaklığını sorgulayan, ama bilimleri birleştirici bilim de farklı yollarla gerçekleştirilebilir.

Ben çoğulluğun olanağından söz ediyorum. Gerçekleşip, gerçekleşmeyeceğini bilemiyorum. Bugün bilimde alan araştırmalarının yanında, sanatla "mistik" ya da herhangi farklı bir biçimde gerçekleştirilen arama yolları önemsenmiyor. Bilimin zamanla kendi içinden ya da dışından gelecek etkilerle değişime uğrayıp, bu araştırma çabalarını içine alıp almayacağı belli değil.

Bilim değişecektir. İnsan değişiyor. Yaşam değişiyor. Geleceğin insanları "Bu eskiler de ne garip şeylere bilim adını vermişler" diyecekler. Demeyecekler mi? O günleri görecek denli uzun yaşamanızı dilerim. Saygılarımla.

Ahmet İnam

(Not: Yazılarımda bana gönderilen bütün mektupları kendim yazmaktayım. Hatırlatmak gerekti.)

❖

BİLİMLE GÖNÜLÜN NE ALAKASI VAR?

Hem "bilim" hem de "gönül" sömürülmeye son derece uygun iki kavram. Kavram çarpıtması, kavramsal "yılışıklık" ikisi için de çok kolay. Çok sık da yapılıyor. Hayatında doğru dürüst bir bilimsel araştırma yapmamış, bilimin ufuklarında dolaşabilecek donanımdan, yetenekten, sabırdan yoksun, dar

kafalı bilim teknisyenleri, bilim üstünde, bilim anlayışında, bilim yorumlarında tekel kurmaya çalışıyorlar. Bilimi, tutucu bir tavırla, gökyüzünden düşünmemize indirilmiş katı kurallardan oluşan, neredeyse buyruk düzeyinde bir sistem olarak anlamak istiyorlar. Bilimin emrettiğini söylüyorlar: "Bilim bunu böyle emreder bre gâfil!" diyenlerine rastlamışımdır. Bilimin sürekli bir özeleştiriyle yürüdüğünü, ihtiyatın, olgulara saygının, haddini bilmenin bilimsel etkinliğin temellerinde bulunduğunu nedense kabul etmek istemiyorlar. Nesnel kuralların, kendi yetiştikleri ortamda öğrendikleri kurallardan ibaret olduğunu ileri sürüyorlar.

Gönülse, şarkı sözlerinde bol bol anılan, ne idüğü belirsiz, duygusal çağrışımlarla dolu, içi boş bir sözdür. Çoğu zaman söz geçiremediğimiz duygusal eğilimlerimizi dile getirirken kullanırız "gönül"ü. Kimilerine göre "mistik", "karanlık", "cıvık", bilimsel ciddiyetle hiçbir biçimde uyuşmayan bir kavramdır. Böyle düşünenlerin dayanakları vardır gönlün bilime aykırı olduğunu söylerken: Hiçbir bilimsel yapıtta "gönül"den söz edilmez. Ne bilim tarihinde ne teknoloji tarihinde bizi nesnellikten uzaklaştıracak "gönül" kavramına rastlamayız. Bilim ciddidir, akılla yapılır, "gönül"le değil. Hangi matematiksel modellemede, bilimsel deneyde, bilimsel çıkarımda duygusallığın yeri olabilir ki? Öznelliğin terk edildiği yerde başlar bilim. Bilimle gönül ilişkisini entelektüel çevrelerin önemli bulması, belki de şu koşullarda gerçekleşebilir.

1) Avrupa'da ya da Amerika'da kimi saygın düşünürler, bu konularda kitaplar yazıp tartışma başlatmışlardır, bizimkiler de bu tartışmaları Türkçeye aktarmak isterler; çeviri yaparlar, bu tartışmaları okuyup okuyup, anladıkları kadarıyla bu konuda yazılar yazarlar. (Gazete makalesi olarak, edebiyat–sanat dergilerinde, renkli yayınevlerinin renkli ürünlerinde) Batıda piştiği için bize de düşmüştür.
2) Dışarıda büyük düşünürler konuyu tartışmışlardır belki de uzun yıllar önce. Onların adını ve yapıtlarını anıp, konuyu ucuz ve sığ biçimde İslamiyetle, tasavvufla ilişkilendirmeye kalkışırlar. Kültürümüzün derinliklerinde yatan bi-

lim–gönül ("ilim-kalb", "ilim-nefs") ilişkisine Batılı yorumlar getirmeye çabalarlar. Tersi de olabilir: Bilim–gönül bağının Batılı yorumlarının tasavvufi yorumlarına girişirler. Böyle çabalar elbette önemlidir, ama uzun çalışmalar gerektiren ufuk genişliği, bakış derinliği ile başarılı olunabilir.

3) Konunun politik yanı ele alınır, bilim–gönül ilişkisinin belli "ideolojik" temeli olduğu ileri sürülür. Bilimle gönüllü iç içe görmenin "tutucu", "gerici" çevrelerin işine yarayan, ilerlemeyi engelleyici, "idealist" düşüncenin ekmeğine yağ sürmek olduğu savunulur. "Bilim düşmanı insanlar, bilimsel anlayışı bozmak, sulandırmak için "gönül" diye bir kavramdan söz ederler" savı ortaya konur.

Bilim-gönül bağı, bu durumların dışında farklı anlamlar içeren önemli bir konudur. Batı'da Pascal'ın, bizde Gazâli'nin kimi sözleriyle geçiştirilecek; Yunus Emre ve Mevlânâ'dan alıntılarla hemen çözülebileceği sanılacak basitlikte değildir. Ne bilim ne de gönül ucuz bakışlara kurban edilmemelidir. Ülkemiz, hâlâ ders kitapları düzeyinde, ansiklopedik bilgiler veren, kolay anlaşıldığı sanıldığı için sevilip okunan yazıların, bilgilerin ötesindeki araştırmalara yeterince önem vermiyor. Bilimsel araştırmayı gerçekleştirebilen, onun heyecanı içinde, aşkla, düş gücüyle çalışmalar yapabilen insanda, bilim–gönül ayrılığı çoğu zaman yaşanmaz. Yaratıcı bilim adamları, aklıyla mı düşünür, gönlüyle mi? Elbette düşünebilen, yaratıcı düşünebilen bir insanda gönülle akıl ayrılmaz. Gönül, duygusal yanımız değildir yalnızca. Şu basmakalıp "kalp–akıl" ayrımıyla ilgisi yoktur "gönül"ün. Gönül ne akıl ne duygudur; bazılarına çelişkili gelebilecek bir deyişle, hem akıl hem duygudur. Kendini düşündüğü konuya verememiş, o konuyla "içten", "yürekten" bağlar kuramamış, salt kalıpları izleyen, konunun "otorite"lerini taklit eden, akış diyagramlarının dışında düşünmeyi bilmeyenler, aklın yolunu izlediklerini söylerler. Aklın, onların sandıklarından daha geniş bir ufku olduğunu, aklıyla gönlünü birleştirmiş akıllı insanlar görebilirler. Ezberci, dar, sığ düşünmeye "akılla düşünme" diyenlere, gönülle düşünen yanımızın neden gülümsediğini anlarlar.

❖

ÖĞRENMEYİ ÖĞRETEN

Öğrenmeyi öğrenen kimdir? Neyi, nasıl, neden öğrenmiştir? Öğrenmeyi öğrenmenin yolları var mıdır? Öğrenmeyi öğrenmeyi öğrenmenin olanağı nedir? Öğrenmeyi öğrenmenin "yararları nedir"? "Öğrenmeyi öğrenme" kavramı, "gerçekten," yaşamımızı, eğitim düzenimizi kökten değiştirebilme gücüne sahip mi?

Nasıl öğreniyoruz? Nasıl öğrenmeliyiz? Bu iki temel soru, öğrenerek yaşamayı seçmiş insanın, kısaca öğrenen insanın yaşam biçimini belirliyor. Bir anlamıyla ne yaparsak yapalım, öğrenmeme, öğrenmeyi istememe olanağımız yok. Yaşamak, en geniş yorumuyla öğrenerek sürüyor. Akıl sağlığı yerinde olan herkes ister istemez bir şeyler öğreniyor, yaşarken. Bir de az sayıda da olsa, yaşamını öğrenmeye açık tutan, öğrenmeyi değerli bulan, öğrenerek düşünen, öğrenerek kendini, ilişkilerini, bilgilerini, yaşamını gözden geçiren öğrenme gönüllüsü, gönlüyle öğrenmek isteyen insanlar var. Gönlü olanın, öğrenme gönüllüsü olması doğaldır. İnsan olmak, öğrenme talebiyle gerçekleşir. Öğrenme önemli bir insan hakkıdır. Öğrenme aşkıyla dönüşür, oluşur, insan, kendini gerçekleştirir.

Malumat bombardımanı altında ezilen çağımız insanı, bunca ivmeyle çoğalan "sözde bilgiler" karşısında tavır geliştirmek zorundaydı. On binlerce dergi, yüz binlerce kitap, yüzbinlerce web sayfası, öğrenilecekler dünyasını gittikçe genişletiyor. Eğitim diye öğretilmeye çalışılanlar, kimi kez bu öğrenilecekler dünyasının uçsuz buçsuz malzemesini üzerimize yığmakla gerçekleştirildiği için, yaşamımızı işkenceye dönüştürüyor. Neyi, nasıl öğreneceğimizi bilemiyoruz. Üzerimize gelen, bizi hareketsiz bırakan, öğrenilecekler, tutsak alıyor düşünme gücümüzü. Eleştirel aklımızı. Kimi eğiticiler, bu öğrenilecekleri bize zorla, "döve döve" öğretiyorlar, ezberletiyorlar.

İşte bu noktada, "öğrenmeyi öğrenme" olmazsa olmaz bir koşul olarak giriyor, öğrenileceklerle ilişkime. Öğrenmeyi öğrenmedikçe, bu malumat elinde savrulup gitme tehlikesi hep olacak. Bilimin, teknolojinin hızıyla ortaya çıkan, kapitalist dünyaya egemen olan yaşam biçimiyle yoğunluk kazanan öğrenilecekler, bir çığ gibi yaşamımıza düşmekte. Öğrenmeyi öğren-

mek, bu çığa karşı gücümü oluşturmak demek. Neyi, neden, nasıl öğreneceğime karar verebilme gücüne sahip olabilmek. Yüksek bir öğrenme bilincine erişmek demek. "Şu şu alanlarda, şu şu konularda bilgilerim eksik ya da özürlü," diyebilmek. Öğrenilecekleri edinirken süzme, ayıklama, eleştirme gücüne kavuşabilmek demek. Öğrenilecekler önünde edilgen, eli kolu bağlı kalmayıp, öğrenecek bir insan olarak, öğrenilecekleri düzenleme başarısını sağlayabilmek, demek.

Öğrenmeyi öğrenme, bir algoritması, akış çizelgesi olan bir öğrenme değil. Öğrenenden kendisini ister. Kendi gücümüzü, kendi aklımızı, deneyimlerimizi, bilgi birikimimizi kullanarak, öğretilmiş, dayatılmış, belki de öğrettirilmiş, öğrenivermiş biri olmaktan; öğrenmeye gönüllü, öğrenme gücü olan, öğrenecek birine dönüşümü gerekli kılar.

Öğrenmeyi öğrenen neyi öğrenmiş olur? Üzerimize gelen öğrenilecek olanı, bir anlamıyla bilgiyi, yönetebilmeyi, yönlendirebilmeyi. Öğrenme gücü kazanmayı. Neyi, neden, ne amaçla öğrenmekte olduğunu, öğrenecek olduğunu.

Nasıl öğrenir? İçimizdeki öğrenme gücümüzü geliştirerek. Merak ateşimizi, arama, araştırma aşkımızı söndürmeyerek. Tartışarak, söyleşerek, konuşarak, iletişimi farklı öğrenme alanlarıyla, tarzlarıyla iletişimi kesmeyerek. Öğrenmeyi öğrenmenin bitimsiz bir öğrenme olduğunu görerek.

Neden öğrenir? Öğrendiğimizi, **biricik** olan varlığımıza ve yaşayışımıza yakıştırmak için. Özümseyebildiğimiz, öğütebildiğimiz, içselleştirebildiğimiz bilgilere ulaşmak için. Ancak böylesi bilgilerle yaratıcı olabilir, bilime, sanata, düşünceye katkıda bulunabiliriz.

Kimdir öğrenmeyi öğrenen? Ömür boyu öğrenci olan. Her dem öğrenecek olan. Öğrenme erkini kendinde taşıdığı için özerk, öğrenmeyi bir iç zenginliği, bir bolluk, gürlük olarak görebilme gücünden dolayı, özgür bir insan. Öğrenmeyi kendinde keşfetmiş biri.

Kendi bağımsızlığının, toplumunun, toplumunun yaşam biçimleri demek olan kültürün bağımsızlığıyla ilgili olduğunu yüreğinde duyup, kendisine sunulan malumatın ardındaki politik oyunların, iktidar ilişkilerinin ayırdına varmaya çabalayan, öz-

verili biri. Bilginin insanları zincirlemeyip, özgürleştirdiği bir dünyaya özlem duyan bir insan.

❖

DERS VERİRKEN DERS ALAN

Otuz yılı geçmiş. Hâlâ ders veriyorum. Neden? Ders alabiliyorum da ondan. Belki de almıyorumdur. Almıyorsam neden? Bundan ders almalıyım. Ne dersleri vermedim ki! O zamanların ilkokul çocuklarına yurttaşlık bilgisi, hayat bilgisi! Tarih! Ortaokul öğrencilerine beden eğitimi, resim gibi derslerin dışında hemen hemen okudukları tüm dersler. Liselere, kimya, fizik, matematik, yabancı dil, mantık. Elimde çanta kapı kapı dolaştım, Şişli sokaklarında, şımarık zengin çocuklarına dersler pazarladım. Felsefede doktora yapan bir mühendistim. Bir çocuğum vardı, evliydim. Yaşamam gerekiyordu. Şirketlerin, fabrikaların beni yiyip yok edeceğinden korkuyordum. Ders vererek yaşamak daha özgür kılabilirdi beni. Öyle düşünüyordum.

İnsanlar tanıdım. Sıkıntılarla yoğrulmuş gençliğime dönüp baktığımda en çok buna seviniyorum. Bir "problem" sorduğunuz öğrencinin, "problem" karşısındaki tavrı ne denli öğreticiydi! Ona, kitabındaki bir konuyu öğretirken, ondan dünyası içinde yaşamaya çabalayan insanın anlamını öğreniyoruz. Gittiğiniz evlerdeki kırık hayatlar, sevinçler, yalanlar, acılar, sizi sarsıyordu. Kapıdan çıkarken cebinize konuvermiş zarftaki parayı saymaya utanıyordunuz. Evinize gidip, zarfı açtığınızda, kimbilir hangi hesaplarla, kesilmiş, budanmış alınterinizi görüp üzülüyor, yine de ertesi gün aynı insanlara ne adına, neyi nasıl öğretiyordunuz? Hangi eğitim düzeninin nasıl hizmetçisiydiniz? Şu sınavdan sonra bütün öğrettiklerinizi unutarak, yatıyla Yunan adalarına gidecek şımarık delikanlıyla sizin, bin bir zorlukla yurtdışından getirtmek için biriktirdiğiniz kitap paraları dışında ne ilginiz olabilirdi?

Okuttuğunuz kitaplardan rahatsızdınız. Eskiydiler. Soğuktular. Kabaydılar. Fransızca fizik okuyan öğrencilerinizle yaptığınız derslerde ayrıntılar üzerindeki duyarlılıklara şaşıyordunuz. Amerikalılar "trick"li, kurnazca soruları seviyorlardı. Almanca fizik kitaplarını biraz beğeniyor ama yine de "düz" bu-

luyordunuz. Şenlikli bir fizik kitabı yazmayı düşlüyordunuz. İçinde şaşırtıcı sorular da olan, merak uyandırıcı, gülümseten, ayrıntıları es geçmeyen ama onlarda boğulmayan bir kitap. Gerçekleştiremediniz. Gerçekleştirmiş olsaydınız bile okutulma şansı hiç olmayacaktı. İçine şiirler koyacaktınız, inanılmaz fotoğraflar, mitolojilerle, masallarla, öykülerle donatılacaktı kitap. Newton'un, Einstein'ın ruh dünyaları, saplantıları anlatılacaktı. Aristoteles Fiziği'nden dem vurulacaktı.

Deneyler yapılacak, öğrencilerden deney düzenekleri kurmaları istenecekti. Fizik, hep yanıtların, formüllerin olduğu, her konunun sonuna konan problemlerin her nasılsa çözüldüğü bir ders olmayacaktı. Öyle sorular sorulacaktı ki kitapta, o soruların yanıtlarını ne ben yazar olarak ne de bir olasılıkla, diğer fizik öğretmenleri bilecekti. Tartışılacak, araştırılacak. Keyif alınacaktı. Fizik keyfi. Okuduğu soruyu anlamaya çalışan, sorunu kavrayıp, onu nasıl araştırabileceğini bilen öğrencilerin kitabı. "Bunu çözemeyiz çünkü 'Hilbert Uzayı'nı bilmiyoruz", "Bunu şu integralle ifade edebiliyorum ama çözemiyorum", "Bu soruyu ise hiç mi hiç anlamadım." Bir şölen olacaktı kitap, o kitapta yazılanlar.

Matematik kitapları, ben öğretmenken, yeni değişmişti. "Modern Matematik" çok hoşuma gidiyordu. Öğrencilerimle matematik serüvenlerine çıkabileceğim zamanım olsun istiyordum. Olmadı. Yarın sınavları vardı. Kalıplar öğrenilecek, ödevler yapılacaktı.

Hele "üniversiteye hazırlık" denen büyük bir bela vardı ki nice anasının gözü, uyanık, iş bilir, biraz argo deyimle "fırlama" öğretmeni, dersaneciyi zengin ediyordu. Beni yıllarca kullandılar, elime de üç kuruş sıkıştırıp yolladılar. Doğrusu ben, üniversiteye hazırlık dersleri vere vere üniversite hocası oldum! Üniversite bu düzende ağır yaralar aldı! Test sınavlarının budalası olmuş öğrencilerin bu tehlikeli "düşünme", "akıl yürütme" alışkanlığı, kültürümüze çok zarar verdi, vermekte. Bugün durumun "vahametini" yeterince anlayabilmiş değiliz. "Fikri malul insanlar, düzen insanları, sığıntılar, iş bitirici, korkuluklar yetiştiriyoruz. Elbette bu sözlerim ağır genellemeler taşıyor, imalat hataları sayesinde ayakta durabileceğiz.

Otuz yılı geçmiş, çoktan! İlk derslerimi anlattım. Sekiz-on yıllık bir bölümünü verdiğim derslerden ders almamış olmalıyım ki hâlâ üniversitede ders veriyorum. Yanlış! Hâlâ ders veriyorum, çünkü alıyorum. Öğrencilerim de öyle. Hâlâ derslerini vermeyi sürdürüyorlar.

❖

"ENTEL"İN ÖKÜZ ENERJİSİ

Çalışkanları kim sevmez? Bir bölüğünü ben sevmem. Serseriliğin gücünü, tazelendirici etkisini yaşayamayanını. Serseri olmayan, çılgın olmayan çalışkanları sevemedim bir türlü. Kuzu gibileri.

Ne üzerinde çalışıyor, niçin? İpe sapa gelmez ayrıntıların, kendinin ne kadar allame olduğunu kanıtlayacak dipnotu ukalalığının, "nokta virgül" takınağının tuzağına düşmüş olanlara selam verebilirim yalnızca. "Ben" derler, "yetkinlik hastasıyım; yazdıklarımı yüzlerce kez okurum. Bir sözcüğünü değiştiremezsiniz yazdıklarımın." Değiştiremeyiz ya! Bizi cenderene alır, boğarsın çünkü. Seni okurken hep yumruk yeriz senden. Aklın sıra okura bilgiler sunarsın. Erişilemezliğini kanıtlamaya çalışarak.

Ciltlerle kitap yazarsın. Her yıl en azından dört kitap. Günde yirmi saat yazarsın. Bu enerji sana nereden gelir? Düşünme pulluğunu çeken öküz enerjisi. Tatsız, tuzsuz. (Enerjinin de tadı vardır!) Geceleri uyumazsın. Konuşamadığın, dinleyemediğin, sevişemediğin, düşünemediğin insanların enerjisi.

Yazmasan yok olursun. Hayatta başka şeyden anlamazsın. Anlasan da zevk almazsın. Kitaplar çevirir, ayrıntılar için aylarca sözlük okur, çalışmanın elektriğine çarpılırsın.

Öküz enerjinle yarattığın yapıtların övülmesini istersin. Yalnızca onu istersin. Çok çalışkan olduğun, ayrıntıların hakkını verdiğin için sevilmeyi, beğenilmeyi beklersin.

Öküz enerjili entelim! Canım! Hürmetle eğilirim önünde. O kahrolası ayrıntılarla sürüyor kültür. İnceliklerin, ayrıntıların es geçildiği çalışmaların kültüre ihanet olduğunu kabul ediyorum. Ama sende beni rahatsız eden şeyler var. Ver önce elini öpeyim.

Sonra dinle beni. (Dinleyebilirsen, eğer. Çünkü o anda yazmakta olduğun bir kitabın ayrıntısına taktığın için, beni dinliyor görünsen de anlamayabilirsin!)

Karıncalar olmalı elbette. İngilizin "scholar"dediği bir tip. Ayrıntıları sezen, değerlendiren, "ayrıntı virtüöz"leri! Peki! Bütün bunlar neden? Bu çalışkanlık, bu titizlik?

Sanat için! Bilim için! İnsanlık için! Bu işlerden böyle zevk aldığımdan!

Bu işlerde bir "körlük" yok mu? Ayrıntı bir iptilâ olmuyor mu?

Yıllarını verip, (belki ömrünü!) bir kitabı süsleyen ustalar varmış. Onların yaptıkları işten aldığı manevi "hazzı" anlıyorum. Çünkü, hiçbir savı yok. Çok fazla "takdir" beklentisi de.

Oysa ıvır zıvır uğraşısını "asıl" işle uğraşıyormuş gibi gerçekleştirip, haddini bilmeyen, büyük sözlerle ortaya çıkmak, bu yanlış!

Peki, "ıvır zıvır" nedir, "asıl" işten nasıl ayrılır? Bir sanat yapıtının bir bilimsel araştırmanın işçilik gerektiren ince ayrıntıları olmadan başarılı sayılamayacağı durumlar yok mudur?

Elbette! Yaratmak işçilik, titizlik, yorucu emek ister.

Enerjinin kalıpları kırabilmesi, yaratıcıyı sıçratması, uçurması gerekir. Uçarken işçilik! Çılgın işçilik. Mızmız olmayan, inlemeyen işçilik. Öküz enerjisine dönüşmemiş bir enerji. Size bir "deh" diyenin olduğu, gözlerimizin bağlı olduğu bir çekiş! "Aferin öküz!", "Bastır öküz!", "Yaz öküz!", "Çiz öküz!", "Bestele öküz!", "Sat öküz!", "Para kazan!", "Yönetici ol öküz!", "Çalış öküz!", "Deh öküz!", "Ödülünü al öküz!"

İnsanı öküzleştirecek (hayvan olarak öküzü severim. Benim "öküz" sözümü bir "metafor" olarak alın! Öküz masumdur!) çalışkanlığa yokum. (İmza: Eski bir öküz!) Tarla öküzün enerjisiyle sürülmeli elbette. Ama orada bir kartal gibi dolaşıp, tarlayı gökyüzünden görebilmeli. Köstebek gibi dolanmalı topraklarında, yılan gibi dokunmalı toprağına. Tavşan olup sıçramalı kıyılarında tarlasının. Toprak olmalı, yağmur olmalı. Güneş.

Öküz enerjisi gerektirecek çalışmalarda kendi kendine "deh" demeli. Sinek olup, rahatsız etmeli kendini. Maymun olup, işi "şaklabanlığa" vurabilmeli, gerektiğinde.

Çalışkanlara saygımız var. Körü körüne çalışanlara, mızmız korkak olanlara hayır. Hayattan korkanlara hayır. Ufku dar, düşüncesi sığlara hayır.

Hınzır, muzip, çapkın, "hinoğlu hin" (olumlu anlamıyla!) çılgın çalışkanlar neredesiniz? Hocalarının "tahrir vazifelerini imla kılavuzuyla yapıp, yakalarına kırmızı kurdele takılarak, takdire geçirilen boynu bükük, pısırık çalışkan öğrenciler! Raptiyeleriniz nerede? Hocalarınızı deli edecek itirazlarınız? Ne zaman saçlarını çekeceksiniz kız arkadaşlarınızın? Oğlanların defterlerine ne zaman mürekkep dökeceksiniz?

Uslular! Çalışkanlar! Öküz entellere dikkat edin. Kültürün en büyük düşmanı olabilirler. "Fırlama"larla arkadaş olun.

❖

BİREYSEL BİLGİNİN EPİSTEMİK ETHOSTAKİ YERİ

Bilgimle benim aramda nasıl bir "ilişki" vardır? Olmalıdır? Bilgimle nasıl yaşamalıyım? Bana yakışan bilgiyi nasıl edinebilir, yaşayabilirim?

Bedenim, içimden ve dışımdan gelen, etkilerin, uyarıların etkisi altındadır. Beden, gerek kendi işleyişi ile ilgili fizyolojik, nörolojik yapısından kaynaklanan gerekse çevresinden gelen "bilgilere" açıktır. Duyu organlarımıza bir ses, ışık dalgası, bir koku, bir dokunma olarak ulaşarak, iç organlarımızdan ve dışımızdan gelen "enerji dalgaları", kendimizden ve çevremizden bize "mesajlar" taşırlar. Bunlara bilinti diyorum.

Bilintiler en "ilkel", en "başta" olan, belki çoğunun ayırdına varamadığımız, deyim yerindeyse, üzerimize yağan mesaj yağmurlarıdır. Bunların bir bölümünün ayırdına varılarak, organizmaya kaydedilmesi, bilinç düzeyine çıkarılmaya çalışılması, bilinç eşiğine getirilmesiyle bilintiden veriye ulaşılır. Verinin işlenmesi, bizim onu kanı düzeyine çıkarmamız demektir. Veriyi belli bir biçimde yoğuran bilinç, "kanı" sahibi olur.

Kanı, biyo–genetiko–ekolojik açıdan, insan türünün varlığını sürdürmesi için gerekli bilgi düzeyidir. Kanının düzenlenip, sistemleştirilerek sorun çözümünde kullanılabilmesi, kanının ötesinde bir bilgi düzeyine ulaşması, benim bilce sözüyle dile getirdiğim aşamaya erişmemize yol açar.

Bilce, kanının bir öteki aşaması, teknisyenlik, mühendislik düzeyinde sorun çözmeye yönelik teknik bilgidir. Birçok mühendisin, tıp doktorunun, meslek insanının bilgileri bilce düzeyindedir.

Bilgi ise, bilcesini uzmanlığının ötesinde geliştirmeye çalışıp, bilcesinin temellerini araştıran insanların erişebileceği düzeydir. Günlük dildeki "bilgi", belki "kanı"yı, "veri"yi ya da "bilce"yi dile getiriyor olabilir.

Bu yazımdaki anlamıyla bilgi, dar uzmanlık alanından öte, bilenin, bildiğinin mantıksal, tarihsel, kültürel, epistemolojik köklerine erişmesini hedefleyen çabalarıyla ortaya çıkan etkinliği ve ürünleri dile getiriyor. Bilginin yaratıcı biçimde, kişinin kendi yaşantılarına özgü donanımının katkılarıyla zenginleştirilmesi özgül bilgi düzeyini belirtir. Birey olarak insanın erişebileceği en "yüksek" bilgi düzeyinin "özgül bilgi" düzeyi olduğunu düşünüyorum.

Özgül bilgi, içselleştirilmiş, diğer bilgilerle bütünleştirilmiş, varsa tutarsızlıklarının, eksikliklerinin, özürlerinin farkında, bireyin kendisinde yerleşmiş (indwelled) oturmuş, sindirilmiş, üzerinde yorumların, eleştirilerin, yaratıcı atılımların yapılabileceği bilgidir. Özgül bilgi, bireyin, bireyliğine, biricikliğine özgü bilgidir. Bireye "oturan", tam yakışan bilgidir. Böyle bir birey, epistemik ethosun (bilginin yaşandığı ahlakkürenin) erdemine, epistemik erdeme sahiptir. Bilgi erdemlidir.

Bilgi erdemli biri, bilgiye karşı sorumluluk duyar, sorumluluk taşır. Bilgiye karşı sorumluluk taşıma, onu epistemik ethosun insanı yapar. Bilgikürede (havaküre, suküre gibi...) yaşar o. Bilgiyi yaşar. Bilgisini içinde "damarlarında", "hücrelerinde" duyarak yaşar. Bilginin değerini bilir, yükseltmeye çabalar. Özgül bilgisiyle, çağının bilgisini emanet almıştır. Bu emaneti korumak, emanete ihanet etmemek, emaneti yükseltmek zorundadır. Bilgiyi bütün içtenliğiyle omuzladığı, taşımaya, geliştirmeye çabaladığı ethosun yüksek değerlerine eriştirmeyi düşündüğü için, özgül bilgisinin örtük bileşenini keşfe koyulur.

Örtük bileşen (Tacit Dimension), bilgimizin içindeki bilintilerden oluşur. Biz, Michael Polanyi'nin deyimiyle, dile getirdiğimizden fazlasını biliriz (*Personal Knowledge*, Harper and Row Publis-

hers, New York, 1962). Bilintilerimizin, veri, kanı, bilce düzeye ulaşmasında farkına varmadığımız, farkına varıp, ifade edemediğimiz boyutlarının keşfi, bilgi ahlakının sorumluluğundadır.

Emaneti taşımak, öğrenmeye açık olmak demek. Olabileceğimizi olmaya, bilgimizi taşıyan, kendimizi, bedenimiz, duygularımız, düşünme yeteneğimiz, çevremizle birlikte geliştirmeye çabalamak demek. İç dünyamızın derinlikleriyle bütünleşmiş özgül bilgimizin gücünü fark edip, kendimize ve bilgimize yönelttiğimiz duyarlılığımızı yitirmemek demek.

Çağımızın eğitim sistemlerinde, adına bilgi denmesine karşın, kökleri, anlamı anlaşılmadığı için bilce düzeyinde kalan bilgilerle, bilgi edinme yollarıyla, özgül bilginin ardına düşmüş insanları yetiştirme olanağımız çok az. İnsanlar içselleştiremedikleri, içlerine sindiremedikleri bilgilerle okullardan diplomalar alıyorlar. Epistemik Ethosta bilgiye karşı, kendi bütünlüklerine, farklılıklarına karşı sorumluluk duymayan insanlar dolaşıyor. Kendilerine bilgiliyim diyenlerin çok azı epistemik ethosta yaşıyor, yaşayanların da çok azı epistemik erdemi taşıyabiliyor.

❖

YİNE BİLGİ AHLAKI

Önce şu büyük soru ile başlamalı diye düşünüyorum; bilgi ne içindir? Çok dar kapsamlı baktığımızda bilgi, bizim bilgilenmeye çalıştığımız sahada uzman olmamız içindir. Eğer hekim isek başarılı bir hekim olmak içindir, mühendis isek konusunu bilen, başarılı bir mühendis olmak içindir.

Peki, neden başarılı olmak istiyoruz diye soru sormayı sürdürürsek, mutlu olmayı düşünebilirsiniz, zengin olmayı düşünebilirsiniz, toplumdaki yerinizin, konumunuzun yükseltilmesini isteyebilirsiniz, saygın bir insan olmak için bilmeyi düşünebilirsiniz.

Peki, neden saygın bir insan olmak istiyorsunuz, neden mutlu olmak istiyorsunuz sorusunu sorduğunuz zaman, işte bilginin sizinle, hayatla münasebeti bu noktada ortaya çıkıyor. Bizler, günlük hayatın hay huyu içinde yaşayıp giderken; bilginin ardında, bilgi ile uğraşan, akademik insanlar ya da bilmeye, dü-

şünmeye çalışan aydın, münevver insanlar olarak koşuştururken, bunu ne adına yaptığımızı çoğu zaman unutuyoruz.

Oysa bilmek, herhalde bilginin peşinde koşarken, neyi, ne adına bildiğimizi de sorgulayabilmek demektir. Bilgimizin daima üstünde, ötesinde olmamız demektir. Bilgi ahlakı ki bilim ahlakından önce gelmelidir diye düşünüyorum, bizim böyle bir bilinç sahibi olmamızı gerektirir.

Ben buna epistemiyatrik etik adını veriyorum, belki tuhaf bir deyim gelebilir size; epistemi biliyorsunuz, Eski Yunan'ca bir deyim ve bilgi anlamına geliyor, ben yıllardır bilgi ile uğraşan bir felsefeci olarak bilginin aslında etik boyutlarının yanında bir de sağlık boyutu olduğunu düşünmüşümdür. Onun için böyle bir kavramın ortaya atılmasını önermişimdir. Bu kavram da epistemiyatri kavramıdır.

Bunu belki Türkçeye bilgi sağlığı diye çevirebiliriz. Çünkü, ahlakın sağlıkla çok yakından ilişkisi var. Sağlıksız bilgi insanı ahlaksız eder. Ahlaksızlığın kökeninde de sağlık bozukluğu olabileceğini düşünmüşümdür. Ahlaksız adam dediğimiz adam acaba ne kadar hasta bir adamdır? Ahlaksızlıkla hastalık arasında nasıl bir ilişki vardır?.

Birçok insan 21. yüzyılın başlangıcında, iki temel hastalıkla maluldür ve çoğu da bunun çok farkında değildir diye düşünüyorum. Bir tanesi, epistemiyatrik hastalıklar ki bunların hastanesi de yok ve herhalde kliniği de yok, çok açık biçimde epistemiyatrik bozukluklar diye bir tıp alanı var mıdır bilemiyorum; ama belki psikiyatrist arkadaşlar logo terapi, gestalt terapi kavramlarını ileri sürebilirler.

Böylesi kavramlar demek istediğimi biraz yansıtıyor olabilir, ama benim epistemiyatrik bozukluk dediğim durumlar, biraz bunlardan farklı herhalde. Bir bilgi ile ilgili mutsuzluk, beceriksizlik ve dolayısıyla ahlaksızlık sorunlarımız var ki bu akademik hayatın köklerinde yatan bir şeydir. Örneğin, hırsızlık, intihal, plagiarism dediğimiz şey, çalıp, çırpma. Kesinlikle ahlaksızlıktır elbet, aynı zamanda da epistemiyatrik bir bozukluktur. Biz teknik bilgilerle, salt enformasyon edinmek, bu bilgilerle problem çözmek için ilişkiye geçmiyoruz.

Örneğin ben cerrahi ihtisası yapmaya çalışan yetenekli tıp mensubu genç olsam, hocalarımdan öğrenirken, onlardan etik boyutları olan şeyler de öğrenirim. Küçük çocuk da öyle değil midir? Küçük çocuk herhangi bir şeyi bize sorarken yalnız o sorduğu şey ile ilgili bilgi edinmiyor, o bilgiyi bizim ona nasıl sunduğumuzla ilgili de bilgi ediniyor. O bilginin yanında da birçok şeyi ona farkında olmayarak sunmuş oluyoruz.

Tahta başında, sunum başındaki bir profesör, bir öğretici kendi alanındaki teknik bilgileri bize sunarken duruşuyla konuşmasıyla tavrıyla, sorulan sorulara verdiği cevaplarıyla nasıl bir insan olduğunu da bize göstermiş oluyor.

Elbet öğrenici insanların bunun çok derinden farkında olduğunu da unutmayalım. Biz öğretici insanlar olarak bilgi ile ilişkimiz, sadece genç insanlara teknik bilgiler sunmak, yaptığımız araştırmalardaki sonucu bildirmekle bitmiyor. O araştırmaları yapan insan olarak nasıl bir insan olduğumuzu da o genç insanlar öğrenmiş oluyorlar.

Sadece yayın yapmak için, sadece terfi etmek için, sadece akademik basamakları tırmanmak için birtakım bilgiler, o da enformasyon düzeyinde know-how düzeyinde bilgiler edinip, o bilgisi ile güzelleşemeyen, o bilgisi ile insan gibi insan olamayan, o bilgisi ile bizim kültürümüzün deyimi ile kamil insan olamayan, güzel insan olamayan örneklerle, biz, ne kadar etik nutuklar atarsak atalım pek de bir yere gelemeyiz.

2. *Mühendislik*

MÜHENDİSLİK Mİ MÜHENDİSLETİK Mİ?

Mühendislik, mühendisl-et-iktir. Mühendisletik sözcüğü, sözlüklerde yok; mühendisliğin ve "etik"in birbirinden ayrılmayacağı düşüncesi de henüz yeterince savunulan bir düşünce değil. Bunun içindir ki mühendislik eğitimi yapan kurumlarda, o da birinci sınıflara "etik" dersi konarak, öğrencilerin teknik bilgilerine "etik" bilgisi yamanıyor! Mühendislik teknik bir iştir; "etik" denen şey her neyse onunla ilgisi yoktur diye düşünülüyor. Mühendislik nedir peki? Soruya bir başka soruyla yanıt vermeye çalışalım. Bu soru, elbette mühendisliğin yalnızca yüzlerinden birini aydınlatma çabasında yardımcı olabilir. Şudur soru: Bir mühendislik sorunu nedir? Ne gibi sorunlara mühendislik sorunu diyoruz ve neden ortaya çıkıyorlar? Bir mühendislik sorunu, insanın yaşama sorunlarından biridir. Ya kurulmuş bir teknolojik dizgenin (sistemin) aksayan yanlarını onarma, geliştirme sorunudur ya da yaşam sorunlarına yanıt verecek yeni dizgeler oluşturma çabası içindeki sorunlardan biridir. Yaşam sorunu deyimi ahlak açısından tartışmalıdır. Silah yapmak isteyenler için, sorun, silahın geliştirilmesi, "yeni" silahların üretilmesi sorunu olabilir: Yaşamı yok etmeyi amaçlayan yaşam sorunudur bu! Bir mühendislik sorunu, yaşamı yok

etme sorunu olabilir demek ki. Yaşamın kendisinde, kendisini yok etme özelliği vardır. Değişim, dönüşüm yok olmayı da içeriyor: Yine de mühendislik sorunu, yaşamı geliştirme sorunudur. Bir anlamda, yok olmaya direnme çabasıdır. Mühendislik, insanın teknolojiyle evrene sesini duyurma çabasıdır, insan türünün evrene attığı bir yaşam çığlığıdır.

Mühendisin sorunu, mühendisin birey olarak ya da ekip olarak (bir kurumda ya da bir kurumun parçası olarak) çözmeyi üstlendiği, çözmek için söz verdiği sorundur. Soruna çözüm arayış çabaları: **1)** Teknik bilgi, **2)** Bilimsel bilgi, **3)** Teknik araç gereci oluşturma, **4)** Sorunun kendisine özgü sıkıntıları kavrayıp, çözüm arama becerisi, **5)** Eldeki ekonomik olanaklar, **6)** Mühendisin ait olduğu kurumun ya da şirketin yöneticilerinin beklentileri, **7)** Mühendisin bir çalışan, işgören olarak beklentisi, **8)** Hizmet verilen tarafın beklentileri, **9)** Sorunun toplum yaşamıyla ilgili boyutları, **10)** Sorunun içinde yer aldığı yaşamda ekonomiye etkisi, **11)** Sorunun, **a)** siyasal, **b)** kültürel, **c)** ahlaki, **d)** ekolojik... boyutları gibi öğelerden oluşur.

Demek ki bir mühendislik sorununun yalnızca "teknik", yalnızca "bilimsel" boyutları yoktur. İnsanın yaşamıyla ilgilidir: Yaşamın hemen hemen her alanında mühendis, teknik sorunlarla baş etmeye çabalarken, bu sorunların içinde yer aldığı yaşama bağlamını fark etmelidir. Sorun, nasıl bir yaşamın, nasıl bir dünyanın sorunudur? Bu sorunu çözerken kime, ne adına hizmet etmekteyim?

Öyleyse, bir mühendislik sorununun üstesinden gelmeyi amaçlayan, bunun için bir taaahhüd altına girmiş olan mühendisin sorumlulukları nelerdir? Nelere karşı sorumludur mühendis? İşine ve işini kuşatan yaşama! Bu ikisi birbirinden asla ayrılamayacağı için mühendislik, mühendisletiktir! "Ben işimi yaparım, gerisine karışmam" anlayışıyla yapılan iş yarım iştir, eksiktir, özürlüdür. "Etik" sorunlar, mühendislikten, mühendisliğin sorunlarından soyutlanamaz. Mühendislik sorunu, kesinlikle etik bir sorun içerir, yaşam sorunu içerir. Etik sorunlar, mühendislik etiği bağlamında konuşursak, yaşama sorunlarıdır. Nasıl yaşayacağım? Nasıl yaşamalıyım? Nasıl güzel bir insan olabilirim? Bu dünyayı nasıl zulümden, sömürüden, hastalık-

lardan, doğa afetlerinden bağımsız hale getirebiliriz? sorularıyla dile getirilen sorulardır. Her "teknik" sorunun, mühendislik sorununun içerdiği ahlak bileşeni, ahlaksal duyarlılığını, farkındalığını geliştirmiş mühendis tarafından bilinir, uygulanır. Mühendis yaşama karşı sorumludur. Yalnızca işini yapmakla mühendis olunmaz. Sorumluluğu, mühendisletik sorumluluğu onu; **a)** sağlığa **b)** güvensizliğe özen göstermesini buyurur. O, **c)** ekolojik **d)** toplumsal **e)** ekonomik **f)** siyasal **g)** kültürel **h)** bilimsel **i)** teknolojik sorumluluklara sahiptir. Bu sorumlulukları onu yalnızca sorun çözen bir insan olarak bırakmaz; mühendis yaşama karşı belli bir tavrı olan biridir. Yaşama karşı tavrı olmak, yaşamı onaylayarak, ondaki sorunların üstesinden gelmek demek. Yaşam hakkında onu dönüştürmeye yönlendirilmiş bilgilerle donatılmış olmak demek. Salt teknik sorunların üstesinden gelmekle mühendislik yaptığını sananlara karşı; yaşamı dünyayı dönüştürmeye, değiştirmeye çabalamak demek.

Dünyayı değiştirebilme atılımlarını gerçekleştirebilecek etik duyarlılık sahibi mühendisler nasıl yetiştirilecek? Elbette, mühendislik eğitiminde köklü değişiklikler yapmak gerekiyor. İlk yıldan başlayarak, etik duyarlık geliştirmek için, her dersin verilişinde etik sorumluluk anlatılmalı, etik böylece bir yama gibi durmamalı mühendisin üzerinde. Her ders, kendi alanı içinde etik sorunlar, tartışmalar içerir. Dersin hocası, her ne anlatırsa anlatsın konusuyla ilgili, yaşam ilişkileri içinde, anlattığı konunun etik boyutlarını öğrenciye gösterebilmelidir.

Mühendis eğitiminin sağladığı donanım gereği, doğa bilimlerinden teknik bilimlere yönetim bilimlerine, ekonomiye dek geniş bir yaşam alanıyla ilgilidir. Bu bilgi ve beceri donanımıyla o, bu çağın bilgesi olabilir. Dünyayı değiştirebilecek gücü taşıyabilir. Teknoloji yoğun bir çağda, mühendis sadece kendisinden hizmet alınan biri midir? Onun yaşam üzerinde hiçbir etkisi yok mudur? Elbette mühendisler bir sınıf değildir. Çoğu bir patronun hizmetinde çalışmaktadır. Nasıl olacak da mühendisler dünyayı olumlu yönde değiştirme çabalarında başarılı olacak? Elbette örgütlenerek. Ahlak duyarlılığını genişleterek. Garip mühendisler, dünyaya karşı tavrı olan, içinde bulunduğu düzenin dünyayı zorladığı gidişe karşı çıkmaya uğraşanlar, ça-

tışmalar yaşayacaklardır. İşten atılacaklardır belki de. Bu mühendisleri destekleyen topluluklar, örgütler olduğu sürece, işsiz kalma tehlikesi de korku yaratmayacaktır çünkü onları destekleyen örgütler, onların güvencesi olacak, onları patronuna karşı koruyacaktır.

Mühendis, salt kendisine buyrulan işi yapmakla yetinmez. O işi sorgular, bir yaşam çerçevesi içerisine oturtur. Böyle mühendisler, gelecek çağların erenleri olabilecektir belki. Yeter ki mühendis, okulda aldığı eğitimi mühendisletik açıdan içine sindirebilsin. Kıyasıya bir yaşamın, bir anlamda savaşın hüküm sürdüğü dünyada mühendis, yeni düzen arayışlarının katalizörü olacaktır.

❖

MÜHENDİSE ETİK

Mühendis, çağımız aydınları arasında kendine özgü özellikleriyle kültürümüzü etkileyen önemli bir insan. Mühendis, tasarlayan, uygulayan, düzelten, geliştiren, çalıştıran, verim ve kâr artıran, problem çözen özellikleriyle çağımıza tam oturuyor: Çağımız mühendisler çağı. Mühendis, mesleği gereği dünyaya sorun çözücü olarak bakıyor. Önünde ahlak sorunları var. Mühendis, bu sorunların biraz geç farkına varmış. Teknolojilerinin geldiği son noktalarda kendine "etik kodlar" arıyor.

Kodları saptayınca, sorunlarını çözeceğini düşünüyor. Etik sorunlarına, alışkanlığı gereği mühedisce yanıt bulmaya çalışıyor. Elbette, etik sorunların, mühendisce bakılıp, anlaşılabilecek, belki de çözülebilecek özellikleri olabilir. Ama, mühendis bakışıyla anlaşılamayacak boyutlarının da olduğu unutulmamalıdır. (Bu söylediklerim, dar mühendis kafası taşıyan mühendis arkadaşlar içindir. Tuhaf olan şudur ki bu arkadaşlar zaten bu söylediklerimi anlamayacaklar. Ufku geniş, kültürlü, dünyadaki yeri ve yaşamasının anlamı üstüne düşünmüş olanlarının ise belki de söyleyeceklerimi çok basit bulma olasılığı vardır. Bütün bu tuhaflığa karşı, belki de tuhaflığa bir çözüm olur umuduyla konuşmaya devam edeceğim!)

Ahlak, birtakım kurallardan mı oluşuyor? Diyelim ki öyle; kurallara uyunca ahlaklı mı oluyorum? O zaman kurallar ve ku-

rallara uyma gibi iki temel öğesi oluyor bu anlamdaki ahlakın. Kurallardan başlayalım: Ahlak kuralları, ahlaktan beklediklerimizi, yaşayışımıza verdiğimiz anlamları, yaşam biçimimizi karşılayabilen kurallar mı? Kuralları değiştirebilme gücümüz var mı? Diyelim ki belli bir mühendislik alanı içinde ahlak kurallarının (kodlarının!) saptanması ile uğraşıyoruz. Kuralların o alanın ahlakına uygun olup olmadığını nasıl anlayacağız? Yaşayışımız mı kurallara uyacak, yoksa kurallar mı yaşayışımıza? Kurallar hayatın üstünde midir? Kuralların kaynağı nedir? Gelenekler mi, din mi, toplum mu, akıl mı, bedensel yapımız mı? Ahlak kurallarına uymak mıdır ahlaklılık? Kurallara uyuyormuş gibi yaptığımda, ahlaklı mı olurum? Kurallara korkudan, çıkar amacıyla, ileride yapacağım sahtekârlıkları gerçekleştirmek için uyuyorsam, ahlaklı mıyım?

Mühendisin ahlak konularıyla ilgilenir oluşu, onun dönüşümünün işareti olabilir mi? Kendine çalışma alanının kodlarını bulma ödevi vermişken, ahlak sorunlarıyla karşılaşması, onu daha geniş ufuklu, sorunlara daha farklı bakabilen, alışılmış mühendis tipinin dışında biri olmaya götürür mü?

Mühendis, ahlakın yalnızca kodlarla çözülemeyeceğini anlayabilir mi acaba? Yoksa, ahlak kodlarının nasıl oluşturabileceği ile ilgili formüller geliştirip, kod yapımının akış diagramını çizip sorunu çözdüğünü mü iddia eder? Bu yüzyılın mühendisi geçen yüzyılın mühendisiyle aynı mı olacaktır? Mühendis nasıl dönüştürecektir kendini? Dönüştürebilecek midir?

Ahlak, salt eylemlerimizin sonuçlarına bakarak, kurallara uygun olup olmadıkları açısından, anlaşılabilir, yaşanabilir mi? Ahlak, kim olduğumuzla da ilgili değil mi? "Ahlaklı" olan tek tek eylemlerim mi yoksa o eylemlerin "kaynağı" olan eyleyen kişi mi? Ahlak karakterine sahip, dürüst, cesur, adil, ölçülü, aklı başında erdemli insanlar hangi kodlara uydukları için öyle oldular? Kodlara uyularak ahlaklı olunur mu? Kodlara uysun yeter, adamın kafasının içindekilerden, ne idüğü belirsiz ahlak karakterinden (dürüstlük, sözünü tutma, yalan söylememe gibi özelliklerin oluşturduğu...) bana ne, ben salt eylemlerine eylemlerinin sonuçlarına bakarım diyebilir misiniz? Bu insan neden

kurallara uymaktadır? Kurallara uygun görünen eylemlerinin dayandığı ilkeler nelerdir?

Ahlak kodlarıyla ilgilenen, "etik kurullar" oluşturan mühendis, bir "sistem analiziyle" sorunu mühendisce çözüp, mühendislikle ilgili sorunların mühendisce çözümcüsü olarak kalacak mıdır? Yoksa, bu sorunlarla uğraşırken, "İnsan nedir?", "Nasıl olmalıdır?", "Yaşanmaya değer bir dünyanın oluşması için ne yapmak gerekir?" gibi sorularla tarihe, toplumbilimlerine, sanata, edebiyata, felsefeye yönelerek, daha yetkin, ruhca daha zengin bir insan olmayı denemeye başlayacak mıdır?

❖

MÜHENDİS TÜCCAR RIFKI

– Baba bak, sana okuldaki felsefe hocamı tanıştırayım.

– Merhaba, hoca! Nassın? Hoş geldin! Bak soframızda bir tek kuş sütü eksik. Emret!

– Teşekkür ederim. Yemek yemiştim.

– Bu olmadı hoca! Madem masamıza geldin. Madem yemek yiyoruz, oturup yiyecen! Oğlum, sor bakalım hocan ne yer?

– Siz ne yerseniz, ben de ondan...

– Korkmayacan hoca! Bilirim siz hocalar, gücenme ama pek bir korkaksınız! Bilirim kıt kanaat geçinirsiniz. Bak buranın çok özel yemekleri vardır. Ye de miden bayram yapsın! Oğlan anlattı ruh diye bir şey tutturmuşsun, midene bak, midene, ruh mideden gelir.

– "Ruh" değil, "gönül" baba!

– Gönül, mönül. Bunlar laf. Ben istesem gönül üzerine neler döktürürüm. Bakma sen, kalemim kuvvetli, felsefem de güçlüdür ha! Neden mi? Ben mühendisim hoca! Hayatta her problem mühendislik problemidir. Girdi, çıktı, verim. Senin anlayacağın, "input", "output". Gönül çıktısına, mide girdisinden girilir.

– Çok ilginç. Bir çorba içeyim de bana felsefenizi anlatın.

– Bak gördün mü oğlum, babanda ne cevherler var. Hocanı almışım karşıma, ders veriyorum.

– Dikkat et, seni tuzağa düşürebilir baba!

– Ne demek o? Masamızda oturmuş, yemeğimizi yiyor! Bir de tuzağa mı düşürecek? Bende öyle bir göz var mı? Çok yaşa-

dım ben hoca, çok gördüm. Dünyada gitmediğim ülke kalmadı. Çok çile çektim ama çok kazandım. Hayat beni filozof yaptı. Kocadım. Oğlan senden söz edince, "getir bir göreyim" dedim. Tüccar takımıyla konuşa konuşa ruhumuz, yok yahu, gönlümüz köreldi. Şöyle bir hocayı alayım da karşıma ruhum açılsın dedim.

– Lütfetmişsiniz!

– Şimdi, hoca, sen kaç kuruş aylık alıyorsun, bilmiyorum ama yüksek meblağlarla yaşamak insanı sarhoş ediyor. Cebime devamlı para akıyor. Kazanmak istemesem de kazanıyorum artık. Para oluk oluk boşalıyor keseme. Vaktiyle tezgâhı iyi kurmuşuz. İşte bu bana acayip güven veriyor. Diyorum ki kendi kendime: "Yahu Rıfkı! Hayat denilen macerada aklını kullandın. Kullandın ve başardın. Yaşamak başarmak, mutlu olmak demek. Başardıysam, kendim için değil, nah, bu evlatlarım için! Vatanım için. Görsün bütün dünya, bir Türk mühendis çıkıp, dünya çapında işler yapıp, yatırımlarıyla, üretimleriyle insanlığın yüzünü güldürüyor!

– Kutlarım sizi Rıfkı Bey! Gönlünüzün ferah olduğunu görüyorum.

– Yoo, işte bu olmadı! Hemen gevşeme yok! Hadi, çorbanı soğutma hoca! Bu çorbayı başka bir yerde yiyemezsin. Bol biber koy, özel biber bu, Hindistan'dan geliyor. Gevşeme yok! Gönlüm ferah filan değil. Sen hocasın oturduğun yerden, yazıp çizip, gönül ferahlatıyorsun. Mühendis Rıfkı hemen rahatlamaz. Yol uzun. Yarış çetin. Hiçbir başarı hedefimize ulaştıramaz bizi. Bizim hedefimiz sonsuz.

– Böyle bir tutku, sizi rahatsız etmiyor mu?

– Âlemsin hoca! Asıl rahatsız edici olan tutkusuzluktur. Yerinde duramayan bir adamım ben. Bak yetmişime yaklaştım, dokun bak karnıma, pazularıma. Hâlâ diriyim, canlıyım. Değme delikanlılara taş çıkartırım. Neden? Gönlüm midemden gelir. Midemse tutkularımdan. Mefkûre sahibi bir adamım ben. Hiçbir şey mefkûreme ulaşmamı engelleyemez. Bu da daha çok para, daha güçlü örgütlenme, daha çok kazançtır. Neden yaşıyoruz hoca? Güçlü olmak için. Gönlümüz neden var. Güçlü olmak için. Bedenimiz bunun için. Ruhu ve bedeni iyi beslersen,

vatanı da beslersin. Kaşıkla hoca! Kaşıkla ki ruhun inşirah bulsun. Mühendis Rıfkı'nın çorbasını iç de zihnin açılsın. Fikirlerin kuvvetlensin!

❖

BELA MÜHENDİSLİĞİ

Gözlerinin içi gülüyordu. "İşte böyle, Ahmet'ciğim" dedi, "son görüşmemizin ardından geçen otuz beş yıl boyunca, böylesi renkli, çarpıcı, düşündürücü serüvenlerle geçti hayatım." "Güzel yaşamışsın, ama bir şeyi söylemeyi unuttun, okul bitince ne iş yaptın, nasıl kazandın geçimini?" "Bilmiyor muydun?" dedi, sitemli bir sesle, "herkes biliyor bunu." "Özür dilerim, hiç kimseden duymadım" dedim. "Duyunca şaşıracak ve düşüneceksin. Bela mühendisliği yaptım, ben. Oldukça iyi para da kazandım." "Bela* mühendisliği mi? Hiç duymadım. İnsanların başına belalar mı yağdırdın, mühendislik bilgilerinle?" "Tümüyle, tersi," dedi, gayet sakin, "onları belalardan uzaklaştırdım." "Ne gibi belalar bunlar?" Muzipçe gülümsedi, "söylemiyeyim de tahmin et bakalım. Tahminini de yaz. Bakalım bela mühendisliğinden anlıyor musun?" "Bu düşünce çok hoşuma gitti," dedim, "kafamdaki bela mühendisliğini yazayım, bakalım, söylediklerimle, senin mühendisliğin arasında bir ilgi var mı?"

Arkadaşım, sevinçle sıktı elimi, "merakla bekleyeceğim yazını," dedi, ben onu düşünceli uğurlarken. İşte yazım:

Bela mühendisliği bela yönetimi için gerekli bilgilerin elde edilmesini, uygulamasını amaçlar. Bela yönetimi, bela denetimini gerektirir. Nedir bela?

a) Bedenimizle ilgili sıkıntılarımız. Hastalıklar, güç kaybı, organ yitimi, yaşlılık, beden-duygu-düşünce uyuşmazlıkları, açlık, beslenme bozukluğu, bedensel çirkinlikler. Ağrılar, ırza geçme, cinsel tacizler, işkenceye uğrama.
b) Ekonomik zorluk, sıkıntı, çöküntüler, yitimler.
c) Doğal âfetler, yangınlar, salgın hastalıklar.
d) Toplumsal felaketler. Toplu kıyımlar, sürgünler, toplumsal konum yitimi. Trafik kazaları. Toplumsal ilişkilerin başarısızlığı. Toplumsal aşağılanmalar, saygınlık yitimi.

e) Duygusal sıkıntılar. İç huzursuzluğu. Aşırı kaygı hâli. Ruhsal çökünlükler. Duygusal fırtınalar, savrulmalar. Duygu yitimi. Tutkusuzluk. Duyarsızlık. Kısaca duygularımızdan gelen belalar...

f) Siyasal belalar. Zalim bir yönetim düzeninde yaşama, siyasal hakların elinden alınması.

g) Hukuki belalar. Adaletin yürümediği bir hukuk düzenin haksızlığına uğrama.

h) Ahlaki belalar. Değerlerini, erdemlerini yitirmiş insanlardan oluşan bir ahlak düzeninin içinde olmak. Yalancı, hırsız, güvenilmez insanlarlar birlikte yaşıyor olmak.

i) Düşünme, düşünce belaları. Düşünmeyi bilememekten kaynaklanan belalar, halk arasında "akılsızlık" denen davranışlar. Karar almalarımızda, akıl yürütmelerimizde yaşamımızı cehenneme çevirecek yanlışlar.

j) Anlam hastalıkları. Yaşamımızın değerlerinin yitimi. Ereksizlik. Beklentisizlik. Umutsuzluk. Yaşamdan tad alamama, çalışamama. Sevememe. Kendini gerçekleştirememe.

Bütün bu belalarla uğraşacak mühendis, insanı, hayatı, doğayı tanıyan bir kişidir. Bela mühendisi lisansüstü bir eğitimle yetiştirilir, ekip halinde çalışmayı öğrenir, başarır. İçlerinde her daldan mühendis, hekim, işletmeci, psikiyatrist, psikolog, sosyolog, antropolog, tarihçi, dilci, dilbilimci, eğitimci, felsefeci bulunan BBE'ler (belayla baş etme ekibi) işte bu bela mühendisleri tarafından yönetilir. Bu mühendisler ekibinde bulunan farklı dallardaki uzmanları bir arada çalıştırmayı başarabilen insanlardır; eğitimleri de bu başarılarının gerçekleşmesi amacıyla planlanmıştır.

Bela mühendisliği, bela sürecinin üç aşaması üstünde ayrı ayrı odaklanır: **a)** Bela öncesi, **b)** Bela sırasında, **c)** Bela sonrası.

Böylece bela mühendisleri ekibini şu üç amaç için hazır tutar:

1) Belaları önceden görmek için gereken araştırmaları yaparak olası belalar karşısında ekibi hazır tutmak. Bela yaşayacak insanları belalara karşı aydınlatması amacıyla ekibin örgütlenmesine çalışmak, halka bela eğitimi vermek.

2) Belalar sırasında verilecek destek konusunda ekibin hazırlanması. Ekibin bu bilgilerle halkı aydınlatması, halka yardım etmesi.
3) Bela yıkımlarını karşılamak, olası kötü etkilerden yıkıma uğrayanları korumak için ekibi hazırlamak.

Bela mühendisliği için bir çırpıda aklıma bunlar geldi. Bilmem arkadaşımın mesleğini anlatabildim mi?

3. *Felsefe*

BU TOPRAKLARDAN ÇIKACAK FELSEFE PINARI

Batı düşüncesinin iki bin beş yüz yıllık serüveni, bugün felsefe adıyla bilinen etkinliğin içinde çok önemli yer tutuyor. Felsefe tarihi, elbette yalnızca Batı kültürüyle beslenmiyor; daha Yunan düşüncesinde "Doğu"nun, Uzakdoğu'nun, Mezopotamya'nın, Mısır'ın, Anadolu'nun etkileri görülmüyor değil. Felsefe, Batı düşüncesinin aktığı ana ırmağa dökülen farklı yan ırmaklara da sahip, felsefe ırmağı, tüm kültürlere açık. Onunla birleşen derelerle, ırmaklarla çıktığı o, insanlığın binlerce yıllık yaşam birikiminin kavramlaştırıldığı karlı dağlardan akıp, zenginleşerek, insanın bu gezegendeki başarılarının, kültürünün oluşturduğu engin denize karışıyor. Bu tüm kültürlerin akabileceği felsefe ırmağına bizim kültürümüzden karışan dereler, çaylar ya da ırmaklar var mı?

Bizde elbette felsefe ırmağı var. Üniversitelerimizde felsefe bilimleri, dergilerimiz, kitaplarımız, etkinliklerimiz var. Bu ırmak, o ana felsefe ırmağına kavuşuyor mu? Çok ama çok cılız sızmalar var belki ırmağımızdan o ana ırmağa. Ana ırmağa su taşıyan Türkiyeli Türk felsefecilerimiz var ama onların çok ama çok azı kendi kültürümüzden çıkan ırmakla beraber akabiliyor ana ırmağa. Nasıl olur, bir kültürden beslenerek ana felsefe ırmağına akan

dereler, ırmaklar oluşturmak? O kültürün yaşama dünyasından, dil bahçesinden, düşünce mimarisinden, sanat çiçeklerinden, inanç müziğinden, bilim ağacından, yaşam toprağından beslenen bir ırmak olarak ana damara kavuşmak demek.

Kültürün yaşama dünyasını keşfetmek gerek. Yaşama dünyası, düşüncenin beslendiği, kavramların köklerinin kendisinden oluştuğu dünya. Bu dünyanın olanaklarıyla ortaya çıkan dil bahçesi o kültürün, o yaşam biçiminin ortaya koyduğu dil bahçesidir. Dil bahçesinden geçebilen bir felsefe ırmağı o bahçenin toprağı, bitkileri, kokularıyla akar ana ırmağa. Bahçeyi taşır içinde. Dil bahçesine varamamış ırmağın, o kültürden devşirebilecekleri çok azdır, o kültüre dışarıdan, uzaktan bakan konumdadır, o kültürden, o kültürle, o kültürü taşıyarak ana ırmağa akması zordur. Her kültürün düşünce mimarisi vardır: Bu mimari, folklardan, törelerden, sanat yapıtlarından, edebiyat ürünlerinden oluşabilir. Felsefi düşünmeye kaynaklık edebilecek, onu besleyecek bir felsefe öncesi yapıdır. Bu yapıyı işleyip, bu hammaddeden, ana ırmağa dökülebilecek felsefe ırmakları oluşturabilmek, o kültürün felsefecilerinin, filozoflarının bir başarısı olacaktır. Sanat çiçeklerine de konabilir felsefe arısı; o kültürün inanç düzenlerinden, efsanelerinden, inançlarını yaşayış biçimlerinden, inanç müziğinden nameler taşıyabilir, o kültürden felsefeye karışacak ırmağa. Dil bahçesindeki bilim ağaçları, o yaşama dünyasının evrensel bilime katkısıdır, felsefe ırmağı o ağaçların köklerinden geçerek ulaşır ana ırmağa o kültürü diliyle, sanatıyla, inancıyla, bilimiyle işleyerek felsefeye katabilir.

Örneğin Amerika Birleşik Devletleri kendi yaşama dünyasından başlanan Pragmacı Felsefeyi oluşturabildi. Rorty gibi düşünürleriyle bu oluşumun serüvenini hâlâ yaşayabiliyor.

Bizde yapılıp edilenleri, sorunumuz açısından kabaca sınıflandırırsak, karşımıza şöyle bir görünüm çıkabilir. Akademik felsefeyi gerçekleştirenler ve "cıvık" felsefe yapanlar. (Elbette bu ayırımın dışında kalanlar olabilir, ilk elde, sıkıntımı vurgulamak amacıyla bu bölümlemeyi yapıyorum.) Akademik felsefe, büyük çoğunlukla, üniversitelerde, akademisyenlerce gerçekleştiriliyor. Bir bölümü, Batı'da yapılanı taklit ediyor, bunu

Türkçede ve Batı dillerinde yapıyor. Taklit, felsefeyi tanıtmak, kültürümüzle tanıştırmak açısından yararlı yanlar taşısa da felsefeye ve kültürümüze kalıcı katkılarda bulunamıyor. Batıda yapılana, çoğunlukla batı dilleriye yapılan katkılarsa, akademik felsefenin değerli bir öbeğini oluşturuyor. Bir de bu iki öbeğin dışında kalanlar var ki onlar papağanlardır, ne Batıyı ne bizi doğru dürüst bilmeden, nasılsa öğrendikleri kalıp düşünceleri yineleyip duruyorlar.

"Cıvık felsefe" diyebileceğim sözde felsefe çalışmaları ise, günün sorunlarının etkisinde, çağrışımlarla yürütülen sığ bir düşünce işleyişi içinde, titizliği olmayan "gazete makaleleri" (sözümüz titiz "gazeteci" arkadaşlara değildir!) biçimindedir. Zaman zaman (belki de çoğu zaman) benim yazılarım da böyle bir izlenim vermiyor değildir. Elbette bu tür ürünlerin değeri yoktur. Kendi özümüzden beslenen felsefeye ulaşmanın birçok yolu olduğunu da düşünüyorum.

Kültürümüze yakışan bir yolun da "türküleme" yolu olduğunu ileri süreceğim. Türküleme bir metafordur! Felsefeyi besleyen yaşama dünyamızı keşfetmek için, bu dünyayı görmemizi engelleyen dil kalıplarının, düşünce kalıplarının kırılmasıdır. Dilin üzerimizdeki basıncını hafifletip, kendimiz olanı keşfetme yollarından biridir türküleme. Günlük dilin, sokakta konuştuğumuz, gazetelerde, televizyonlarda kullanılan dilin yozlaştırıcı etkisinden sıyrılmayı hedefleyerek akademik dilin belli çerçevelere sokularak sıkıştırılmış havasından kopup, gelenekten gelen dilin, bize öğretilme yollarından, küresel dilin, siyasal, ekonomik, kültürel egemenlik kurma amacıyla ortaya konan dünyanın konuştuğu belli bir dilin mengenesinden kurtulmak için gereklidir, türküleme.

❖

FELSEFE ARSASINDA YENİ BİR ÇADIR

Felsefenin bir çözümleme, açıklama, aydınlatma çabası olduğu söylenir. Kavramların anlamları felsefenin ışığı ile açıklığa, "netliğe" kavuşacak, bu aydınlatmalar sonucu varılacak görüşler, önermeler biçiminde savlar olarak ortaya konacak, bu savlar aykırı örnekler bulunarak çürütülecek ve yeni savlar or-

taya konacaktır. Bu arada attığınız her adımın hesabını vereceksiniz, boşlukta, dayanağı olmayan söz söylemeyeceksiniz.

Sıkı bir tartışma disiplini, kavramsal düşünme titizliği elbette felsefe geleneğinin dışında değil. Batı, özellikle Anglo-Amerikan kültür, felsefeyi, farkında olarak ya da olmayarak kendi filozoflarının açtığı yoldan, adım adım inşa etti, etmeyi sürdürüyor. Fransızca yazılmış bir felsefeye giriş kitabında çıkış noktası yapılan düşünceler, düşünürlerle, Amerika'da, kendi dilleriyle yazılmış benzer kitapta düşünceleri anlatılan düşünürler arasındaki farka dikkat edelim. Bir İngilizle bir İspanyolun, bir İtalyanın felsefeye yönelişlerinde ortak noktalar olmakla birlikte, farklılıklar dikkat çekicidir.

Felsefe bilim, sanat ve dinsel düşüncenin kesiştiği alanda bulunur. Üçünün de rengi vardır onda. Bilimin "kültürler üstü", evrensel bir yapısı olduğu söylenir. Bir açıdan tartışmalı olan bu savı, felsefeye göre ele aldığımızda, haklı bulabiliriz. Felsefe, içinden çıktığı yaşama dünyasından beslenir. Evrensel alana, yerel alandaki evrenselliği yakalayarak katkıda bulunur. Felsefecinin kendi yaşamında kökleri olan philosophia perennis'i, ezeli ve ebedi felsefeyi aramasının ilk örneklerinden biri Sokrates amcamdır. Bu aralar büyük bir heyecanla okuduğum Richard J. Berstein'ın *Radical Evil: A Philosophical Interrogation* (Ben Türkçeye biraz yorumla, Dipteki Kötülük: Bir Felsefi Sorgulama diye çeviriyorum!) adlı kitabında (Polity Press, Cambridge, 2002) Berstein, en derin felsefi sorunların köklerinin günlük yaşamda olduğunu bu günlük yaşamı felsefenin aydınlatması gerektiğini söylüyor; bu anlayışa da "Sokratik" sıfatını yakıştırıyor. Felsefe günlük yaşamdan alıyorsa köklerini, köklerine göz atmak zorunda değil midir? Anglo-Amerikan felsefe, dile odaklandığında, günlük dilde sözcüklerin kullanımına bakarak anlamlarını yakalamaya çalışmadı değil ama akademik fildişi kulelerin dışına çıkmakta zorlandı.

Bugün yüzlerce felsefe bölümünde, binlerce akademisyen felsefeci, felsefe "yapmaya" çabalıyor, felsefe "üretiyor" genç insanları eğitiyor, felsefeciler yetiştiriyor.

Bu kültürün yüzlerce yıldan beri oluşturduğu bir felsefe "binası", yapısı var. Arada bir bu yapı işinde "kıyamet" kopsa da artık felsefe bitti, her şeyi sil baştan yeniden ele alalım denilse

de yapı kökten sarsılmıyor. Anglo-Amerikan kültürün köklerinde empirisizm, pragmatizm var, **Locke, Berkeley, Hume, William James, Peirce** var. Bina çıkılmış, odalar döşenmiştir. Tartışmalar odalardaki mimari düzeltmeler çatıdaki tesisatlardaki sorunlar üzerinedir.

Şimdi, Türkiye'den genç bir felsefe sevdalısı felsefe aşkıyla buralara vardığında, "İşte Felsefe" diye bu binaya sokuluyor, binada "tamirat" ve "tadilat" yaptırılarak felsefeye kazandırılmaya çalışılıyor.

Oysa felsefe bir binadan ibaret değildir, **bir kenttir**, belki de bir dünya! Alman kültürünün, Fransızın, İspanyolun, İtalyanın, felsefe kentiyle özdeş olduğunu sanmak, felsefedeki gafletlerin en hazinidir! "Bu binanın dışında felsefe adına yapılanlar meşru değildir!" savını nasıl söylersiniz? Hiç merak edip, diğer binaları dolaştınız mı? Dolaştınız da yapılıp edilenleri anladınız mı?

Türkiye'de değişik binalara kapılanan arkadaşlar var. Bir kısmı farkında, bir kısmı (korkarım çoğunluğu!) hangi binada ne yaptığını bilmiyor. "Şunu çalış" deniyor, çalışıyorlar. "Fransa'ya git doktora yap, gel!" deniyor, gidip yapıyorlar. Sonra hangi binada ne adına, kime, nasıl hizmet ettikleri üstüne düşünüyorlar mı? Düşünebiliyorlarsa, gereğini yapıyorlar mı? Ben Türkiye'de boş bir arsada, küçük bir çadır kurdum. Çalışıyorum. Epey bina dolaştım. Aralarında yaşadım, tartıştım, anlamaya, öğrenmeye çabaladım. Şimdi çadırımda, bir arsada çadır kurmuş diğer felsefeci hocalarım ve arkadaşlarımla bir ya da birkaç bina üstüne tasarımlar yapıyoruz.

Temelini kazabilir miyiz? Bu arada, kazılmış, yarım kalmış bir kaç binayı, temeli, biraz düzelterek gönlümüzdeki bina için kullanabilir miyiz?

Bu yazıyı bir gün kullanabiliriz umuduyla, çadırlardan birinde, mum ışığında yazdım.

❖

FELSEFE DENİLEN ETKİNLİK

Nasıl bir etkinliktir felsefe? Salt bir düşünme etkinliği midir, ürünleri düşünceler olan? Düşünme etkinliğinden fazladır, elbette dil aracılığıyla ortaya konan düşüncelerle var eder

kendini ama yalnızca düşüncelerden oluşmaz. Salt soyut kavramlardan ibaret değildir. Zihnin içine tıkılıp kalmış değildir.

Felsefe, kendini var kılacak bir tavırla başlar. Bu tavrın felsefe tarihinde farklı betimlemeleri yapılmıştır. Örneğin Aristoteles'te bir "hayret"tir (thaumazein) Edmund Husserl'de, parantez alma (epokhê). Bu tavrı, bir açıdan, Türkçemizdeki "açık" sözcüğünün en azından beş ayrı bağlamda kullanılışı ile betimleyebiliriz. Felsefe tavrı, **açık** görmekle başlar. Yaşamın içinde, dille ifade edilen kavramların işleyişine bağlı olarak gördüğümüz **açık**larla yola çıkarız. Örneğin, "doğruluk" kavramının işleyişindeki açığı görerek. Felsefe tarihinde sorunların işlenişindeki açıklardan yola çıkarak. Bu **açıklığın**, **açık**$_1$, açık$_2$ olarak dile getirilmesi, irdelenmesi, belirsizliklerin, bulanıklıkların ortadan kaldırılması niyeti ile yola çıkılır. Bu yolculuklarda arama, bulma tavrı, bulguları **açık**$_3$ uçlu bırakma tavrıdır. Bulgularımızın dışında farklı bulguların olamayacağını düşünmek, felsefe tavrına yakışmaz. Elbette bu felsefe tavrıyla yürüdüğümüz yolda **açık**$_4$ vereceğimizi unutmamak gerek.

Hiçbir felsefe savı bir daha üzerine dönüp tekrar tekrar irdelenmeyecek, mutlak, değişmez özellikler taşımaz. (Elbette bu savın kendisi de!) Felsefe **açık**$_5$ bir etkinliktir, herkese **açık**$_5$, ortada, herkesin (elbette, sorunları anlayabilecek, onlara katkıda bulunacak düşünme sağlığına sahip herkesin!) katkısına, yorumuna **açık**$_5$ tir. Sınamaların, aramaların tarihidir felsefe tarihi. İşte felsefe tavrı en azından bu beş "açıkla" dile getirilebilecek bir özellik taşır.

Bu "açık" tavır, rastgele bir entelektüel oyunun bir parçası olamaz. Tavır, bir bağlanma ile tamamlanır. Bağlanma, felsefe etkinliğinin geleneğine bağlanmadır. Söz varlığına, terminolojisine. Bağlanma, etkinliğin sorumluluğunu üstlenme demektir. Felsefe, kendinden menkul bir çalışma alanı değildir. Sorumluluğu, insanı tanıma, yorumlama, anlama çabasının sorumluluğudur. Kavramlarının işleyişine, mantıksal tutarlılığa, eleştiri, sorgulama uğraşına saygıyla yürür. Bağlanma, bu saygı ve sorumluluk demektir.

Felsefi etkinlik, mana arayışının, mana kurgusunun, yapılandırmasının gerçekleştirilmesi gayretlerini içerir. Mana nedir? İnsanın dünyayı algılaması anlamlandırma boyutuyla birlikte.

gerçekleşir. Nesneleri, "bir şey olarak", belli bir anlam çerçevesi içinde algılarız. Algılama, anlamıyla birlikte algılamadır. (Özellikle fiziksel nesnelerin algılanmasında!) Anlam, insan olarak bizim psiko-somatik yapımızın bir ürünüdür. Beden anlam verir, duygu, düşünme yapımız anlam verir. Anlamlarla yaşarız. Anlamlarla duyar, algılar, düşünürüz. İletişime geçeriz. Eylemlerde bulunuruz. İlişkiler kurarız. Mana, işte bu anlam dünyamızın anlamıdır. Anlamın, anlamıdır. Yaşama verdiğimiz anlamların ne gibi manaları vardır? Sevgi, örneğin, bir anlam taşır, bizde. Bu anlamı sorgulamak, bu anlamın anlamını yoklamak onun manasını aramaktır. Manaların da manası olabilir. Sevgiye yüklediğimiz anlamın manasını bulma çabası, belli bir tavır ve bağlanma ile felsefe etkinliğinin içine girer.

Anlamların muhakkak "dilsel" olması gerekmiyor. Sevginin bize ne ifade ettiği onun anlamıdır. Değerler, örneğin anlamlardır. Değerlerin değerlendirilmesi, onların manasını oluşturma çabasıdır. Örneğin Yunus:

"Sen Elif dersin hoca, manası ne demektir?"

diye sorar. "Elif"in anlamını biliyor olabilirsiniz. Elbette bir anlamla yaşantılanır (tecrübe edilir!) her şey. Bu anlamda "elif" le olan ilişkimiz bir anlam çerçevesi içinde olur. (Bu anlam, sözlük anlamına uymayabilir ya da toplumun verdiği anlamlara!) Mana, "elif"in bizdeki anlamının anlamını irdelemekle yaşantılanabilir. Örneğin, bizdeki anlamın toplumdaki anlamla karşılaştırılması, farklı kültürlerdeki anlamlarla bağının sorgulanması ya da tarih içindeki değişimlerinin irdelenmesi, mana etkinliklerinin örneklerinden olabilir. Yerleşik anlamlara, yeni, farklı anlamlar yükleme çabası da felsefe tavrı ve bağlanması içinde yapılıyorsa, mana etkinliğidir.

Mana yaşantıları bizi lezzet yaşantılarına götürür. Felsefe, bir lezzet etkinliğidir. Kaba bir hedonizm anlamında değil, elbette. Lezzet, bir duyarlılıktır. İçinde acıları, düş kırıklıklarını da barındırır. Lezzet, etkinliği, tavrı, bağlanması, manası içinde, duyumsayan birinin yaşayacağı bir haldir. Mana ve lezzet yoksunu memur kafalı insanların, felsefe etkinliğini gerçekleştiremeyeceğini söyleyebiliriz. Ivır zıvır içinde (mana yoksulluğu),

tatsız tuzsuz (lezzet yoksulluğu) yaşarlar, yine de felsefe yapıyoruz derler.

İşte, çağımız felsefe eğitiminde tavır, bağlanma, mana, lezzet bütünlüğü verilmiyor, yeterince. Çünkü, bu bütünlüğü yaşayan insanların, bu bütünlüğü yaşatarak öğrenciye verebileceği bir şeydir. Öğretmen yaşamış olan, yaşayan; öğrenci yaşamayı talep eden insanlar olmadıkça, felsefe kuru bir akademik kılı kırk yarma olarak kalır.

❖

FELSEFE KUŞU

Ülkemizde felsefeye olan ilgi, inanılmaz boyutlarda artmakta. Hiç değilse, görünürde, gençlerimizde büyük bir merak var. Eskiler, yaşı ellileri aşmış olanlar, geri kalmışlığımızın nedenlerinden biri olarak felsefe eksikliğini gösteriyorlar: Liselerde felsefe okutulmadığı için bu hale düşmüşüz. Hele bir de üniversitelere felsefe dersi konulsaymış, işimiz tamammış. Tekrar tekrar söyleyip durduğum bir tavır bu: Felsefeden kuş çıkarma tavrı! Bizim pragmatik bakışlı kültürümüz felsefeyi böyle anlıyor. Düşünemiyoruz. İmdat felsefe! Kurtar bizi! Felsefe baba, bizi düşündür! Mutsuzuz, öyleyse felsefe bilmiyoruz. Felsefe bizi kurtar! Yunus'tan esinlenerek şöyle diyelim: Felsefe gelince cümle eksiklikler biter! Bitmez başlar! Felsefeyi yüzyıllarca böyle yorumlayanlar olmuştur. Bir mehdidir, bir mesihtir. Gelince düşünme öğrenilir. Ahlaklı olma gerçekleştirilir. Estetik beğeni artar.

Felsefeyi böyle yorumlama, gerçekten de bizdeki köklü bir felsefe eksikliğini gösteriyor. Eksikliğimizin anlamını anlayamıyor, yorumlayamıyoruz. Yüzlerce kitap çevriliyor, çalışkan, yorulmak bilmez, sevgili hocam Ahmet Cevizci ansiklopediler hazırlıyor. Dergiler çıkıyor. İnternette sayfalar oluşuyor. Sürekli felsefe övgüsü yapılıyor.

Meslekten felsefeci arkadaşlar bu kuş çıkarma çabasına yazık ki katkıda bulunuyor. Toplantılarda arada bir konuşmalarına rastlıyorum: Halkımız felsefe bilmediği için sürünüyormuş. Halkın önüne çıkıp, bir türlü kurtulamadıkları akademik söz dağarcığı ile felsefi fiyaka satıyorlar. Felsefe, ilahi bir güç. Gelin öğrenin. Öğrenin de Türkiye kurtulsun!

Elbette felsefe öğrenilmesin, felsefe yaygınlaştırılmasın, akademik fildişi kulelerde kalsın. Felsefe yalnızca malumattan ibaret değildir. Birtakım felsefe terimlerini filozof görüşlerini bellemekle anlaşılamaz.

Felsefe her şeyden önce bir bakış biçimidir gerçekliğe, düşüncelere. Bir tavırdır. Bir yaşam biçimidir. Bir duyuş, algılayış, kavrayış, düşünme tarzı. Bu tavır anlaşılmadan öğrenmeye çalıştığınız felsefe tarihinin, felsefe yanıtlarının bir anlamı olmaz.

Öğretmenliğim sırasında benden reçete, şema, kitap adı, formül isteyen öğrencilere rastlamışımdır. Entelektüel olmak, felsefe bilmekle olanaklıdır diye düşünüyorlar. O halde felsefe öğrenmeliyiz. "Belli başlı felsefe okullarını, tarihi içinde anlarsak, işimiz tamam." Her aydının kütüphanesinde bir felsefe kitabı olmalı. Sonra bize demezler mi: "Ne biçim hekimsin, kütüphanende bir tane bile felsefe kitabı yok!"

Felsefeye ilgi beni sevindiriyor, sevindirmesine. Bu ilginin, biraz da nüfus patlamasından kaynaklandığını düşünüyorum. Sahici bir ilgi, belki yeterince başlamadı daha!

Bana internetten küfür yollayan insanlar var! Felsefe elden gidiyormuş, bizler de uyuyormuşuz! Türkiye'de felsefe olup bitiyor! Elden gitmiyor! Onca yanlış anlaşılmalara, hatalı beklentilere karşın, biraz edebi görünüşle, biraz siyasal, sosyoloji renkle felsefe cereyan ediyor Türkiye'de. Kuş çıkarmaya çalışanlara rağmen! Felsefecilerin akademilerde sayıları artıyor. Yüksek lisans, doktora yapanların sayısı çoğalıyor. Bu kalabalıktan ileriye yönelik, özgün düşünürlerimiz çıkacaktır. Felsefe yolu çetin bir yol. Zaman istiyor. Felsefe, bizim kültürümüz içinde, farklı arayışların düşünürlerini ortaya çıkaracak, bir harman yeri olma yolundadır. Kendi düşünürlerimiz çıktıkça, aydınlarımızın "kuş çıkarma" beklentisi de azalacaktır, sanıyorum. Düşünme, ince işçilikler ister. Ayrıntıların hakkını vermeyi göze alan yavuz insanlar ister. Düşünmek sabır işidir. Bir kişiyi, birkaç kişiyi değil kuşakları ister.

Ancak yüksek tepeleri nice çile, nice sıkıntıyla tırmanmayı başarmış olanlarda düşünce kanatları oluşabilir. Uçmayı hak edenler onlardır. Yerçekimini anlamayanların uçuşu hayaldir.

FELSEFE PALYAÇOLUĞU

Kimi meslektaşlarım beni palyaço olarak görürler. Terbiyeli olanları bunu yüzüme karşı söylemezler; galiba "kızarım" diye. Edebsizleri kızmayacağımı bildikleri için beni palyaço ilan etmişlerdir. Sağ olsunlar. Sayelerinde epey ünlendim. Kırk üç yaşıma dek, binlerce sayfalık çalışmaları kimse basmamıştı, şimdi yirmiyi aşkın kitabım yayımlandı, çevirilerimle birlikte. Televizyonlarda da palyaçoluğum ilan edilse, daha da mutlu olacağım: Kendilerini kral sanan palyaçoların beni kendilerine yanlış palyaço olarak seçtiklerini gördüğüm için.

Türkiye'de felsefeye olan ilgi, elbette benim gibi "felsefeyi ayağa düşürenler sayesinde" olmuyor. Gençlerin ilgisi giderek artıyor. Niceliğin artışı her zaman nitelik yükselmesine yol açmıyorsa da bir umuttur gelecek için. Geleceğin Türkiyesi, yaşamını felsefeleyebilecektir. Bunu er geç başarmak zorundadır: Anadolu insanına yakışan budur. Yaşamının evrensel boyutlarını görüp, bunu felsefe geleneği içinde bir yerlere oturtmalıdır. Kültürel varlığımız için bunun kaçınılmaz bir çaba olduğunu sanıyorum.

Yozlaşmayı, diğer kültürler tarafından sindirilip yok edilmeyi engellemek için bu topraklardan atılması gereken felsefe çığlıkları vardır. Geleneği içinde felsefenin yüzlerce yıllık geçmişini, dallı budaklı şimdisini içeren çığlıklar: "Burada düşünen insanlar var, burada büyük filozofların görüşleriyle hesaplaşmış, onların dillerini konuşan, onların çözümlemelerinden, savlarından beslenmiş, kökleri kendi kültüründe olan insanlar var," diyen çığlıklar. Yaşamına sahip çıkan, eleştiri oklarını kullanabilme cesaretine sahip ama o oklar tarafından yaralanmaktan da korkmayan yiğit insanların çığlıkları.

Bu topraklardan da Batılı ülkelerde yaşayan topluluklarda yapılan felsefeye katkıda bulunanlar olabilir. Felsefe, hangi toplulukta yapılırsa yapılsın, gerçekten "yapılabiliyorsa" evrensellik taşır. Felsefe, yerel yaşamların taşıdığı "evrensel" özelliklerden beslenir. Felsefenin iki bin beş yüz yıldan fazla bir zaman içinde geliştirdiği kavram düzenleri, değişik kültürlerin yaşam biçimleriyle ilişkiye sokulabilir.

Felsefe, Eski Yunan'da doğmuş olmasına karşılık, ele aldığı sorunlar, farklı kültürlerdeki insanların da sorunudur. Bugün

Batılı insan, kendi yaşamına anlam ararken, geleneği içindeki felsefeye başvurabiliyor. Bizim ülkemizden de evrensel olanı kendi kültürel köklerinde değil de Batılı insanların kültürel derinliklerinde arayan felsefeciler çıkabilir; çıkmaktadır da. Felsefenin evrenselliğini öteki yaşam biçimlerinden çıkararak arayan felsefecilerimiz, felsefe yapmayı başarabilirlerse, evrensel felsefeye katkıda bulunmuş olurlar.

Oysa felsefeyi içinden çıktığı yaşama dünyasından koparıp, onun, yaşam ve kültür üstü bir etkinlik olduğunu sananlar var.

Bu kişiler, kendi felsefe anlayışlarını, içinde yetiştikleri kültürel ortamı "evrensel" sayıyorlar. Bu yanılgı onları başka türlü yapılabilecek felsefeye karşı düşman kılıyor. Felsefenin jandarmalığını yapmaya kalkıyorlar. Kendi katı felsefe anlayışlarına sımsıkı sarılarak o anlayıştan ulaşabilecekleri evrenselliğe giden yolları tıkıyorlar. Kendi çalışma biçimlerinin tek "ciddi", tek değerli çalışma biçimi olduğunu düşündükleri için kapılarını etkileşimlere kapatıyorlar. Kendileri gibi düşünmeyenleri anlama becerisinden yoksun olmaları, yürüttükleri eleştirilerde onları gülünçleştirebiliyor. Başkalarına palyaço derken kendileri palyaço olabiliyor. (Elbette, bu durumlarını fark etmemeye mahkûm olduklarını düşünemiyorlar!)

Bir diğer palyaçolar topluluğu ise daha çok felsefeyi, alışılmışın dışında tuhaf, erişilmez, paranoyak, melankolik, şizofrenik insanların uğraştığı, "değeri kendinden menkul" bir çaba olarak görüyorlar.

Felsefeci, onların gözünde, sağı solu belli olmayan, her türlü değerden ve inançtan yoksun, acılar, doyumsuzluklar içinde bir hilkat garibesidir.

Felsefeyi ve felsefeciyi böylesine sığ, temelsiz bir görüşle, olağan, günlük yaşamın dışına, bir anlamda üstüne, koymaya çalışan kişilerin felsefe tarihinde iz bırakmış felsefe metinlerini irdeleme gücünden yoksun olduğunu görüyorum.

Felsefe, öteleme gücünü, günlük yaşamın içinden alır. Felsefecinin yaratıcı düşünmesi için ruh hastalıklarından birine yakalanmış olması gerekmez. Türkiye'de felsefe, yaratıcılarını buldukça, palyaçoların sayısı azalacaktır.

FELSEFENİN AYAĞA DÜŞÜRÜLMESİ

Beni çok sevip, yazılarımı dikkatle okuyan titiz felsefe sevdalıları, benim felsefeyi ayağa düşürdüğümü söylerler. Onların gözünde benim yaptığım, Türkiye'de, "ciddi", hatta "bilimsel" felsefenin önünde büyük engeller yaratmakmış. Felsefe adına, bol laf salatası, tanımsız, ölçüsüz, kaba, rastgele, boş konuşmalar içeren yazılarla gazete ve dergileri dolduruyor; televizyonlarda yarı alaycı, biraz sulu ama kesinlikle gayri ciddi "show"larla, bu ülkenin aziz evlatlarını zehirliyormuşum. Felsefe bu değilmiş. Felsefenin ne olduğunu anlamak hiç de kolay bir iş değilmiş.

Çok çabuk kızıp, parlayan değerli bir felsefeci dostum beni bir panelde nasılsa on beş dakika kızmadan dinlemiş, sonra kendini tutamamıştı: "Ulan, söylediklerinde bir damla felsefe yok be! Gören bakkal Memet Efendi mi konuşuyor, felsefe profesörü mü anlamaz be! Yazık! Çok yazık! Senin sonunu hiç de iyi görmüyorum Ahmet! Cem Yılmaz'ı geçmişsin!" demişti. Bu tür eleştirileri hiç üzerime almam ama o gün kızıvermiştim ben de: "El insaf, bu lafların altında yatan çalışmayı, emeği, uykusuz geceleri, felsefe tarihinde dayandıkları temelleri sen anlamıyorsan kim anlayacak? Ne yapmaya çalıştığımı neden anlamıyorsun." Arkadaşım, gülümseyerek başını sallamıştı: "Artık yaşlanıyorsun, ciddi çalışmalar yapamadığın için işi palyaçoluğa vuruyorsun!" "Bu palyaço seni anlıyor ama sen palyaçoyu anlayamıyorsun sevgili kralım!" demiştim.

Söyleme biçimiyle içerik arasında önemli bağlar var. Felsefede aradığım yol, bulup yürüdüğüm kadarıyla, beni belli bir üslupla yazmaya götürdü. Üslubumla kişiliğim arasında, her yazarda olduğu gibi sıkı ilişkiler var. Yaşadığım gibi düşünmek, düşündüğüm gibi yazmak: Felsefeyi yaşamak. Bu, alışılagelen akademik terbiyede, tembellik, kafa karışıklığı, ciddiyetsizlik olarak anlaşılmaya uygun. (Hele bir de cehaletin, dar kafalı sığ düşüncenin "post-modernist" olduğum iltifatları yok mu, tam evlere şenlik!)

Bir anlamıyla felsefenin "ayağa" düşmesi ne güzel! Keşke "düşebilse"! Tepemizde, ulaşılamayacak bir bulut gibi dolaşacağına, entel barlarda, kitap kurdu, içi geçmiş, soluk yüzlü ka-

ramsar aydınların terminoloji bombardımanıyla içkilerine meze olacağına, bizimle sokaklarda, yanı başımızda, ayaklarımızın yanında, yolumuzun üzerinde, duygularımızla, bedenimizle bütünleşmiş ("Ayaklarımla yazmak isterim" demişti, bir yorumla Nietzsche!) olabilse! Ah! Nietzsche, okuyabilenler biraz Quine, Russell, Carnap da okuyabilseler; mantık dilini bilenler yüreklerini biraz şiire, biraz Heidegger'e, biraz Kierkegaard'a açabilseler. İnanın kafaları karışmaz, korkmasınlar: Kafaları karışacak diye ruhlarını daraltanların düşünce yobazlıkları, ağır depresif halleri, sayısız takıntıları ortadan kaybolur!

Sokaktaki insanla felsefe üstüne onun diliyle konuşabilmek, Türkiye'de felsefenin yaratıcı atılımlar yapması için çok gerekli. Çünkü siz düşünür olarak, onunla konuşurken, onun dilini, onun gönlünü öğreniyorsunuz. İşte, evrensel boyutlarda, Batıdaki iki bin beş yüz yıllık serüveni içindeki felsefeye bu hammaddeyi, bu yaşamı, bu dili işleyerek katkıda bulunacaksınız. Yol uzun. Bizle değil, bizden sonra, birkaç kuşağın atılımlarıyla bu topraklara özgü evrensel nitelikte felsefe oluşacak.

Felsefeyle nasıl yürünüleceğini anlamak için felsefeyi ayağa düşürmek, gökten indirmek gerek. Felsefe, sığ kafalı akademisyenlere bırakılmayacak kadar ciddi bir iştir.

FELSEFENİN TOPRAĞI

Felsefenin farklı anlamları, farklı felsefe anlayışlarından kaynaklanabiliyor. Felsefe, tarihi boyunca içinde taşıdığı farklı anlayışlarla var olmuştur: Tekseslilik zaman zaman felsefeye egemen olsa da felsefe çoksesli bir düşünme etkinliği olagelmiştir. Bu çokseslilığin beslendiği felsefe toprağı çoğu zaman unutuluyor. Felsefe toprağı, felsefeye, kendini besleyecek ortamı ve çevreyi hazırlayan olanaklardan oluşur. Eski Yunan'da felsefe, Homeros'un, tragedyaların bağrından çıktı. Eski Yunan mitolojisi, edebiyatı ve dilinin düşünceye açtığı yollardan yürüyüp, felsefenin ilk ölümsüz yapıtlarını oluşturdu, Batı'da ilk filozoflar. Yaşadıkları toplumun yaşam biçiminin, duygusal atmosferinin, yaşam deneyiminin, bilgeliğinin (sofia!) can verdiği felsefe toprağında yetiştirdiler felsefe çiçeklerini, ağaçlarını. Felsefe,

evrenselliğinin önünü yerel ortamın (düşüncelerin oluşturduğu!), yerel çevrenin (toplumsal, kültürel, politik, ekonomik koşullar!) sağladığı destekle açtı. Felsefe evrenseldir ama oraya yerelliğin kapısından girilir. Kendi diliyle, felsefe öncesi hazırlığıyla adımını atar felsefeye filozof. Yurdunun insanı, yurdunun yaşamı hep onunladır!

Yıllar önce bir konuşmada "Türk Felsefesi"nin olanaklarından söz ettiğimde sert tepkiler almıştım. (Hâlâ almaktayım. Bana güç veriyor!) Hocam, sevgili Teo Grünberg, "Söyle bakalım bize" demişti: "Türk Felsefesi, Türk Fiziği gibi bir şey mi, yoksa Türk Müziğine mi benziyor?" Yanıtımı hatırlamıyorum. Şu an "Türk Felsefesi" sözü yerine, "Türkiye Topraklarında Yeşeren Felsefeler" deyimini yeğlerim. Bir tek felsefe anlayışına gebe değil bu topraklar, birçok felsefe ağacı (olanca farklılıklarıyla) yükselecek felsefe göğüne. Bu ülkede felsefe olmadığını, felsefecilerin yetersiz olduğunu söyleyenler, onay almak için Batılı otoritelerin gözlerinin içine bakıyorlar. Evrensel olanı hiçbir yerellik tekeli altına alamaz! Amerikalı, Avrupa felsefesine alternatif felsefe çıkarabilmiştir. Kendi yaşam biçimine yakışan pragmacılığı evrensel felsefeye armağan edebilmiştir.

Türkiye'de yüzlerce değil, binlerce yıldan beri sürülmeyi, işlenmeyi bekleyen bir felsefe toprağı vardır. En şaşırtıcı olanı Türkiye'de inanılmaz biçimde zengin bir felsefe öncesi yaşam, felsefe öncesi birikim vardır. Bu topraklarda yaşayan insanların duyguları, çelişkileri, umutları, acıları, çelişkileri kendilerini anlatacak felsefelerini bekliyor! Bu ülkede yaşananların kendine özgü anlamları varsa, tüm insanlığa bir şeyler söyleyebilecek, derinlikler, yoğunluklar, canlılıklar taşıyorsa (ben buna tüm gönlümle inanıyorum!) onları temel alan felsefi bakışlar da çıkmalıdır ortaya.

Böyle bir çaba, toprağa duyarlı olmakla başlayabilir! Yazık ki birçok akademik felsefeci böyle bir toprağın benim "hastalıklı" kafamdan çıktığını sanacak kadar kendilerinden hiç kuşku duymuyorlar. Onlar Batı düşüncelerinin bayiliğini yapmayı, yapılabilecek tek felsefe etkinliği olarak görüyorlar. Bayiliği hiç küçümsemiyorum. Batıyı bilmeden, özümsemeden topraklarımızda felsefe ağacı yetiştiremeyiz. Ne acıdır ki Batı felsefesi üstüne

kitaplar yazmış hocalarımızın bir kısmı (galiba çoğunluğu!) papağanlıktan öteye gidemediler. Biliyorum, söylediklerime ucuz suçlamalar diyecekler. Kimseyi kişi olarak suçlamıyorum. O koşullarda belki de bu kadarı yapılabilirdi. Şimdi sıra yeni şeyler söylemeye geldi. Tarih geride kalanlara acımıyor. Toprağını fark edemeyenlere de...

❖

FELSEFEYLE EĞİTİM

Felsefeyle eğitim, felsefe eğitiminin odağında duruyor. Öğretilecekler var öncelikle. Sunulacak bilgiler. Bu bilgilerin nasıl öğretileceği, felsefenin ne olduğunu yansıtır. Felsefe eğitiminde, bu açıdan, "nasıl" bir açıdan, "ne"den önce gider. "Önce şunu, sonra bunu öğretmeliyiz; filanca konuyu dışta bırakıp falanca konuyu almalıyız" tartışmaları, "ne"yi belirler, içeriği. İçerik düzenlemesinde değil sorun, içeriğin aktarılmasında. Elbette düzenlemelerin, konu seçiminin hiç etkisi yok değil. Ne öğretileceğini, nasıl öğretileceği belirlemeli. "Nasıl" sorusu önemli, çünkü, felsefe, "soyut" yaşamdan uzak kavramların tartışıldığı bir zihin cimnastiği değil. Felsefe bir yaşam biçimi. Köklerindeki bir özellik, onun bir yaşam biçimi oluşu. Felsefeyi öğretmek bu yaşam biçimini, bu tavrı öğretmek demek. Yoksa, belli bir malumatı aktarmak değil. Felsefe tarihinden öyküler anlatmak değil. Basmakalıp bilgileri öğrenciye aktarmak değil. Bilgilerimizle nasıl yaşadığımızı öğrenciye göstermek. Felsefeyle girdiğimiz ilişkinin bizi nasıl dönüştürdüğünü öğrenciye gösterebilmek. Felsefeye olan duruşumuzu. Felsefe eğitimi, felsefeyle yapılan eğitimdir. Felsefeyi yaşayan, felsefeyi içselleştirmiş insanların işidir. (Papağanların, kurnaz profesyonellerin değil!)

Müfredatı da ancak nasıl öğretilebileceğini bilenler yapabilir. Bu açıdan, "Falanca ülkede, falanca ünivresitede şunlar şunlar okutuluyor, o halde, bizde de bunlar okutulsun" mantığı yerinde değildir. Her kültürün bir felsefeye yaklaşımı vardır, olmalıdır. Kendi değerlerine, köklerine uygun yaklaşımı. Her kültürün felsefeyle hesaplaşması vardır, olmalıdır. Felsefeyle hesaplaşma, felsefe aracılığıyla olabilir. Felsefenin nasıl öğretileceğini bilenler, bu hesaplaşmaları yaşayanlardır.

Felsefeyi yaşama öğretilebilir mi? Felsefeyi yaşama örneklendirilebilir. Platon akademisinde öğrencileriyle, diğer öğretmenlerle birlikte bunu başarabildi. Aristoteles'in, Stoa'nın, Epikür'ün okulları, felsefenin yaşandığı yerlerdi.

Felsefe yaşanırsa öğrenilebilir, öğretilebilir. Yaşayabilmekse örneklerle, usta çırak ilişkileriyle, yüz yüze konuşma, tartışma, söyleşme, muhabbetle gerçekleştirilebilir.

Şiir ne kadar öğretilebilirse, yaşama da o kadar öğretilebilir, felsefe de.

Felsefeyi yaşamayıp, mana ve lezzetini bir açıdan duyan felsefe sevenler olabilir. (Profesyoneller, "yaşama" konusundan pek hoşlanmıyorlar, özellikle Anglo-Amerikan kültürde!) Felsefe, insanlara felsefeci olmaları için öğretilmez çoğunlukla. Felsefeyle yaşayabilmek, yaşamlarına felsefi duyarlılık katabilmek için öğretilir. Gösterilir. Tattırılır.

Felsefenin tadını, felsefeyle düşünebilme, yaşayabilme, olabilme tadını, ancak bu tadı tatmış insanlar tattırabilir.

Felsefe eğitimi, felsefeyle eğitimdir; felsefenin kendi içinde önemli açılımları olan bir sorundur.

❖

FELSEFİ YÜRÜYÜŞ ÜSTÜNE

Felsefe bir yolculuğa, bir yürüyüşe benzetilir. Bir arayış yolculuğudur. Kimilerine göre bitimsiz bir yolculuktur. Bu yürüyüşte nice felsefe tutkunu ölüp gitmiştir. Felsefeciler ölür, filozoflar da beden olarak; felsefeler ölür: Felsefe ölmez. İnsan yaşadığı sürece. Bilimin, sanatın, inancın kesiştiği alanlarda, kendi geleneği, gelenekleri içinde geleceğe taşınır felsefe; felsefe gönüllülerinin yürüyüşüyle. Bu yürüyüş, dünyayı, yaşamı anlamaya doğru yapılan yürüyüştür. Düşüncenin, kavramların, görüşlerin, tutumların, kuramların, inançların, değerlerin sorgulanması, çözümlenmesi, yorumlanması yeniden kurgulanması, eleştirilmesi, yeni ufuklar içinde, yeni açılardan betimlenmesi çabalarını içerir.

Farklı yollarda yürünebilir, yürünüyor. Aynı yollarda farklı yürüyüşler de yapılabilir. Fenomenolojinin ya da analitik felsefenin yollarında farklı biçimde yürüyen filozoflar vardır. Yollarda kendi başına yürüyemeyip, bir felsefeciler topluluğuna katıl-

mak isteyenlere rastlayabildiğimiz gibi, olduğu yerde durup gelip geçen filozofları seyredenleri de gözlemleyebilirsiniz. Yolda rastladıkları hanlarda kalanlar, artık son durağa geldiğini düşünüp yolun kıyısında evini yapmaya çalışanlar da vardır.

Hiç yürümemiş, yürümekten korkanları da görebilirsiniz. Yürüyenlerden haber alır, raporlar, tarihler, makaleler yazarlar. Yürüyenlerin bulguları üstüne kafa yorarlar, dedikodu yaparlar, "10 Derste Felsefe Yürüyüşleri" gibi kitaplar yazarlar.

Ülkemizde de yeterince çok sayıda rastlayacağımız "mızmızlar" topluluğunda olanlarsa boyuna yakınırlar. İşlerin son derece kötü gittiğini, felsefenin çıkmaza saplandığını savunurlar. Reçete sunanları olduğu gibi, yakınmadan pay alan, yakınarak var olmaya çalışanları da vardır.

Bir felsefe gencine yakışan, yürüdüğünde coşku duyacağı, yaratıcı atılımlar gerçekleştirebileceği yolları, yürüyüş biçimlerini keşfetmektir. "Yolculuk" ve "yolcular" üstüne yaptığım, kırk yıldan fazla süren gözlemlerde yollarda perişan olan, yılgın, korkak, tembel, boş vermiş çok insanla karşılaştım. Yanlış yollarda, yanlış yürüyüş denemeleri yapıyorlardı. Bıkkın, yorgun olanları vardı. Kendi ruhsal sorunlarıyla, yaşamla giriştikleri amansız mücadele gerilimiyle yüklü oldukları için, yolun başında kalakalmış nicelerini gördüm. Uyanık akademisyen olanları, hiç yürümedikleri halde yürüyormuş izlenimi yaratmaya çalışıyorlardı. Kimisi tarih boyunca yapılmış yürüyüşlerin kaydını, dökümünü çıkararak felsefe yolculuğuna çıkacaklara hizmet etmeye çabalıyordu.

Zeki güdümlü, yüksek düzeyde entelektüel olmaya çabalayanlar, ikinci üçüncü elden kitaplar okuyup, felsefe serüveni üstünde ahkâm kesiyorlardı. Felsefe serüveninde tehlikeler yaşamayı göze almaktan korkan, serüven deneyimini hiç yaşamadıkları halde kılavuzluk yapmaya kalkan çoğu akademisyen bu tutkulu insanlar bir açıdan turist rehberlerine benziyorlardı! Öğrencileri, tıpkı turistler gibi otobüslere bindirip, yürüne yürüne aşınmış yollarda, çoktan "kurumuş" müzeleşmiş düşünceler dünyasında gezdirerek, "burası kent müzesi", "şurası Frage", "işte Schelling", "buyurun Spinoza" sözleriyle felsefi etkinliği başarılı biçimde gerçekleştirdiklerini düşünüyorlardı.

Ben hiç yolculuğa çıkmadım. Hazırlık yaptım yalnızca. Farklı yolları, yürüyüşleri tanıdım. Garnop'ın, Hintikka'nın, Russell'in Ayer'in, Quine'ın metinlerini büyük bir coşkuyla okuyabildim, yorumlayabildim; yıllar süren bilim felsefesi, analitik felsefe gözlemlerim, Schopenhauer'la, Hegel'le, Kierkegaerd'la, Sartre'la Heidegger ve Levinas'la, Deleuze'le, Derrida ile dostluğumu engellemedi.

Bizim kültürde benim gibi insanlara ilk yapılan iltifat, "kafa karışıklığı"dır. Yolun kenarında durup yolculuk hazırlığımızla alay ederler. Dudaklarında çok bilmiş gülümseme vardır.

Oysa hazırlık bitmek üzeredir. Yolculuğu ancak ağır bir hastalık ve ölüm engelleyebilir. Yolun başında, sizden önce yürümüşlerin yalnızlığını ve acısını duyarsınız. Ayak izlerinizin çok hızlı silineceğini düşündüğünüz bu bilinmeyenlerle dolu yol, sizi çağırmaktadır. Yazgınızı karşılayabilecek cesaretinizle hazırsınızdır.

❖

GENÇ DÜŞÜNÜRLERE

Türkçeden, düşünen arkadaşlardan umutluyum. Düşünmenin ne denli zor olduğunu, düşünmeyi dert edinmiş, bir yaşam biçimi olarak benimsemiş olanlar elbette bilirler. Bu toprakların düşünebilen insana gereksinimi çok. Bu topraklarda binlerce yıldan beri yaşanan yaşamı, şu an içinde bulunulan dünyânın sorunları, kaygıları açısından yorumlama gücü gerekli kültürümüze. Bu yazımı, bir vaaz, birçok şeyler bildiğini sanan bir ukalanın saçmalıkları olarak almazsanız, Türkiye'de düşünür olabilmenin yaşadığım sorunlarından söz edeceğim. Düşünme, bilgiyle birlikte gerçekleşiyor. Düşünme bir eylem, bir etkinlik. Bilginizle bütünleşmenizi istiyor sadece. Bir kültür, bir dil, bir toplum, topluluk içinde oluşuyor. Yüzlerce yıllık düşünme birikimini özümsemek gereği var. Siyasal, dinsel, teknik, teknolojik, sanatsal, bilimsel, mantıksal, felsefi, günlük düşünme biçimleri içinde yoğruluyor, düşünmeye çabalayan insan.

Düşünme, bir yönelme, kendini yönlendirmeyle başarılabiliyor: Bu çabada kendine yakışan, yeteneklerini gerçekleştirebileceği alanları seçebilmeli insan. Bu sağlanamazsa, yanlış toprağa

düşmüş tohum örneği, düşünce çiçekleri açamıyorsunuz. Batı'nın büyük ölçüde yerleşmiş kurumları, bu kurumlara can veren düşünürlerden, araştırmacılardan oluşmuş toplulukları var. Düşünme uğraşı, uygun ortamları sezebildiğinizde fazlaca fire vermiyor. "Kimle, nerede, neyi, nasıl çalışmalıyım; düşünme yolculuğunu nasıl gerçekleştirmeliyim?" sorusu fazlaca duyulmuyor oralarda. Yanlış yerde olduğunuzu görünce, uygun yeri arıyor, bulabiliyorsunuz.

Düşünme özerkliği, kendi başına düşünebilme etkinliği aile içi eğitimle verilebiliyor. Düşünme yoluna girebilmenin gerektirdiği kafa bağımsızlığı, ruhsal özgürlük duygusu, bizim toplumumuza göre daha etkin bir biçimde oluşturulabiliyor. Ustalar, öğretmenler, tartışma arkadaşları seçilebilip, düşünmeye koyulabiliniyor. (Oralarda da giderek, akademik çemberin özgür, farklı, aykırı düşünmeyi daralttığını görebiliriz: Akademik dergilerde birbirine benzeyen, belli formatların mengenesine sıkışmış yüzlerce makale görebilirsiniz!)

Bizde düşünmenin önündeki tehlikelerden biri, papağanlık, taklit, özenti. Bunun bir diğer biçimi olan "memur" kafası: "Yazılacak makaleler, tezler, kitaplar var, o halde yazmalıyım, kendi araştırma aşkım, hedeflerim için değil, kurumun üyesi olduğum için!" Önüne görevlerini koyun, yapsınlar! Nietzsche'nin sürü insanı! Diğer tehlike: Birer ticari şirkete dönüşen üniversitelerde (hepsi değil, şükür!) şirket elemanı gibi çalışıp, araştırmanın "hakikat araştırmasından", çıkar elde etmeye doğru gidişi!

Bizdeki kültürel mirası değerlendirmekten yoksun, insanların "bizde düşünce adına hiçbir şey yok", "bu dille düşünülmez" diyenlerin, kendi yetiştikleri Batı çevrelerinin dışındaki her düşünceyi, saçma, temelsiz, anlamsız bulmaları da bir diğer tehlike. Düşünme etkinliğinin jandarmalığına soyunup, kendi tarih olmuş, fosilleşmiş görüşleri dışındakilere kara çalmaları hem onlar için hem Türk düşüncesi için büyük bir yitik.

Türk düşüncesi arayışını sürdürüyor. Ürünler ortaya konuyor. Konacak. Bir yandan Batıdaki birikim özümsenecek, yorumlanacak, çağdaş kıta felsefesiyle, Anglo–Amerikan düşünceyle hesaplaşılacak. Diğer yerden dilimizle, yaşamımıza dö-

nük felsefi aranışlar sürecek. (Bunları felsefi düşünme alanı için söylüyorum.) Cesur düşünürler gerekli. Cesur, ölçülü. Bana göre, bu yarışmamıza felsefi yorumlar arayışımızda, ödün vermez, yalnızlığa tahammüllü, günlük siyasal ve entelektüel gidişe duyarlı olmakla birlikte, ona belli bir uzaklıkta durarak düşünmeyle arayışı sürdürmekte olan inancımızı yitirmezsek; yanı başımızda, bizden yüzyıllar önce yaşamış ya da çağdaşımız olan, farklı diller konuşan yolculuk arkadaşları bulacağız.

Biz başaramazsak bile, yolda yürüyenlere vaktiyle saçmış olduğumuz kıvılcımların ateşi, geleceğin yolcularına umut verebilecektir.

❖

IATRO–FILOSOFIA

Sağlıklı olmak ne demek? İnsan yaşamının olağan hâli midir sağlıklılık? Yitirince anlamıyor muyuz değerini? Yaşadığımızı anlamanın, yorumlamanın, öyküsünü, şiirini yazmanın olanağını sağlayan gücümüz, sağlığımızdan gelmiyor mu? Sağlık, insanı insan kılan temel bir özellik değil mi? Genellikle, sağlığın küçümsendiği bir dünyada yaşıyoruz. İnsanlar mutlu, zengin, akıllı, bilgili, ahlaklı, yaratıcı, saygın olmak istiyor; sevilmek, değer verilmek, toplumda önem verilen bir yere sahip olmak. Sağlık, bu beklentilerimizin neresinde? "Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi" sözünü, duyarak, anlayarak söyleyebilmek için hasta olup, ağrılarla kıvranmak; elden ayaktan düşmek mi gerekiyor? Sağlıklı olmak yaşamın amaçlarından sayılmıyor; arada, diğer hedeflerimize ulaşmak için bir araç yalnızca.

Sağlıktan yalnızca beden sağlığını anlıyoruz. Duymayınca bedenimizi sağlıklıyız diyoruz. Bedenimizin kendini hastalıklarla duyurması acı değil mi? Sağlıklı bedenimizi duyamadığımız için, sağlığı anlayamıyoruz bir açıdan.

Duygu sağlığımızı sağlıktan sayıyor muyuz? Hangi duygularımız sağlıklı? Hangileri hastalıklı? Hangileri yaşamaya "evet" diyor, bizi daha etkin, daha araştırıcı, daha üretici kılıyor? Hangileri "gerçek"le ilişkimizi bozuyor, insanlarla birlikte yaşayışımızı zora sokuyor? Bedenimizin hastalığını çoğu zaman

fark edebiliyoruz, ya duygularımızın? Hele, duygularımızın sağlığını duyabiliyor muyuz?

Düşünme sağlığımız diye bir şey var mı? Hani, akıl sağlığından söz edebiliyoruz: Klinik psikoloji, psikiyatri ilgileniyor diye biliyoruz, duygudurum bozukluklarından da dem vuruyorlar, tıp, beden temelli duygusal, düşünsel sağlığımızı, konu ediniyor. Peki, aklımızı kaçırmadan, "sağlıklı akla" sahipken, sağlıklı aklımızın farkında mıyız?

Çevreyle olan ilişkimizdeki sağlığımızın ayırdında mıyız? Çevrenin nicedir başımıza bela olabildiğini söylüyoruz, çevreyle, doğayla, kültürümüzle, tarihimizle ilişkimizde "bozukluk" var, diyoruz. Hastalığı seziyoruz. Peki sağlıklı çevre ilişkileri nasıl olur? Hiç yaşadık mı? Sağlığımızın çevreyle olan bağını, çevrenin anlamını düşünüyor muyuz?

Son yıllarda felsefenin, "filosofia"nın, bilgelik sevgisinin, bilgelik dostluğunun bir "iatro–filosofia" olduğunu düşünmeye başladım.

"İatro—filosofia" sözüne bir yerde rastlamadım, belki kullanan olmuştur, bu sözden kastım "sağaltan felsefe"dir. Sağlık olan, şifâ olan, sağlıkla, şifâ ile ilgili felsefe. Felsefenin amacı nedir? Salt anlamak, salt düşünmek, salt yorumlamak, salt dilsel, mantıksal açıklamalar yapmak, temellendirmeler ardında koşmak mı? İnsan yaşamının çekirdeğini oluşturan sağlığın fark edilmesi, "mutluluğun", "ödevin" hedef alındığı ahlakın yeniden yorumlanmasını gerektiriyor. "Sağlık" kavramının kendisi çağımız düşünürlerince (örneğin Foucault!) tartışılmış, neyin "hastalık" neyin "sağlık" olduğu konusunda "ideolojik" etkenlerden söz edilmiştir. Elbette biyo-etik'in, tıp etik'inin de alanında olan temel bir sorundur sağlığın ne olduğu sorunu.

Felsefenin "sağlık" üzerine yeniden inşa edilmesi gerektiğini düşünüyorum. "Iatro–filosofia", belki, geleceğin düşünürlerinin yaşamın anlamını sorgulayıp yaşayacakları yeni bir düşünme bahçesinin adı olacak, bu yeni iatro–filosofia.

("Iatro"nun tiyatro olduğunu sananlara sağlığın oyunla ilgisini düşünmelerini öneririm!)

❖

İÇİNDEN KUŞ ÇIKAN FELSEFE

Ak saçlı, kısa boylu, tombulca bir adam, içinde kalın kitapların açılan kapağından kolayca görüldüğü çantasını zorlukla taşıyarak, yanıma yanaştı. "Sevgili Hocam, lütfetseniz de felsefenin ışığıyla Türkiye'nin ve dünyanın sorunlarını düzeltseniz. Neden siz felsefeciler, bu denli önemli bir güç olan felsefeyi, toplum sorunlarına uygulamaktan kaçıyorsuz?" Gülümseyerek, yanıtladım: "Benim lütfumla olmuyor beyefendi, sizlerin de lütfetmesi gerekli." Konuştuk bir süre. Galiba, benim burnu büyük, laf anlamaz bir akademisyen olduğumu anlamış olacak ki uzaklaştı yanımdan. İçimden "Ey yüce felsefe nelere kadirsin sen," dedim. İnsanımızın felsefeden neredeyse ilâhi bir güç gösterimi beklemesine pek şaşmadım. Sağ olsun, kimi arkadaşlarım, felsefeci olarak, felsefeyi böylesine "güçlü" bir etkinlik olarak anlatıyorlar. "Bizi bu hale felsefesizliğimiz getirdi," diyorlar. Felsefenin "gücünden" söz ediyorlar.

Felsefenin böyle bir "gücü" var mı gerçekten? Tek tek bireyleri, toplumları, dünyayı değiştirebilir mi?

Felsefeye hiç saygısı olmayan insanların bir bölümü felsefeyi yeterince tanımayanlardan oluşuyor. Felsefeyi "boş", "gereksiz", "hiçbir işe yaramayan" boşuna bir çaba olarak görüyorlar. Diğer bir bölümü ise felsefeyi "tehlikeli" buluyor. İnançlarına, dünya görüşlerine bir tehdit olarak algılıyorlar.

Felsefeden "kuş çıkacağını" düşünenlerin bir bölümü de felsefeyi tanımıyor. Felsefeyle bir ölçüde tanışıklık içinde olanların felsefeyi abartarak, insanın kurtuluşu için gerekli görmeleri, felsefeye bakış biçimlerinden kaynaklanıyor. Felsefeye böylesi bir bakışın ardında, belki yüzlerce yıldır insanın kolektif bilinç dışında yer alan, ilâhi bir kurtarıcı beklentisi yatıyor olabilir. Felsefenin bir "mesih" olarak anlaşılması, elbette, dünyada yaşayan insan aklının bir başarısı olan felsefeye yakışmaz. İnsan neyse, felsefe odur. İnsandan beklediğiniz kadarını felsefeden bekleyebilirsiniz.

Felsefenin gücü varsa, bu güç nereden geliyor? Felsefe, bir düşünme biçimi. Bu düşünme biçiminin kaynaklandığı yaşama biçimi. Dünyaya, insanlara karşı belli bir tavır içinde olma. Kuru malumattan, filozof görüşlerinden, düşünce okullarına iliş-

kin bilgi yumaklarından oluşmuyor. Felsefe etkinliği üstüne bilgiler edinmiş, elinde felsefeci diploması olan bir insanın salt bu bilgisiyle, herhangi bir soyut bilgi alanının (örneğin, matematiğin) uzmanından çok farklı özellikleri olmasa gerektir. Felsefe etkinliği üstüne bilgileri olan bir uzman felsefecinin her zaman felsefece düşünebildiğini sanmak yanıltıcı olabilir. Uzmanlıkla felsefece düşünebilmeyi, aralarında birbirleriyle örtüşebilen özellikler olsa da birbirlerinden ayırmak gerekir. Felsefece düşünebilme, felsefece tavırla, felsefece yaşayabilme salt uzman bilgisiyle kazanılamaz. Akademik basamağın en üstüne çıkmış nice felsefe uzmanının felsefece düşünebilme, felsefece eyleyebilme özelliklerinden yoksun olduğunu gözlemlemek hiç de zor değildir. Şiir üstüne ders veren hocaların şiir diye yazdıkları manzumeleri görünce şaşmamak gerek. Bilgi, zekâ düzeyinde, kurnazlıkla, içselleştirilip, dönüşümler geçirmeden edinilirse böyle durumlar hiç de şaşırtıcı gelmemeli. Felsefe hakkında bilgi sahibi olmakla felsefece düşünebilme başarısı böylesi bir noktada birbirinden ayrılıyor. Felsefi ruhtan yoksun, yüreği felsefe aşkıyla bir kez olsun tutuşmamış, okuduklarının ardındakini anlamaktan yoksun, felsefe memurlarının felsefeden çıkması umulan "kuşla" ne ilgileri vardır dersiniz? (Kimi felsefeci dostlar bu sözlerime güceniyorlarmış. Ben "ortaya" konuştuğum halde, neden üstlerine alıp da sözlerimi bir aşağılama olarak görüyorlar?) Felsefenin gücü, felsefece düşünebilen insanların, düşünme, yaşama, anlama, kavrama ufuklarımızı açmalarında ortaya çıkar. Elbette, bu, "kuru bilgiyle" olanaklı değildir. Felsefece bir duyarlılıktan, yoksun, düşünmeyle olmaya, düşünmeyle dönüşmeye hazır olmayan insanlara felsefenin gücü yetmez.

Bunlar arasında, "kuş" arayanlarının hiç şansı yoktur. Felsefeyle yaşayabilmenin çilesini çekmeden, yüzyıllar öncesinin metinleriyle yolculuk edebilmenin eziyetini, ıstırabını, coşku ve sevincini yaşayamadan, felsefenin sihirli değneğini kullanarak "kuş" çıkaramazsınız. Liselere, üniversitelere, giderek ilköğretim okullarına felsefe dersi koyarak, felsefe kuşunu yakalayabileceğinizi sanmak da yanıltıcı olabilir. Akış diyagramlarıyla, algoritmik yollarla, felsefece düşünmenin çekirdeğinde bulunan felsefe tavrını, bakışını edinemezsiniz. Felsefe adı altında yapı-

lan papağanlık, alır başını gider. Sonra, sorarsınız, "bu adamlara o kadar felsefe dersi okuttuk, hiç değişmediler, acaba neden?" diye. Yanıt basit: Felsefeye, felsefece yaklaşamadığınız için. Ona bir işletmeci, bir tüccar, sıradan bir mühendis kafasıyla bakıp, ondan kuş çıkmasını beklediğiniz için.

Önce, kafanızdaki çıkar hesaplarıyla, ucuz çözümler arayarak kafes içine koyduğunuz özgür düşünme kuşlarını salın gökyüzüne. Felsefenin can bulduğu dünya, nasıl bir dünyadır, sorun kendi kendinize.

❖

MÜZİK ve FELSEFE

Müzikte "felsefeyi" duyanlar, felsefedeki "müziği" de duyabilirler. Elbette, burada, "müzik" ve "felsefe" kavramları belli bir anlamda kullanılıyor.

Müzikte felsefe, müzik diliyle düşünebilme ile ortaya konabilir ya da duyulabilir. Müzik ile düşünülebilir. Bu düşünme "müziksel" diyebileceğimiz düşünmedir. Alışılagelen akademik felsefe bakışıyla müzik dili, felsefe dili değildir. Çözümlemelerin, kavram betimlemelerinin, sorgulamaların, tartışmaların, konuştuğumuz, yazdığımız dille yapıldığı bir alan felsefe. Kendine özgü kavramları, sözcük dağarcığı var. Müzikte felsefe, müzikteki felsefe, bizi felsefeye hazırlayan, felsefece düşünme sırasında yanımızda olan "müzik"tir, bir yorumla. Felsefede yanımızda olandır, yolculuk arkadaşımızdır. Bestecinin, kompozitörün müzik diliyle anlattığı yaşamdır, doğadır, insandır, kültürdür. Bu müziği duyabilen kulaklara, düşünceler aktarılabilir.

"Felsefedeki müzik" deyimi de bir metafordur. Müzikte seslerin şiddeti, gürlüğü, tınısı, akış hızı (bir anlamıyla tempo!) kısalığı, uzunluğu, yinelenmesi, ölçüsü, uyumu, felsefece düşünmede "karşılığını" bulabilir. Düşünceler arası uyum, ahenk, ortaya konan yaşama resminin canlılığı, ritmi, akıcılığı bir müzik etkisi yaratabilir.

Müzik duymak ve yaratmak. Yaşamdaki akışın kavranmasında müzik var. Yaşamak, yaşamdaki müziği duymakla anlamlı. Bu müzikle yoğun. Varlığa, onun müziğini duyacak biçimde yaklaşabilme, müziklenmiş bir insan yaşamının önemli

bir başarısı. Sevgilime, onun müziğini duyabilecek biçimde, onun kendindeki müziği, özgürce yaratmasına izin verecek biçimde durabilmek. Doğaya, insana, yıldızlara, düşüncelere, değerlere, insan ilişkilerine, duygularımıza, bedenimize, kültürümüze, sanata, bilime... onlardaki müziği ortaya çıkarabilecek yakınlıkta ve tarzda yaklaşabilmek. Kim kimin müziğini duyacak biçimde yaklaşıyor ki birbirine? Hayat denilen bu koşuşturma içinde, kim hayatın müziğine kulak veriyor ki? Kimde böyle bir yürek, böyle bir kulak var?

Felsefe işte, bu noktada, büyük ölçüde, etik alanında, ya da etikle birleşmiş estetik alanında insanın müzik duyarak, müzik yaratarak yaşamasına katkıda bulunabilir. Belki, birey olarak her insan bir müzik aletidir. Her insanın ruhu bir müziği çalar. Kimi ruhlar kakafonik kimi ruhlar (ki sayılarının çok az olduğunu sanıyorum!) senfoniktir. Ruhumuz sürekli bir müzik yayını yapar çevresine. Duyanların kiminin hoşuna gidebilir, belki büyük birçoğunluğu duymaz bile, kimilerininse kulağını tırmalayabilir. Müzik yalnızca, ruhumuzdan gelmez, insan ilişkilerinden de gelir. Dostlukların örneğin, bir müziği vardır. Toplulukların, toplumların, tarihteki olayların bir müziği vardır. "Sen tek başına güzel bir müziksin, ben tek başıma güzel bir müziğim; birlikte olduğumuz zaman büyük bir gürültü çıkıyor!" İlişkilerin güzel bir müzik çalabilmesi için, ilişkiye girenlerin kendi ruhlarının güzel müzik vermesi yetmiyor, bu müziklerin uyumudur, ilişkilerin müziği.

Kavganın, savaşın, kötülüklerin, zulmün, acının da müziği var. Düşünmenin müziği, bilimde ve sanatta ancak ustalaşmış kulakların duyabildiği, çalabildiği bir müziktir. Örneğin, Matematikte öyle buluşlar, kanıtlar yapabiliriz ki bu buluşun müziği, onu anlayanların, anlayınca heyecan duyanların, keyif alanların kulaklarına ulaşabilir.

Yaşamımızın bir müziği varsa, onu keşfetmek gerek, yer yer icat etmek. Yaratmak. Birçok enstrüman olabilir hayatımızda, yaylılar, bakır üflemeliler, vurmalılar, ağaç üflemeliler... Gönlümüzse orkestra şefidir. Ne kadar çaldırabilir bu sazlara hayatımızın müziğini? Önceden notalar yazılıp verilmiyor ki sazlar sürekli değişiyor, şefin beklentileri, umutları da. Aklımız, duy-

gularımız, gönlümüze yardım ederse, bu provası hemen hemen olanaksız olan yapıtlarımızın (belki büyük çoğunluğu doğaçlamadır!) anlamlı müziği çıkabilir ortaya. Kimimiz gönlündeki müziği geçirebilir hayatına, kimimiz zorla, istemeye istemeye bir şeyler çalar, kimilerininse müzik kulakları hiç yoktur.

Felsefe bir anlamıyla insanın kendindeki, doğadaki, evrendeki, tarihteki... müziği aramasıdır.

❖

NASIL ÖĞRETİLİR FELSEFE?

Bizde felsefe yok, denilir. Felsefeci de. Felsefe, felsefecilerle yaşar, gelişir. Felsefeci, felsefe etkinliğine katkıda bulunur, başarabiliyorsa "felsefe yapar". Kimi felsefeciler eğitime yönelir. Felsefeci olmayanlara felsefeyi aktarır, onların düşünme çabalarına felsefe ufkunu açar. Felsefenin yaşaması için gereken felsefecilerin yetiştirilmesi de felsefeci eğitimcinin işidir. Felsefe yapabilen felsefeciye filozof dersek; felsefeci, hem içinde bulunduğu kültüre felsefeyi anlatması hem de ileride filozof ya da kendisi gibi felsefeci olacak insanları yetiştirmesi açısından, filozofların çıkacağı ortamı hazırlayacak kişi olarak, filozofla birlikte felsefe etkinliğinin önemli bir öğesi. Bizde felsefe, etkin, felsefeye duyarlı felsefecilerin çoğalması, niteliklerinin artmasıyla oluşmaya başlayacak.

Kültürümüz, yüzeysel de olsa felsefenin vazgeçilmezliğini kavramış durumda. Aydınımız, dünya görüşü ne olursa olsun felsefesiz var olamayacağını giderek kavrıyor. Burada sorun, felsefeden ne anladıklarında yatıyor. İşte, felsefeci arkadaşlar burada işbaşı yapacaklar. Türkiye'de felsefe şantiyeleri kurulacak. Felsefeyi anlatacaklar. Düşünme eyleminin felsefe boyutlarını tartışacaklar. Bunu başarabilecek felsefecilerimiz var mı? Filozofların doğmasına olanak sağlayacak, farklı felsefe anlayışlarını sindirerek anlatıp tartışabilecek, felsefece düşünmeyi, felsefeci yetiştirmeyi başarabilecek felsefecilerimiz var mı?

Dünyada olduğu gibi bizde de "*hasbel kader*", rastlantılar sonucu, istemeden, ne olduğunu anlamadan, felsefe okumuş, okuyan insanlar çoktur. Bu kişilerin anlattığı felsefe, yetiştirdiği felsefeci elbette evrensel düzeyde felsefe etkinliğinin oluşmasında

sorunlar yaratır, yaratıyor. "Felsefe eğitimi nasıl olmalıdır?" sorusu bu açıdan dikkat çekici. Nasıl öğretilir felsefe? Felsefe etkinliği öyle bir özellik taşıyor ki neyi öğreteceğimiz nasıl öğreteceğimizle sıkı sıkıya örtüşüyor. Bu nedenle kâğıt üzerinde çizilebilecek müfredat programları bana anlamlı gelmez çoğu zaman. Bu eğitim proğramını kim, nasıl gerçekleştirecektir. Felsefeci, "kim" oluşuyla, bilgisel, ahlaksal, duygusal... karakteriyle öğreteceklerinin örneği olmak durumundadır. Bu açıdan felsefeyle bütünleşmiş, felsefeyi kafasında bir malumat yığını olarak taşımayıp, onu yaşamında "bir yerlere" oturtabilen, felsefeyle yaşayabilen felsefecilerin eğiticiliğine gereksinimimiz var.

"Nasıl öğretilir felsefe?" sorusu bizi, o halde; **a)** Felsefeci nasıl olmalı ki "öyle" (ilk sorununun olası yanıtlarından biri olsun "öyle"!) öğretmeli felsefeyi? **b)** Felsefe öğrencisi nasıl olmalı ki "öyle" öğrensin felsefeyi? **c)** Felsefe nasıl olmalı, insan yaşamının neresinde bulunmalı, işlevi ne olmalı? **d)** Felsefe etkinliğinin can damarı olan, bu etkinliğin devingenliğini sağlayacak filozof kimdir, nasıl olmalıdır? gibi bir dizi soruya götürüyor. "Nasıl öğretilir felsefe?" sorusu, belli bir felsefe anlayışı olmadan, o anlayışın kültür yaşayışımızdaki uzantılarını bilmeksizin yanıtlanamaz. Örneğin, Carnap gibi bir analitik düşünürle Heidegger gibi varoluşçu yanı olan bir felsefecinin bu soruya verecekleri yanıt, felsefe anlayışlarının farklılığından dolayı (elbette diğer farklı yanlarından da kaynaklanan) değişik olacaktır. "Nasıl öğretilir felsefe?" sorusuna birkaç soruyla da karşılık vererek, yanıt aramayı sürdürebiliriz: "Neden öğretilsin ki?" "Hangi felsefe?" Yanıtlar kısa ve sorgulayıcı da olabilir! "Kimin, hangi felsefeyi, nasıl öğreteceğine bağlı olarak yanıtlar değişir."

Felsefeyi öğretmenin büyük zorlukları var. ("Büyük" yerine, "inanılmaz", "dayanılmaz", "ilk elde fark edilmeyen" de diyebiliriz.) Özgür olmayı öğretmek gibi. "Ne var bunda, herkes özgür olmayabiliir" diyebilirsiniz. Özgür düşünmek, özgür yaklaşabilmek, özgür yorumlayabilmek... Özgür düşünmek, özgür ruhların, özgür gönüllerin işidir. (Gönül: Beden, duygu, düşünme içinde bulunduğumuz kültürel, toplumsal, siyasal, ekonomik çevrelerin birliği, uyumu, ahengi ile!) Zincirlerle bağlanmış bir

kafa, karşı karşıya kaldığı baskıların, önyargılarının, yanlışlarının, eksikliklerinin ayırdına varamamış bir kafa, bir gönül, nasıl özgür olabilir? Özgür olmayan bir ruh, nasıl felsefe yapabilir?

Bu sorular benim felsefe anlayışımdan çıkan sorular. Sizler de felsefeci olmak, felsefeyi öğrenmek, öğretmek isteyenler, kendi sorularınızla yola çıkabilirsiniz. Soru sormayı bilebilmek, özgür düşünme yolunun, özgürlük araştırmalarının ilk adımıdır, çünkü.

❖

TÜRKÜDEN FELSEFEYE

Felsefe aklımızla gerçekleştirilir. Aklımız, bedenimiz, duygularımız, çevremizle bir bütündür. Bu topraklardan çıkacak felsefe pınarını keşfetmek, oluşturmak, aklımızla yaşayışımız arasında kuracağımız sağlıklı etkileşimlerle, iletişimlerle olanaklıdır. Bu pınarı görmemizi engelleyen örtülerden, duvarlardan kurtulabilmek, bu pınardan beslenen dilimizi dinleyip, yorumlayabilmekle gerçekleşir. Dile karşı uygun bir duruşla, tavırla sağlanır. Bu duruş, günlük, akademik, geleneksel ve küresel dillerin bizi sıkıştırdığı düşünme dehlizlerinden çıkmak için çabalamaya yardımcı olur. Türküleme duruşu, yaşama dünyasından beslenen arık dilimizi örten "pılı pırtıların", günlük, akademik, geleneksel, küresel yaşayış biçimlerinin çökeltilerini temizlemeye yöneliktir. Kültürümüzün kaynağından akacak felsefe ırmağının yaşama dünyasına karışabilmesi, dil kalıplarının kırılmasına bağlıdır. Kısaca dilin kırılması diyebileceğim bu başarıya (Leistung) türküleme ile ulaşabiliyoruz. (Nietzsche'nin Zerdüşt'ü alışılagelmiş söyleyiş kalıplarını kırmak için sık sık türkü söyler!)

Dilin kırılmasını gerçekleştirecek türküleme nasıl sağlanır? Neden bu felsefece duruşa türküleme diyorum?

Türkülemeye uygun bir duyarlılık ve dönüşüm içinde olmalı öncelikle. Dilin önünde uygun bir duruş (einstellung) gerçekleştirmeden dili dinleyemezsiniz. Dili dinleyemezseniz ondaki türküyü işitemezsiniz. Bunun için türkünün sesini engelleyen gürültülerin uzağında kalmaya çalışarak dile kendimizi bırakmak (Ge-

lassenheit) gerekiyor. Buradaki temel kabulümüz şudur: Her dilin bir türkü katmanı vardır. Günlük, akademik, geleneksel-küresel dilin baskısı altında, bu dillerdeki türkü katmanından gelen sesi duyamazsınız. Bu dillerde dinleyebilme bu baskıyı yenebilmekle gerçekleşir. Örneğin, matematik dilinin alışılagelen yapısının baskısı altında onun türküsünü duyamazsınız. O dilde türküleme tavrı, o dille dönüşebilip, o dille düşünüp oluşabilmekle olanaklıdır. (Sağ olsun, eğitim sistemimizle hangi bilim dilinin türkülerini duyabiliriz, türkü katmanına erişebiliriz?)

Günlük dildeki türkü, sıkıştırıldığımız yaşama cenderesiyle, basmakalıp düşünce ile duyulabilir mi? Eski metinlerdeki, örneğin, divan şiirindeki türkü, uzmanların dar kafalılığı yüzünden işitilemez olmuyor mu? Medyayla pazarlanan, siyasal güç oluşturan küresel dilin "özgürlük", "demokrasi", "insan hakları", "insan sevgisi" gibi deyişlerinin sakız haline gelmesiyle, bu kavramların insana özgü türkü katmanları duyulamıyor. Türkçenin türkü katmanını basmakalıp dilbilimsel, dilbilgisel çözümlemelerle duymak biraz zor.

Her dilin türkü katmanı olduğu gibi, her insanın da bir türkü katmanı vardır. Oraya ulaştığınızda özgürleşirsiniz. Yorum zenginliği gelir bakışınıza. Bir metindeki, bir insandaki türkü katmanına varmak, onlarla sıcak, içten ilişkilerin başladığının işaretidir. Yüzyıllarca önce, Sokrates, Phaidros diyaloğunda Lüsias'ın metniyle böyle bir türküleme ilişkisine girebiliyordu. Dildeki kırılmayla girişilen anlam kazısıyla varılan katmanlarından duyulan türkü sesi, o dildeki yorum zenginliğine götürür bizi. (Okur, özellikle Husserl Fenomenolojisi ve Heidegger'le akrabalığıma dikkat etmelidir!) Anlam ferahlığına ulaşırız. Dilin üzerimizdeki basıncı hafiflemiştir. Önümüzdeki metnin "benzerlerini", içeriğindeki savlara zıt birçok metinler olarak üretme aşamasına gelebilmişiz demektir. (Yapıbozum olanağı!) Böylece kültürümüzün türkü katmanına vardığımızda, kültürümüzdeki türküyü duyarız. (Buradaki "türkü" sözünü, felsefe yapmayıp da onun yerine "şarkı-türkü söyleyeceğimiz" anlamında anlayan değerli felsefecilerimizin kulaklarına yeniden gönderiyorum!)

İşte, özümüzden kaynaklanan felsefe ırmağının ana felsefe ırmağına dökülebilmesi, bu türkü metaforuyla ulaştığımız, dilimizin, dillerimizin anlam katmanıyla gerçekleşir. Bu katmandan, yorum zenginlikleriyle işitilecek yaşam dünyasının sesini duyarız. Katmandan, katmanlardan türkü sesini duyamadığımızda kazmayı sürdürürüz. İşittiğimiz yaşama dünyasından gelen sesi, metafizik, şiirsel, edebi... dillerle anlatabiliriz. Sonra bu dil, giderek yoğrularak, ana felsefe ırmağına katılacak hale getirilir. İki bin beş yüz yıllık felsefe geleneği içinde, bu geleneğin kavramları, filozoflarının görüşleriyle karşılaştırılıp, hesaplaşmalara girişilir. (Türkünün aklı olmayacağını sananların, aklın türküsünü duyamayan işitme özürlü olduklarını görebilirsiniz!)

Demek ki türküleme tutumunun, dinleme aşamasının ardından söyleme aşaması da vardır. Söyleme aşaması da kendi içinde ara aşamalar oluşturur. Türkü dili, aklın diline dönüştürülür. Başarıldığında felsefe, çağrılan bir felsefe olur. Tıpkı türkü çağırmak gibi. Felsefe çağırmak, felsefeyi çağırmak demektir bu topraklara. Bu topraklardan tüm dünyaya.